

Dr. J. Horák, tab. s. v Bratislavě :

Urbářské a příbuzné poměry na Slovensku.

(Dokončení.)

Obsah urbářské úpravy (Darday Zlinský cit.) v této době je následující:

Za účelem sestavení urbáře zřízeny byly komise ze župních úředníků pod dozorem komisařů podléhajících král. uher. místodržitelství, jejichž úloha se vztahovala

- a) na zjištění faktického stavu urbářských poměrů;
- b) na soupis urbářských nemovitostí;
- c) na klasifikaci urbářských obcí a obvodů (slovenský chotár z maď. határ = hranice, obvod, v smyslu území patřícího jedné vrchnosti, jichž někdy mohlo býti v téže obci i více), a zjištění vzorné jednotky pro poddanskou usedlost;
- d) sestavení evidenčních tabulek, či urbáře ve vlastním smyslu.

ad a) Zjištění skutečného stavu stalo se tím způsobem, že poddaní každé vrchnosti vyslechli se o následujících 9 otázkách:

1. Existuje-li v obvodu poddaného nějaké právo urbářní, jakého druhu a kdy bylo zavedeno?
2. Neexistuje-li takováto úprava, byla-li uzavřena mezi poddanými nějaká smlouva o poddanské robotě aneb se jednalo jen dle starého zvyku?
3. Neexistuje-li ani urbář ani zvláštní smlouva, v čem pozůstává skutečná praxe, kdy a jakým způsobem vznikla?
4. Jaký užitek a jakého druhu má poddanská obec, resp. v čem trpí nedostatek? (Týče se tak zv. pertinencí poddanských.)
5. V čem pozůstává v obvodu poddanská usedlost, totiž kolik má rolí a luk a jaké kvalitivy?
6. Kolikadenní robotu a jakého druhu a s kolikaspřežným potahem konali posud vrchnosti jednotliví poddaní?
7. Platila-li se tu devitina, od kdy a z čeho? Je ve zvyku devitina v téže župě i jinde? Co ještě podávali poddaní vrchnosti?
8. Jsou poddaní osobně svobodní aneb dědiční? (nevolníci, glebae adcripti?)
9. Kolik opuštěných usedlostí je v obci, od kdy, proč byly opuštěny a kdo je měl v držbě?

ad b) Soupis urbářních pozemků obsahoval ohledně poddaných vrchnostenského obvodu (chotáru) jména hospodářů poddanských usedlostí a želiarů, majících v držbě bytní stavení aneb ne (házas a háztalan

zselérek). Dále obsahoval tento seznam kvalitu, kvantitu a rozsah sepsaných usedlostí.

ad c) Klasifikace urbářských obcí (obvodů) a zjištění vzorné jednotky pro hospodářskou usedlost provedla se na základě dat sebraných župními komisemi. Na Slovensku ustanoveny byly tímto způsobem 3—4 třídy v každé župě, jen v župě nitrianské, vykazující větší rozmanitost lckálních poměrů, zřízeno tříd 5. Podle toho, do které třídy který obvod byl zařazen, ustanovilo župní shromáždění množství rolí a luk (pastvin) patřících v jednotlivých obvodech k substanci — hospodářské usedlosti poddanské: při vyšší kvalifikaci menší rozsah, při nižší větší. Tato klasifikace byla celkem tak spolehlivě provedena, že sloužila základem i pozdějšímu zákonodárství. (Z. čl. V/1836, urb. patent ze dne 2./III. 1853 a z. čl. LIII/1876.)

ad d) Sestavení urbáře a evidenčních tabulek urbářských bylo provedeno na základě vyznačení těchto okolností:

1. Substance poddanské usedlosti (čili její součástky, t. j. dům, dvůr, zahrada, role, louky);

2. pertinencí poddanských, t. j. pastviny, lesy, sýtiny;

3. poddanských podáváníí (úkonů vůči vrchnosti);

4. daní veřejných;

5. devitiny a dávky z vinogradů (sluší však rozeznávatí poměr t. zv. desátkových vinic od vinic urbářských. O tom viz v III. části této práce.);

6. práv vlastníka půdy (vrchnosti a jeho důvodu) pokud trvají vedle poměru urbářského;

7. zakázaných mimořádných zvyklostí;

8. trestních ustanovení (na př. pro přestupky lesní a podobné);

9. úpravy lesní a polní policie (vnitřní pořádek);

Z těchto ustanovení mají po dnes praktickou cenu: klasifikace, zjištění substance a pertinencí poddanské usedlosti, ohledně lesních užitků také odpovídající jim vzájemné závazky poddanské, o mýtinách a ustanovení trestní.

Urbář sám je v t. zv. urbářském řízení za účelem likvidace urbářského poměru důležitou pomůckou processuální. Zvláště použitelný jsou t. zv. urbářské tabulky doplňující urbáře místní. Tyto tabulky sestavil úředník sestavením urbáře pověřený na základě svrchu uvedených dat. Sestávají ze 16 rubrik, obsahujících přehledně všechna hlavní data urbářského poměru. Praktickou hodnotu pro zrušení urbářského svazku mají ještě tyto rubriky:

1. obsahující křestní a rodinné hospodáře, resp. želiara (pro identifikaci právní posloupnosti strany);

2. o rozsahu usedlosti za účelem zjištění příslušnosti k půdě urbářské;

3., 4. a 5. o rozměru intravillánu a extravillánu. Při každé poddanské usedlosti rozeznávají se totiž pozemky t. zv. vnitřní (belső

telek, belsőség) v centru obce ležící (t. j. dům, dvůr, zahrádka a vnější külső telek, külsőség) — na periferii obce t. j. role a louky, kterýžto rozdíl má určité právní následky.

6. o výměře polí odevzdaných při sestavení jednotlivým poddaným k doplnění jejich intravillánu a košenic.

Po sestavení byly tyto obecní urbáře předloženy místodržitelství k schválení a po jeho dosažení byly na místě vyhlášeny, vysvětleny a potom jeden exemplář urbářské obci, druhý vrchnosti odevzdán. Po jednom exempláři uloženo je v archivu župním a u místodržitelství.

IV.

Likvidace poddanství (od roku 1848 do převratu).

Vzdor reakčnímu duchu, který se v době minulé projevoval, nescházelo ani tehdy ojedinelých hlasů, volajících po odstranění poddanství. Řehoř Berzeviczy poukazyval na okolnost, že poddanské hospodářství musí končiti s deficitem 75 zl. ročně při hodnotě 1000 zl. a následkem toho s neschopností pro snášení daní. Daně byly totiž výlučně břemenem selského stavu, který neměl vlastní půdy. Šlechta daní neplatila. Poměr půdy daní povinné k půdě daně neplatící byl 1 : 5 ! Hr. Szécsényi poukazyval na degeneraci poddanské práce : svobodný dělník vykazoval zdatnost 13krát větší nežli poddaný. Na sněmě 1832 vystoupil pro odstranění poddanství i slavný František Deák.

Prvního úspěchu dosáhlo toto hnutí, založené na zásadách francouzské revoluce a ekonomických úvahách z. čl. XL./1839, kterým byl povoleno dobrovolný (fakultativní) výkup poddaných z poddanství. R. 1847 vyslovena byla zásadně vývazba selského stavu a roku 1848 usneseno obligátní vykoupení z poddanství. Mezi politiky debat o tomto předmětu horlivě se zúčastnivších vynikající místo zajímá zvolenský poslanec Ludevít Štúr. Zevní popud ke změně myslí v šlechtě ohledně tohoto předmětu dalo nedávné povstání polské, za průběhu kterého rusínští sedláci-poddani postavili se na stranu rakouské vlády, proti polským aristokratickým vrchnostem. Mělit Maďaři doma a zvláště na Slovensku situaci nápadně podobnou a proto nebezpečnou. Roku 1848 bylo vyneseno 31 zákonů, jichž cílem je sjednocení celého národa uherského (v politickém smyslu) a jež představuje magnu chartu poddanských práv.

Z čl. VIII/1848 vyslovil společné snášení veřejných břemen ; zákon čl. IX/1848 odstraňuje poddanství a ukládá náhradu za poddanské povinnosti státu ; zčl. XII/1848 činí toto břemeno státním dluhem ; zčl. XIII/1848 zrušuje kněžskou desetinu, které se vyšší klerus dobrovolně zřekl bez náhrady. Nižší klerus měl se odškodniti státními obligacemi.

V tom ohledu sluší vytknouti, že se po dnes na Slovensku (a v Podkarpatské Rusi) udržela povinnost přífařených a přiškolených osadníků, řecko-katolické církve.

1. K odvádění tzv. kobliny či rohoviny farářům, kantorům, organistům a kostelníkům ve formě dávký ze sklizně.

2. Ke konání práce nádenické potahy aneb rukama v určité dny.

3. K přivázení potřebného dříví k otopu. Tyto závazky lze ročním relutem vykoupiti. Zrušeny byly zásadně teprve zákonem ze dne 14./4. 1920 č. 290 Sb. z. a n. a provedení bylo vyhrazeno na Slovensku vládnímu nařízení.

Zásady v zákonech r. 1848 vyneseny provedeny byly sice ohledně toho, že doposud poddaným placené dávky vrchnostím přestaly a že vrchností místo nich obdržely tzv. vyvazovací obligace (bližší viz II. část této práce) takže tím veřejně právní strana urbářského poměru úplně a rychle byla zlikvidována, ale pomaleji vybavovala se likvidace urbářského poměru, pokud se jednalo o provedení volného vlastnictví býv. poddaného na posavadní urbářské držbě, ačby se zdálo, že existence tereziánské urbáře tuto práci činila velmi jednoduchou. Leč urbář nebyl všude ani zaveden. Mimo to nebyl proveden tak, že by po způsobu pozemkové knihy i pro futuro faktický stav držby vykazoval, tak že by likvidace, čili převod z vlastnictví vrchnosti do vlastnictví poddaných jen pouhým převodem se státi mohl. Zvláště oddělení pastvin a lesů od panské držby do vlastnictví individuálního neb i společného bývalých poddaných vyžadovalo teprve detailního provedení. Nermalou příčinou ponenáhlého vybavení byla též okolnost, že zákonodárství nepojímalo individuální provedení oportunním, nýbrž z ohledu na politický význam celé akce snažilo se celou otázkou vybavit hromadně, na jednou pro celé poddanské obce. V tom ohledu ovšem nebylo zákonodárství dosti důsledným a kdežto otázku vybavení náhrady za poddanské závazky vybavilo celkem cestou mimospornou, tedy z úřadu, zavedlo za účelem úpravy urbářského poměru zvláštní způsob řízení procesního, ovládaného sice zásadami officiosními, ale pro své formality procesuální přece jen těžkopádného. Této poslední příčině sluší přikládat za vinu i že tzv. urbářská úprava držby do dnes namnoze vybavena není. Těžko se lze ubrániti dojmu, že tu účinkoval snad nevyjádřený motiv zachovati při existenci ještě co možná dlouho poměry zásadně k smrti odsouzené z důvodu nadržování konservativnímu názoru posavadních držitelů půdy.

Zákony roku 1848 obsahovaly především jen zásady, jejichž provedení bylo úlohou na jejich základě povstávajících zákonů. — Pro bouřlivé poměry v roku 1848 k těmto provedením zákonem nedošlo. Teprve 2. marca 1853 vyšly dva zákony pro úpravu těchto poměrů, z nichž jeden obírá se úpravou náhrady za poddanské závazky (patent vyvazovací) a druhý jedná hlavně o způsobu vývazby, krátce patentem urbářským zvaný. K tomuto patentu řadí se dvě nařízení. 1. ministerstva spravedlnosti a vnitřní ze dne 25./12. 1855 na urbářské sedrie (nynější soudní dvůr, z lat. sedes iuris, of. maďar. törvény-szék pro označení soudního dvora) s platností od 30./1. 1856 a 2. nař. ministerstva vnitřní a spravedlnosti ze dne 24./2. 1856 o prodloužení termínu, k uplatňování práv urbanalistů vyvazovací akcí poskytnutých do 3./12. 1859. Tyto dva patenty měly pro uherské ústavní právo tu závadu, že byly vydány vládou absolutickou bez usnesení sněmovního, ale již svrchu uveden provisorii zákonně ustanovení z roku 1861 VI. díl recipovala tento patent a tak mu moc ústavně platného zákona zaopatřila.

Bližší normy o náhradě za vybavené úkony poddanské uvedeme při líčení této vývazby v druhé části této práce.

Jak uvedeno svrchu již od roku 1839 byla uvedena fakultativní vývazba z poddanství, ale teprve zákonný čl. XXXIII./1868 znormoval i ohledně na tomto základě vzniklých smluv vyvazovacích (tzv. örök-váltsági szerződés) analogní úpravu vývazby poddanských závazků jako byla cit. patentem vyvazovacím pro urbářské poměry počínaje 1./1. 1848 vůbec zavedena. — Urbářský patent dosáhl svého úplného provedení v zákonném čl. LIII/1871. K tomu sluší připojit ještě zčl. XXV/1896, nařízení ministerstva spravedlnosti č. 20326/1890 o zrušení společenství ve vlastnictví pastvin a sýtin, z. čl. XII/1877. Sestavení platných zákonů a nařízení o poměru urbářském obsahují díla: 1. Markusův Corpus iuris Hungariae sv. r. 1836—1868, 2. Dárdayův: Igazságügyi törvénytár III. díl Magánjogi törvények. Protože decosiím Curie (Nejvyšš. soudního dvoru), vydaným v senátu právní jednoty neb v plenárním zasedání, přísluší moc zákona (§ 75 uvoz. zákona k z. čl. LIV/1912 t. j. civ. s. ř.) důležitou je sbírka těchto decessií.*)

Likvidace poměrů urbářským příbuzných.

Již zmíněné příbuzné poměry, především poměr želiarů na půdě dvorské usaz., kolonistů a držitelů mýtin a vinic desátkových, nesonvislely s poměrem urbářským co do pouta veřejnoprávního. Byly to poměry čistě privátněprávní, a proto se jich vývazba z poddanství direktně netýkala. (Katona a Cons. Magánjog II. svz. str. 569 a násl. cf. C 19/9900 Dtr 860.) Ale hospodářský důvod vázanosti půdy byl dán i při těchto poměrech a tak zákonodárství XIX. století vstoupivší jednou na dráhu vyvlastnění půdy ve prospěch selského stavu, podřídilo i tyto poměry akci vyvazovací. Již § 11 a násl. urbářského patentu ze dne 2./3. 1853 postavilo poměry jiné než-li urbářské do vyhlídky vývazby. Ale tato zásada nestačila ještě k provedení vývazby, pokud scházela o tom detailní úprava. Dle urb. patentu to nebylo možné, kdyžté patent sám vývazbu tu pozdějšímu zákonodárství vyhrazoval. Teprv roku 1870 tehdejší ministr spravedlnosti Baltazar Horváth předložil sněmu 3 návrhy zákonů i těmito poměry se obírajících, o kolonistech, nájemch a dvorské službě, ale jen návrh zákona o kolonistech stal se zákonem. Z. čl. XXII/1873. Zákon o nájemch vůbec nebyl usnesen a teprv zčl. XXV/1898 došla otázka želiarů dvorských vybavení. Úprava poměrů desátkových vinic stala se samostatně zákonným čl. XXIX/1868. Zákonodárství obírající se vývazbou těchto příbuzných poměrů obsahuje v sobě již elementy dalšího vývoje otázky agrární, uvědomujíc si již zásady přidělu půdy jejím vzdělavatelům, která je patrným příznakem přítomné peridy ve vývoji agrární politiky vůbec.

*) Grillův: Döntvénytár. Magánjog I. (obsahuje i jiná rozhodnutí) citován v této práci jako: D. t. I.

Dárdayův: Döntvénytár, značka Dt. r. f. (= staré pořadí) a Dt. u. f. (t. j. nové pořadí).

V.

Doba přítomná (od převratu).

Ohledně likvidace urbářského poměru a poměrů vůbec příbuzných zůstává prozatím při starém. Pokud se všeobecné politiky agrární a jejího právního vyjadřování týče, jsou cíle této periody ovšem další, totiž zaopatření půdy zemědělskému obyvatelstvu vůbec, bez ohledu na historický vývoj daný poměrem urbářským. — Pokud tedy toto snažení přesahuje rámce našeho předmětu, nemůžeme se jím obírat. Vytknouti však sluší, že aspoň částečně pokračuje zákonodárství popřevratové tam, kde zákonodárství uherské ohledně poměrů urbářským příbuzných přestalo, resp. kam ani nedospělo. Týče se to tak zv. drubných pachtýřů, jímž zákon ze dne 27./V. 1919 č. 318 Sb. z. a n. se svými novelami (3) zajišťuje přiděl půdy posud jimi držené v pachtu, do vlastnictví. Tato akce je proto v úzkém spojení s předmětem této práce, protože se cit. zákon vztahuje i na takové želiary dvorské, kteří byli ze zákonné úpravy z čl. XXV/1896 vyňati.

Srovnání vývazby z poddanství na Slovensku a v západní části republiky.

Ačkoliv poměry selského stavu téměř na celém světě vykazují ve svém vývoji nápadnou podobnost zevní (cf. Kadlec, Agrární právo v Bosně a Hercegovině: úvod), přece právní pojmání bývá namnoze velmi odchylné. Takový rozdíl lze pozorovati zvláště ve vývoji poddanství selského lidu v nynější východní a západní části republiky československé. Odhlédneme-li od všech historických teorií vyvoje toho, vidíme, že konečný stav v době zrušení poddanství selského v roce 1848 představoval zásadní rozdíl v tom, že na západě jako element právněprávní v poměru poddanském vyvinulo se pojetí jeho a právní považování jako tzv. vlastnictví děleného (dominium divisum) mezi vrchností (quoad substantiam) a poddaným (quoad substantiam et usum) §§ 1122. a násl. obč. zák. rak. zvláště pak § 1146. Ačkoliv teorie děleného vlastnictví je dnes zavrhnuta, přece legislativní aplikování její na poddanský poměr na západě mělo velikou výhodu pro selský stav; právní konstrukce civilně právní stránky po zrušení poddanství byla nepochybná (op. § 1146. obč. zák. rak.). Poddaný měl vlastnictví užitkové, tím byla také usnadněna i de lege ferenda další úprava tohoto poměru ať již se pojmá jako expropriace vrchnosti, anebo pouhé fyzické rozdělení vlastnictví posud nemožnou solidaritou komplikovaného. Odpovídáť právnímu stavu také lehčejí likvidovatelný stav pozemkoknižný. Jinak tomu bylo v Uhrách, kde zásadou nepochybně vyslovenou (tripartitum lex 25 v III. části) platilo, že poddaný nemá vlastnictví na půdě, kterou drží a že mu nepřísluší nic jiného, nežli náhrada za práci.

Tím bylo tedy vysloveno, že mu ani ius in re aliena nepatří. Vázanost lidu k půdě podmiňovala povinnost pracovní, která tedy nespočívala ani na základe smluvním, či obligátořním, nýbrž měla svůj základ jen v právu veřejném. Prvky civilně právní v poměru poddanském se jevící neměnily tedy nic na jeho čistě veřejně právní povaze, čili jinými slo-

vy : celý poměr byl čistě publicistický, bez civilně právní stránky a jestli přecejevila se analogie v jednotlivých účincích s právem občanským, není to nic zvláštního (srovnej na příkl. zevní podobnost s civilně právními poměry ohledně služebního poměru státních úředníků vůči státu). Tím obtížnější bylo však zodpovědění otázky, když publicistický charakter poddanství byl poměry roku 1848 zrušen a mělo se odpovědět na to, jak se nyní poměr ten má posuzovati civilně. Důsledně by bylo z toho následovalo: Volnost vlastnictví vrchnostenského, volnost selského lidu od povinnosti pracovní. Uherské zákonodárství provedlo tu však radikální změnu v přirozeném vývoji věci, zřejmou expropriací ve prospěch toho, komu zákonodárství dosavadní privátní práva subjektivní vůbec upíralo.*) Titul tu ale neležel v přirozeném vývoji, v poměru civilním, ale zase v zákoně, na základě práva veřejného. Tato okolnost zajisté byla také nemalou příčinou, že vyvazovací akce pozdějšími zákony prováděná nešla s tou rychlostí ku předu jak by snad zájem hospodářský byl vyžadoval. V právním vývoji neděje se nic z nenadání a revoluční zákonodárství často ukáže se neproveditelným a zůstává mrtvou literou. Rozdíl právního pojmání v Uhrách a na západě vedl k tomu, že nejen zásadní rozřešení problému, osvobození selského lidu z pozemkové vázanosti stalo se v obou částech býv. monarchie různým způsobem, ale v souvislicích s tím otázkách podřadných. Hlavní rozdíly v tomto směru jsou:

a) Přenos vlastnictví k půdě s vrchností na poddané stalo se na západě odplatně, v Uhrách bezplatně,

b) na západě byly robota, relutum za ní a osobní podávání při ustanovení vývazného vůbec vypuštěny ze zřetele jako pouhé důsledky veřejně právního postavení poddaných, které zanikly, jakmile zanikla publicistická stránka poměru. Důsledně by tomu tak mělo být i v Uhrách. Ale zde přišlo v úvahu, že poddaný nabývá půdu, která bez toho de iure nebyla jeho a naproti tomu, že by měla vrchnost pozbyti i důchodů za posavadní podávání selská, bylo patrně příliš radikální. Proto byla určena vrchnostem náhrada.

c) Privátní monopoly zrušeny na západě bez náhrady (mimo právo propriacní v Čechách a na Moravě, teprve 1869 zrušené. Guplowicz: öst. Staatsrecht § 96). V Uhrách byla tato práva částečně pojata do náhrady z důvodu svrchu uvedeného, částečně zůstala i na dále v platnosti, jsouce pokládána příslušenstvím k obsahu vlastnictví šlechtické půdy, jež pojmově zůstalo netknuto.

d) Lov činil v obou částech býv. monarchie rak.-uherské vlastně součástku vlastnictví půdy. Správně bylo tedy privilegium lovu šlechtě patřící na západě bez náhrady zrušeno, neboť civilně právně příslušelo právo lovu vlastníkům půdy, tedy i osvobozeným sedlákům. V Uhrách důsledněji byla tato otázka mlčky pominuta.

e) Důsledně bylo na západě zrušeno právo českých vrchností na nalezené granáty jakožto k obsahu volného vlastnictví půdy patřící,

*) V tom smyslu má Dr. Stodola cit. pravdu, označuje-li vybavení ve prospěch selského lidu jaksi bez titulu.

kdežto v Uhrách patrně v důsledku regální povahy různá práva na minerály báňskému regálu nevyhrazené, byly vzaty v úvahu při určení odkupného. (Lámání kamene, kopání hlíny a písku.) Důslednější by bylo ovšem pojmouti tyto důchody do náhrady za půdu, ale právě převod vlastnictví půdy stal se v Uhrách bezplatně a tato bezplatnost ve všech důsledcích jevila se příliš radikální.

f) Dávky ve prospěch církve založené na titulu veřejném, měly by se zrušiti bez náhrady. Z politických důvodů dostalo se na západě církvi náhrady, v Uhrách se vysoký klerus církevního desátku zřekl dobrovolně a ohledně nižšího kleru ustanovena náhrada.

Rekapitulace.

Poddanský poměr vykazuje v dějinách unerského práva dvě stadia : I. jako instituce veřejněprávní, II. jako instituce civilněprávní v likvidaci. Touto se stal po zrušení poddanství jako instituce veřejnoprávní. Charakteristické známky veřejněprávní byly tyto: 1. Patrimoniální jurisdikce (Vogteiherlichkeit něm. práva), 2. poddanství selského stavu — ohledně podřízení patrimoniální jurisdikcí, 3. nevolnictví (glebae adscriptio) ve spojení s povinností vzdělávatí půdu vrchnostenskou, 4. povinnost k podáváním z nevolnictví vyplývajícím. Následkem nedostatku jakéhokoliv práva věcného na držbě poddanské, jmenovitě však vlastnictví, schází v tomto poměru úplně strana civilněprávní. Posuzování t. zv. civilněprávních prvků se stanoviska obč. práva, resp. jeho analogie, na tom ničeho nemění. V tom jeví se také zásadní rozdíl od toho poměru v západní části dnešní republiky. Ohledně tzv. příbuzných poměrů srovnaj v úvodu svrchu řečené.

Druhé stadium vyznačuje se: 1. uznáním vlastnictví neomezeného posavadního poddanského držitele na poddanské držbě bez odplaty. 2. Náhradou posavadních vrchností za poddanská podávání. — Patrimoniální jurisdikce a s tím spojené poddanství, jakož tím více i nevolnictví zanikly bez odplaty a bez výjimky. Tento poměr v této své formě, pod 1—2 vzpomenuté, je hlavním předmětem této práce. Vyznačuje tedy obsah poměru urbářského a jeho dnešní likvidaci jednak otázka věcného práva: vlastnictví a otázka práva obligačního: náhrady za poddanská podávání resp. následkem konverse jich event. práva zástavní a hypotekární, jakož i reální břemena.

Otázka příbuzných poměrů týče se rozdělení neúplného vlastnictví mezi direktním a užitkovým vlastníkem, ovšem zásadně k prospěchu tohoto, ale oproti náhradě vlastníka direktního, tedy vztahuje se zase na otázku vlastnictví a obligatorní náhrady vlastníku direktnímu.

Část II.

Poměry urbářské.

Oddělení I.

Právo materiální.

Kapitola I.

Všeobecná charakteristika.

Poměr poddanský čili urbářský ve své likvidaci znamená expropriaci posavadního vlastníka půdy ve prospěch posavadního poddaného. (cf.

Kraintz : System des öst. Privatrechts § 216.) Na Slovensku je to tím patrnější, protože dle platných zákonů uherských vlastníkem půdy byla výlučně vrchnost, ne poddaný, ani ne vlastníkem užitkovým v smyslu západního práva, ač institut neúplného či děleného vlastnictví (t. j. direktního pána půdy a užitkového při jejím držiteli) byl v právu uherském domácí. Expropriace urbářská týká se následujících předmětu práva bývalých vrchností : 1. selských usedlostí, které doposud měli poddaní v držbě jménem vrchnosti s právem urbářským, podstatně veřejně právní povahy, více povinnost pracovní, než-li subjektivní oprávnění poddaného obsahující. Civilněprávní konstrukce tohoto poměru, totiž civilních prvků v něm obsažených je následkem toho nesnadná. Forma dědičného pachtu je sice nejbližší, ale úplné identifikaci překáží věčnost dědičného pachtu, jež v urbářském poměru chybí, jsouc ovšem subjektivně nahražována momenty publicistickými. Také konstrukce společnosti podobně jako dle § 1103. obč. z. je na snadě. Ostatně otázka po teoretické povaze urbářského poměru je dosti nepraktická, neboť při proměně jeho z veřejně právního v soukromé právní vysloveno bylo zároveň právo vlastnictví bývalých poddaných na předmět posavadní urbářské držby a nebyl tím tedy jen titul k nabytí vlastnictví poskytnut (cf. § 4. poz. kn. ř. uh.), takže do provedení v pozemkové knize by právní povaha poměru mohla býti pochybnou.

2. Quasi služebnosti, které měl držitel selské usedlosti poddanské na panských lesích, pastvinách a sítinách (rákosišťech) následkem držby poddanské usedlosti, čili tzv. substance. Ovšem uherské právo nepojímalo tyto quasi služebnosti (o služebnostech se tu nedá mluvit, protože poddanému scházelo vlastnictví panující věci) jako služebnosti v technickém smyslu, nýbrž hovoří důsledně o příslušnostech (pertinenci) selské usedlosti jako věci hlavní (substance). To je ovšem důsledně vzhledem k pojmání věci jako právního objektu v uh. právu vůbec, jak jsme vylíčili v úvodu. Vytknouti sluší, že úprava urbářského poměru nezůstala při stanovisku faktického stavu služebnosti připomínajícího proměněním ho ve skutečné služebnosti de iure, nýbrž přenesla pozemky sloužící buď do výlučného aneb aspoň společného vlastnictví býv. urbarialistů, což zase odpovídá jen důslednému pojmání takových pozemků jako pertinenci immobilárních (vlastník věci hlavní je vlastníkem věci vedlejší, která sdílí právní osudy věci hlavní). Jinak vyřízen ten poměr na západě republiky, kde zřízeny resp. ponechány služebnosti panské půdy ve prospěch poddaných. Proti pojmání těchto quasi servitutů s hlediska služebnosti mluví i jejich obsah, který vzdor příslušnosti k urbářské držbě byl obsahem osobní služebnosti usufruktu resp. usu, v čemž se jeví patrná odplata za pracovní úkony poddanského poměru.

3. Závazky poddaných t. j. úkony, jež byly povinni vůči vrchnosti konati. Tyto závazky, pokud se daly odůvodnit z titulu veřejného práva, byly roku 1848 zásadně zrušeny bez náhrady, jinak však oproti náhradě (odkupnému). Tím způsobem vznikly místo starých urbářských nové závazky obligační z povinnosti býv. urbarialistů k výplatě odkupného, zajištěné právy hypotekárními, resp. pokud tyto závazky proměněny v amortisační břemena, vznikly nová práva reální. Vyjímecně udržely se některé závazky urbářské ve více-méně proměněné formě i na dále, pokud

vyplývaly totiž z quality půdy vrchnostenské jako držby zemanské. Ale v tom případě nelze v nich již viděti následky poměru urbářského, nýbrž jednotné důsledky zemanské držby účinné nejen vůči bývalým poddaným, ale vůbec (práva ne sice věcná, ale absolutní).

S vrchu uvedené tři skupiny práv (substance, pertinence, závazky urbářské, resp. práva na místa těchto po likvidaci poddanství nastoupivši), tvoří dohromady pojem urbářské držby (in abstrakto). Urbářská držba (in concreto) zakládá se v době přítomné: 1. buď na pojetí do urbářů ustanovených dle svrchu uvedených předpisů tereziánských a pozdějších. 2. Na základě pozdějších smluv mezi vrchností a poddanými uzavřených, v kterémž případě držba v urbáři teresiánském či zemském se nevy-skytá. 3. Na základě via facti pro nepřetržité podávání a přijímání urbářských úkonu (urb. pt. 1853 zák. čl. LIII/1891 § 1.) Z toho vidno, že urbář tereziánský, ač je nejdůležitější pomůckou pro zjištění urbářské držby (quality nějakého pozemku jako urbářského) není pomůckou absolutní a vý-hradní. Pl. Rozh. C. 35. (Dt. I. 673.): V obcích, kde tereziánský urbář nebyl proveden, ale obyvatelé býv. vrchností v době zavedení urbáře aneb potom byli opatření množstvím intravillánu a extravillánu v poměru k usedlosti a tyto substance až do zrušení urbářského poměru drželi oproti nepřetržitému plnění urbářských závazků v poměru ku kvote pozemkové a snášení veřejných břemen, sluší pokládati urbář de facto zavedeným.

Ještě z čl. IV./1836 a VIII./1840 nedovolovaly dělení poddanských statků (parcelaci a oddělení extravillánu od intravillánu), což bylo přirozené, pokud poddanému ani užitkové vlastnictví na statku nepatřilo. Tyto zákazy však přestaly převodem statku a jeho pertinencí do vlastnictví býv. poddaného. Ohledně pertinencí platí však zásada volné dispozice vlastníka, pokud tyto pertinence již i do vlastnictví poddaného knihovně přešly. Pokud se tak nestalo, totiž při t. zv. segregaci, t. j. vyloučení sice z panského vlastnictví, ale před provedením definitivní úpravy, ponechání in suspenso ve společenství vlastnickém celé bývalé obce urbářské bez označení podílů (proporcí), platí tyto příslušnosti resp. podíly na nich až do provedení důkazu opaku za pertinence intravillánu. (Dec C. č. 3388/1886, 7624/1891 aj), ne tedy extravillána, jak by se na první pohled mohlo zdáti. Sdílí tedy právní osudy intravillanu, který jest svojí povahou jako hospodářský celek z pravidla fysicky nedělitelný (z. čl. LIII/1871 §§ 55—56). Byla-li držba selské usedlosti v rukou několika osob, vzniklo vývazbou z poddanství spoluvlastnictví. (Cí. Dt. r. f. XIII. 35.) Proto mohou při úřadování na místě opomenuti požadovati vypravení pozemkního stavu.

Kapitola II.

Poddanské či urbářské usedlosti.

I. Poměry pravidelné.

A) Urbářská usedlost ve vlastním smyslu čili sessie (jobbágy-telek) jest souhrn pozemků a hospodářských i obytných stavení (bez inventáře; inventář byl vždy vlastnictvím poddaného), tvořících ho-

spodářskou jednotu v poměru urbářském a sice dle úpravy urbářem teresiánským fixované co do rozsahu, liší se však následkem rozřídění půdy po obcích v jednotlivých župách (viz I. část pod III). Skutečně je to existenční minimum selského lidu — domovina staršího typu — nový typ utvořil § 2. zák. ze dne 30./1. 1920 č. Sb. z. a n. tzv. zákon přidělový, který přiděluje jednotlivcům půdu ke zřízení samostatných podniků zemědělských, které stačí k obživě hospodáře a jeho rodiny, na kterých hospodář se svou rodinou může hospodářiti bez stálé cizí pomoci a jejichž provozování tvoří výhradně aneb aspoň hlavní povolání držitelovo, zároveň výhradní aneb aspoň hlavní pramen výživy. Rozsah této moderní domoviny není fixován; ze zák. o tzv. přidělu půdy drobným pachtýřům (viz. kap. II. třetí část této práce) lze souditi, že obsahuje taková domovina asi 8 ha. — Do tohoto souhrnu substance selské usedlosti počítají se jen staveniště, dvůr, zahrada, role a louky (košenice). Pastviska a lesy tvořily až do vývazby urbářského poměru jen pertinance svrchu vylíčené. Proto přísluší jim zvláštní místo v tomto systému tím více, protože, jak již vzpomenuto, na mnoze zůstávají k substancí v poměru spoluvlastnictví bývalých urbarialistů, na němž má vlastník substance jen poměrný podíl v užitku. Součástky urbářské usedlosti patří do dvou důležitých skupin: 1. intravillánu (belsótelek, belsóség) a 2. extravillánu (külsótelek, külsóség).

Ad 1. intravillánium je místo nacházející se z pravidla v užším obvodu obce (v dědině či vesnici) určené pro obytné stavení buď již s domem anebo bez domu (staveniště), s dvorem příslušným a zahrádkou. Průměrně se počítá na intravillánium 1 jitro, t. j. tolik půdy, kolik se vyžaduje k vysetí dvou požunských (bratislavských) měřic obilí (úvod k zčl. V./1836). Při úpravě teresiánské byl intravillán, pokud do této míry scházelo, doplněn z extravillánu a naopak přebytek byl započítán do extravillánu. Význam intravillánu spočívá v tom, že se pokládá jádrem usedlosti, dle něhož se upravuje právní osud pertinencí (pastvin a lesů).

Ad 2. Extravillánium obsahuje role a louky, k usedlosti patřící. V rozsahu extravillánu jsou velké difference dle žup a obcí (tříd). Pozemky se měří na jitro, louky na sekáče. Z čl. V./1836. V praxi za účelem zjištění vývazného počítal se 1 sekáč za jedno jitro. Podle toho připadá na role 16—40 jiter, (Orava 24—40, Liptov 18—24, Bratislavská a Nitranská župa 12—22 jiter*); na louky 6—22 (v bratislavské župě 6—8). Také rozsah jitra není fixní, protože závisí od plodnosti a polohy role. (11—13 sáhů tzv. jitro uherské.) Rovněž výměra luk není fixní. Jedním sekáčem se rozumí takový prostor, který 1 dělník může za 1 den skositi.

B) Usedlosti želiarské (zseller telek) jsou takové, které mají menší rozsah nežli svrchu vylíčené usedlosti selské (sessie). Výraz zseller znamená v maďarštině drobného pachtýře a poukazuje i při těchto de iure urbářských poměrech na původ z poměru kdysi pachtovního neb nájemného. Rozeznáváme totiž 3 druhy želiarů urbářských: takové, kteří

*) Dr. Stodola, cit.

drží jen půdu bez obytného stavení (házatlan zsellérek), a takové, kteří mají stavení bez půdy (házas zsellérek) i konečně takové, kteří jsou sice v držbě i stavení i půdy, ale v rozsahu menším, nežli tvoří minimum selské sessie. Tedy rozdíl od vlastního urbarialisty je jen kvantitativní ohledem držby, ne kvalitativní ohledem práva. Od těchto urbářských želiarů sluší rozeznávatí tzv. želiary dvorské, kteří drží půdu zemanskou či dvorskou (majorsági zsellérek) právem dědičného pachtu neb nájmu, tedy jako vlastníci užitkoví vůči direktnímu vlastníku — vrchnosti. O těchto želiarech viz v části III. této práce.

Když usedlost povahou urbářská (t. j. urbářské půdy se týkající) nečinila ani $\frac{1}{10}$ typické usedlosti urbářské, počítala se k usedlostem želiarským. Jinak se hovořilo o $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ a $\frac{1}{8}$ sessie a pod. Výměra želiarských usedlostí byla velmi různá často i v téže obci, vždy se však 8 želiarských usedlostí počítalo za 1 usedlost celou bez rozdílu na skutečný jejich rozsah. (Za účelem dávek veřejných a podáváníí vrchnostenských.) Z čl. V./1836 ponechal želiarské usedlosti již existující v jejich různém rozsahu, ale pro futuro ustanovil jako minimum želiarského intravillánu 150 sáhů pro dům (staveniště) a ohledně jiných intravillánních immobilii a extravillánů podobil želiary, pokud by mezi nimi a vrchností neexistovala zvláštní smlouva, analognímu pokračování při úpravě poddanského poměru, jako ostatní poddané, ovšem že dle poměru rozlohy půdy želiarské.

Zákony upravující urbářské poměry uznávají za želiary za účelem úpravy urbářské držby jen ty, kdož již 1./V. 1848 byli v držbě pozemků tohoto druhu, t. j. obtíženi dávkami a službami poddanskými, resp. jejich právní nástupce. Později vzniklé poměry želiarské netvoří více urbářskou držbu v tomto smyslu. Pokud jsou předmětem zákonodárství vyvazovacího po převratu roku 1918 — viz III. část, kap. II.

II. Poměry odchylné.

Odchylky od normálního typu urbářské držby vznikly tak, že buďto poddaný měl v držbě více půdy, než-li mu dle normální jednoty urbářské příslušelo, (tzv. maradvány földek = půda přebytná) aneb zvětšil svoji usedlost libovolným připojením půdy dvorské aneb společné, t. j. k pertinenci všem urbarialistům společným patřící (usurpace). Podobným způsobem mohl však rozsah jeho držby býti i se strany vrchnosti zmenšen. Konečně počítá se za abnormální případ, když usedlost selská se nenachází de facto v držbě poddaného, nýbrž na př. v držbě vrchnosti samé neb i v držbě poddaného majícího již svou usedlost aneb v držbě vůbec neoprávněného, aneb i držbě ničí (opuštěná usedlost).

A) **Přebytné pozemky.** (Zčl. LIII./1871 §§ 14—22.) Patří sem pozemky ve faktické držbě urbarialisty, nad normální rozsah usedlosti, pokud jim nepřisluší jiné kvalifikace (jako pozemek opuštěný, usurpace, společná držba býv. vrchnosti a poddaných, pozemek najatý, propachtovaný) § 14. z. čl. LIII/1871. Dle zákonů před rokem 1848 platných byla vrchnost povinna z přebytných pozemků utvořiti nové usedlosti. Při úpravě po zrušení poddanství připadly sice tyto pozemky do vlastnictví faktického držitele, (také tam, kde urbář teresiánský jen via facti byl za-

veden, Pl. Rozh. C. 35 Dt. I/670. Dt. r. f. 14.661), ale s tím rozdílem od pozemků normálně k usedlosti patřících, že se dle jejich rozměru nevyměřil držitelovi žádný podíl na tzv. příslušnostech (pertinencích).

K usedlostem želiarským nemohly pozemky přebytné již proto patřiti, protože želiarské usedlosti vůbec nedosahovaly normálního rozsahu.

Nepočítají se k pozemkům přebytným také ty pozemky, které urbáralisté společně drží, třeba se tím normální rozsah usedlosti skutečně zvětšoval. Naproti tomu želiary společně užívané pozemky považují se při odkupu jako přebytné čili odkupné platí tu želiar a ne stát. Pravidla o přebytných pozemcích nelze použiti: a) v obcích, v nichž při zavedení urbáře nebyl počet poddanských usedlostí určen, b) kde urbář nebyl vůbec zaveden, resp. proveden, c) kde obec místo urbáře byla opatřena tzv. instrumentem regulativním (smlouvou urbář nahrazující), d) kde bývalí urbáralisté před rokem 1848 mohli svobodně půdu prodávati a kupovati, t. j. kde se vyvinul poměr neúplného vlastnictví, e) kde žaloba o úpravu přebytné půdy nebyla podána do konce června 1857 (§ 22. z. čl. LIII/1871. Dle § 29. z. čl. LIII/1871 odkupné s případnostmi obtěžuje odkoupenou půdu přebytnou. Cf. §§ 57, 92 cit. z.) Zbytky odkupného za přebytné pozemky již splatné i budoucí bez pozemnoknižního vyznačení obtěžují ty držitele odkupné půdy, kteří po zjištění odkupného cestou kupopredaje držbu nabyli s právem regressu proti právnímu předchůdci, pokud se tomu smlouva neprotiví. Pl. Rozh. C. 1 civ. (Dt. 665.) Při nabytí přebytného pozemku na soudní dražbě obroky splatné po dražbě obtěžují kupce. Za předešlé obroky neručí, pokud dražební podmínky neobsahují nic odchýlného. Protože odkupné jen na ty přebytné pozemky se vztahuje, které se najdou v držbě vlastních poddaných býv. vrchností, pokud se nedokáže, kolik přebytné půdy u jednotlivých usedlostí se nachází, nelze odkupné zjistiti a přisouditi. Df. r. f. XXI — 2 a 2157.

B) Usurpace. (Z. čl. LIII/1871 §§ 10.—13.).

Usurpací rozumíme připojení k urbářské držbě pozemků k ní nepatřících, tedy půdy dvorské k urbářské (aneb i naopak); příbuzný je poměr mýtní cf. § 1. z čl. LIII/1871, který však předpokládá (původní neb dodatečné) přivolení vlastníka půdy.

Dle § 7. z. čl. X/1836 měly se obapolné usurpace (se strany poddaných aneb vrchností) vřaditi do předešlého stavu. Z. čl. LIII/1871 ustanovil, že pokud tyto poměry t. j. restituto in integrum upraveny nebyly: a) má trvati pokojná držba jak byla do 1./I. 1820 v nezměněném stavu, b) usurpace z doby od 1. I. 1820 do konce 1859 mohou se reklamovati, když reklamáčnī žaloba separátně aneb zároveň se žalobou o úpravu urbářskou aneb oddělení pastvin a lesů do konce roku 1859 byla podána. — Pokud se dle těchto ustanovení usurpace nemohlo reklamovati (z doby před 1. I. 1820) nepříslušela vrchnosti sice žádná náhrada, ale poddanému také žádné právo na poměrný přiděl v příslušnostech (patevních a lesních). Usurpace z doby po 31./12. 1859 patří do kompetence řádných soudů dle všeobecných pravidel právních.

Separátně podané žaloby o úpravu usurpací mají se vždy spojití se spory o urbářskou úpravu již zahájenými aneb v budoucnosti zave-

denými. Pachtovní smlouva může zaniknouti vzdor tomu, že pachtýř tvrdí, že se jedná o usurpaci, protože dokud se tato otázka nerozhodne v urbářském sporu, může pachtovatel na základě pachtovní smlouvy pozemek zpět požadovati. — Dt. r. f. XXIII/12.

C. Opuštěné usedlosti (Pusztá telek, sessions desertes) zák. LIII/1871 § 7. a 9. Důvod opuštění urbářské usedlosti může být různý: Odstranění poddaného cestou právní pro jeho zavinění, opuštění sedlákem pro nevýnosnost neb nesnesitelnost urbářského poměru a j. Dle starších zákonů byla vrchnost povinna opuštěnou usedlost event. cestou dražby jinému poddanému do držby dáti. Dle pat. ze dne 7./IV. 1874 § 9. po uplynutí 3 let, od kdy byla vrchnost cestou administrativního úřadu k obsazení usedlosti vyzvaná, nařídila administrativní vrchnost dražbu za tímto účelem. Dle zákonů o úpravě urbářského poměru platí zásada, že opuštěné usedlosti stanou se vlastnictvím toho, kdo 1./I. 1848 byl v jejich faktické držbě, resp. právních nástupců, tedy eventuelně i vrchnosti samé. Když by se nacházela usedlost v držbě třetí osoby samovolně ji mezi tím do držby vzavší aneb se strany vrchnosti držbu obdrževší, nakládá se s usedlostí ohledně pertinencí jako s každou jinou usedlostí urbářskou.

Pro posuzování atributu »opuštěnosti« rozhodnou je doba zavedení urbáře aneb pozdější, až do žádosti o úpravu držby k vlastnictví. Stávalo se, že odevzdání opuštěné usedlosti dražbou do držby jiného poddaného nevedlo k úspěchu. V takových případech mohlo župní shromáždění provisorního držitele, event. i jen na částku opuštěné usedlosti zřídit. (§ 14. z. čl. IV/1836.) Také v tomto případě případly by fakticky obhospodářené pozemky opuštěné usedlosti dočasněmu hospodáři do výlučného vlastnictví.

Kapitola III.

Příslušnosti či pertinence urbářských usedlostí.

(Zlínský—Darday cit.)

I. Všeobecně:

Do zrušení urbářského poměru měl poddaný také právo pásti svůj dobytek na panské půdě, bráti z panského lesa dříví k otopu, třeba. Byl to poměr jaksi servitutní, ač při nedostatku vlastnictví na držbě poddaného nelze tu o servitutech ve vlastním smyslu hovořiti. Maďarsko-právní konstrukce pertinencí je jen zdánlivě správná, neboť těžko lze tvrditi, že by rozsáhlé lesy a pastviny panské, ve kterých mimo to i vrchnost vykonávala nejen vzpomenuuté užítky, i poddaným patřící, ale také jiné užítky vlastnické, které poddaným nepatřily, byly skutečně jen pertinencemi nepatrných usedlostí poddanských. Ještě nejnázve dá se tento poměr civilisticky vyjádřiti jako následek věcné kvality urbářské půdy, dle teorie uh. právu vlastní, že vlastnictví je dle kvality předmětu více neb méně oprávněnými obdařeno. Tvoří tu tak jaksi objekt vlastnictví zároveň subjekt práva, kteráž pojmání pozemku jako právní osobnosti není ostatně v teorii osamělým. (Böking: Institutionen § 620, Pandekten I. § 38), ovšem moderní nauka pokládá tento názor nesprávným

(Kraintz: System des öst. R. § 46). Při vývazbě urbářského poměru důsledně k teorii pertinenční sdílely t. zv. příslušnosti osud věci hlavní, t. j. přepadly do vlastnictví poddaného.*) Z uvedeného důsledně vyplývá právní povaha t. zv. příslušnosti v dnešním stavu, pokud nebyvše ani fysicky ani pro parte (ideálně) převedeny do pozemkovního vlastnictví bývalého poddaného trvají v právním a faktickém společenství všech bývalých urbarialistů, t. j. ve společné držbě i užívání. Následkem zásadního převedení vlastnictví vrchnostenského na poddané nelze ani v tomto případě hovořiti o ničem jiném než-li o vlastnictví společném, resp. spoluvlastnictví. Nikde ani slovem neuvádí zákony, že se vlastnictví t. zv. příslušností přenáší snad na posavadní obec urbářskou, buď že politickou aneb na novou korporaci sestávající se z posavadních poddaných. Faktické je sice, že do vývazby obec urbářská a politická spravovala společné pastviny a lesy (zbytek t. zv. Flurzwangu něm. práva, viz část 1.). Faktum je též, že tento stav trvá namnoze na dále, neboť t. zv. obce urbářské, t. j. společenství všech bývalých urbarialistů je s politickou obcí dnešní na mnoze identická, ale i kde tomu tak není, organisovaní jsou bývalí urbarialisté (vlastníci intravillánu) buď původně in continno, aneb i výslovným pozdějším dohodnutím, ve formě juristické osoby, korporace, zvané obcí neb společenstvím urbářským, ale i v tomto případě nejedná se zde ani o juristickou osobu a tím méně o obec politickou. Juristická osoba to proto není, protože vlastnictví, o které se tu jedná, nepatří nějakému třetímu subjektu od urbarialistů odchylnému, nýbrž urbarialistům samým. Okolnost, že snad jsou formálně organisováni jako juristická osoba, sama sebou nic neznámá, neboť to bývá i při jiných organisacích spoluvlastnických (na př. obchodní společnost, veřejná akc. spol. atd.), ovšem v teorii je otázka právnické osoby těchto forem společenství, resp. spoluvlastnictví sporná. (F. Tilsch: Právo soukromé.) Výbor takových organisací není tudíž ničím jiným, nežli správcem společného vlastnictví. Cf. § 836. obč. z. Uherská praxe však šla jinou cestou. V mnohých rozhodnutích uherské kurie uznává se příbuznost ba identičnost urbářské obce s obcí politickou, rychtář obce politické uznává se za zástupce společenství urbářského (aspoň pasivně) na př. § 1895/905, 8594/1891. Pasivní legitimace v C 8792/1892 do 10/3 má smluvní základ. Správnější je C 10/1 1899 Dt. I. 689, dle níž může shromáždění urbarialistů usnášeti se jen o úpravě užívání společného majetku, ne však také o individuálních právech urbarialistů. Vše to nasvědčuje jen tomu, že pojmání urbářského poměru jako veřejného posud ovládá myslí právnické, ač de lege lata nemůže o jeho čistě privátně právním charakteru býti vůbec pochyby a tudíž důsledně jen se strany občanského práva věc posuzovati sluší. Cf. zvláště Pl. C. 51 civ. Také jakési stopy pojmání společenství v t. zv. příslušnostech jako solidárního poměru

*) Tvrdí-li při koupi intravillánu prodávající, že lesní a pastevní příslušnost netvořila předmět kupopredajné smlůvy, musí to dokazovati: (Dt. r. f. XVI/47.) Do vybavení konkrétního následkem spletitosti a neurovnanosti poměrů následkem toho upravení se majících zůstává při posavadní praxi. § 3, z. čl. IX/1848). Analogie servitutů in dubio je patrná.

(condominium in solidum) se ukazují na př. v okolnosti, že i jednotlivý urbárista může celek v urbářském procesu zastupovati (s účinkem pro všechny). Důvod toho sluší hledati zase v pojmání celé záležitosti úpravy urbářské se stanoviska veřejného interesu, kde je každý interested pojmově oprávněný v zájmu všeobecném vystupovati. Potud lze takovéto zakročování uznávati, ale pak by důslednějším bylo místo formálně processualního řízení urbářského projednávání officiosní cestou řízení nesporného. Naprosto nesprávné je zastupování urbářského společenství obcí politikou tam, kde vůbec není mezi urbáristy organizace. V takových případech sluší legitimace k zastupování posuzovati dle obč. práva. Správně požaduje nařízení ministerstva spravedlnosti č. 2819/1888 k transakcím povolení každého spoluvlastníka a jen při pronájmu a povolení dobývání minerálií báňskému právu nepodléhajících stačí dle pozitivních předpisů majoritní usnesení. Z. čl. XII./1894 §§ 6.—11. ohledně pastvin, z. čl. XIX./1898 ohledně lesů. Pokud zákonná ustanovení odporují správnému pojmání poměrů jako spoluvlastnictví ohledně jeho zastoupení, sluší je považovati jako normy výjimečné, analogie nepřipouštějící.

Svrchu vylíčený poměr urbářského společenství má v urbářském právu analogii v t. zv. komposessorátu (köz birtokosság). Rozumí se tím společenství několika sousedních vrchností v imobilích užívaných jako lesy, pastviny, sítiny, dále v užitečích vykonávaných společně v poměru rozsahu jejich šlechtických nemovitostí. Dodnes jsou členy šlechtického komposessorátu ti, kdož v příslušné obci mají šlechtické pozemky. (Dt. n. poř. XIV./182.) Také držitelé půdy v privilegovaných obvodech mohli míti společné nemovitosti, podléhající normám komposessorátu. Je to rovněž společenství vlastnictví (Gütergemeinschaft), ale v praxi vystupuje často jako juristická osoba, aspoň zevně. Historicky stojí tato forma spoluvlastnictví v úzkém spojení s t. zv. aviticitou (rodovými nároky). Správně pojímá tuto formu nař. min. spravedlnosti č. 2579/1869 a 10.320/904 pokud se týče pozemnoknižné praxe. Okolnost, že hospodářství komposessorátu a urbářsk. společenství podléhá v mnohém ohledu vlivu administrativy politické, nemění nic na civilně právním charakteru těchto forem, neboť důvod toho leží v publicistickém dozoru ekonomickém vůbec (o lesním hospodářství, pastvě atd.). Starší zákony (tripartitum) II. titul 52., z. čl. XLVII/1723 (§ 4. z. čl. LIV./1868 § 33.) pokládají šlechtický komposessorát za juristickou osobu. Praxe i pozitivní zákony obsahují o komposessorátu některá zvláštní pravidla materiálně právní, z nichž pokud pro stejnou povahu právní jsou i pro společenství urbářské použitelná, uvádíme: Přednostní právo k pronájmu či pachtu komposessorátních pozemků, § 3. z. čl. XXXI./1655; vyloučení vydržení mezi členy komposessorátu, C 2876/1891; závazek členů k vydržování společné stavby a zábrany povodní, § 1. z. čl. LXIX/1715; se sekvestrací důchodů těch členů, kteří jsou v omeškání ohledně náhrady nákladů s tím spojených dle poměrů jejich držby; snížení mzdy pro společného hlídače, § 29. z. čl. IX./1840. V případě organizace správce ustanovený, jinak však komposessor správu skutečně vedoucí povinnen je komposessorům k složení účtů. Užitky se dělí dle proporce, v jaké musí členové přispívati k nákladu. V praxi bývá komposessorát de facto rozdělen quoad usum. I v tom případě zůstávají společnými: regálie, pastviny, lesy, lov

a rybolov. Za účelem zjištění účasti jednotlivých komposessorů slouží zvláštní řízení proporcionelní (aranyosítás) z. čl. XII./1836. (Lit. Moric Katona: Aranyosítás. Jiří Jančo: Közbirtokosság. J. 1889.)

Společná ustanovení pro pozemky lesní a pastevní, z. čl. XXXIX 908.

Zúčastní-li se v užívání několik obcí, sluší předmět společné držby rozdělití in natura pro každou jednotlivou obec tak, že každá obec bude vylučně sama v užívání svého přidělu. Obě strany (vrchnost i poddaní) mají bezpodmínečný nárok na fyzické oddělení půdy dle předpisu o zrušení poddanství jim připadající. Jednotlivci z poddaných mají (pokud se tak dle dosavadních předpisů dosud nestalo) nárok na fyzické vydělení celého přidělu urbářského (z rolí, luk, košenic, sítin, lesů, pastvin a alpin, t. j. pastvin horských, jen přes léto přístupných = salaši), když celá takto vydělití se mající příslušnost obsáhne více jak 100 jiter. Zbytek zůstane v společenství ostatních účastníků dle poměru usedlostí. Ohledně příslušnosti nabytých inter vivos po vstupu cit. zákona do platnosti (buď s usedlostí aneb jen ideálního podílu příslušenství bez usedlostí) aneb sice ještě před tím, ale po pravomoci rozhodnutí vyneseného o přípustnosti fyzického rozdělení, může se požadovati rozdělení in natura jen v tom případě, když byvší vlastník ve smyslu cit. zákona též mohl požadovati fyzické rozdělení.

Ohledně lesů, pastvin a alpin, které zůstaly společnými pastvinami po skončení řízení proporcionelního (viz o tom bližší v II. odd. této části, kap. II., dodatek) byť i poměr byl ustanoven bez omezení, dále oddělení individuálních příslušností z lesů oddělených v smyslu § 32. z. čl. LIII./1891 (t. j. do společenství bývalých urbářských oddělené od vrchnosti) nelze požadovati ani cestou urbářského ani civilního řízení rozdělení fyzické ani se strany těch, kteří by to byli mohli dle cit. zákona při meritorním pojednávání požadovati (nedělitelnost lesů a pastvin).

I dle svrchu uvedeného nedělitelné pastviny (cí. i nedělitelné pastviny doplněné z půdy jednotlivých usedlostí dle cit. z. v následujícím pod II.) mohou se dle § 12. z. čl. XII./1894 rozdělití, když ministerstvo orby dá svolení a pak není rozdílu, jedná-li se o rozdělení během řízení proporcionelního, urbářského, aneb po jeho skončení.

Na základě § 48. z. čl. LIII./1871 byla pastva po čas urbářské úpravy poddaným do společenství dána někde soudně, někde bez soudní intervence rozdělena, aniž by bylo řízení za tím účelem zákonem upraveno. Částečné úpravy dostalo se tomuto řízení nař. ministerstva spravedlnosti ze dne 2. VI. 1890, č. 20.326, vydaným na základě bodu 7. § 35. z. čl. XXXVIII/1889. Tato řízení následkem omezení dělby společenských pastvin z. čl. XXXIX./1908, obmezují se dnes již jen na případy, kde je fyzické dělení dle cit. zák. přípustné. Řízení tímto nařízené upravené je úplně analogní řízení urbářskému, jemuž původně byla tato otázka k vybavení vyhrazena. Cf. Dt. r. f. XVIII./91.

Z p r a x e. § 56. z. čl. LIII./1871 nezakazuje zcizení lesních a pastevních příslušností k urbářské usedlosti patřících, nýbrž upravuje jen, že v pozemkové knize separátně nevyznačené příslušnosti se mají považovati jako

pertinence intravillánu. Ta okolnost, že prodané neb vyměněné lesní příslušnosti v pozemkové knize nejsou zvláště vyznačeny, nemůže sloužiti za důvod k zrušení, resp. uplatňování otazných smluv. Dt. f. XXIX./15. K urbářským a želiarským usedlostem patří lesní příslušenství jen potud, pokud v pozemkové knize separátně nejsou vyznačeny. Dle cit. § 56. mají se pokládati pertinenci intravillánu, pokud se nedokáže opak. Dt. u. f. XIV./178. Vzhledem na to, že k urbářsko-želiarským usedlostem patřící lesní příslušenství zpravidla tvoří jejich pertinenci, dále že taková pastevní příslušnost dle § 56. cit. z. čl. od želiarské usedlosti separátně se může zciziti, v takovém případě tedy přestane tvořiti integrující část želiarské usedlosti, resp. pertinenci, konečně vzhledem na to, že dle cit. z. čl. nový vlastník zcizené pastevní příslušnosti v smyslu § 7. bodu b) nařízení ministerstva spravedlnosti ze dne 8. dubna 1869, č. 2579 ohledně postupu při změně v pozemkové knize následkem předpisu o úpravě držby nutné, může své vlastnické právo pozemkoknižně praenotovati, následkem toho základní právo nabyté na želiarské pozemky účinkuje také na pastevní příslušnosti pro tutéž želiarskou usedlost vydělené. V exekuci proti vlastníku takové želiarské usedlosti vedené může se však dražba jen v tom případě nařídit, když ve prospěch exekvujícího exekučního právo zastavení bylo vtěleno před praenotací vlastnického práva na pastevní příslušnost. Dt. r. f. XVII./15. Z těchto rozhodnutí patrné je důsledné pojmání lesní a pastevní příslušnosti jako právní pertinence intravillánu, ač jest separátní postup ohledně nich přípustným buď výslovně, buď tacite (na př. při stálém zvyku protivného obsahu v dotyčné obci). Na tom nemění nic ani separátní vyznačení vlastnictví na příslušnosti v pozemkové knize, pokud jen na vložce obsahující intravillán je vztah k pertinenci obsažen. Praxe však někdy kolísá (viz následující II. a III. in fine).

II. Pastviny.

(Zlinský—Darday cit.) z. čl. LIII./1871 §§ 38.—42.

Právo pastvy provozovali poddaní na půdě, která se k usedlosti nepočítala, proto měla vrchnost právo pastvy na této půdě společně s poddanými. Po vývazbě poddaných slušelo se rozdělití pastviny mezi vrchnost jako vlastníka substance a poddaného jako — ex nunc — reálně oprávněného. Ohled na poddaného, aby se udržel ve schopnosti hospodaření, vedl k tomu, že vlastník půdy pozbyl práva na pastviny, resp. přiděl v ní, 1. když tak bylo již při zavedení urbáře teresiánského, že totiž vrchnost na pastvinách urbářských nepásla, 2. když se vrchnost při náhradní úpravě urbářské (ale před rokem 1848) toho práva zřekla, 3. aneb smluvně od něho upustila, 4. když vrchnost v obci jiných pozemků nežli urbářských neměla a pastviny se tu jen v tak nepatrném množství nacházely, že ani tažnému dobytku poddaných dle kvality půdy potřebné dostatečné potravu neposkytovaly.

Zásadně (z. čl. LIII./1871 § 38.) bylo vysloveně nařízeno, že žádné z posavadních stran (vrchnost, resp. poddaní) nemají míti práva pastvy na půdě jedné neb druhé straně z posavadních pastvisek připadlé (přísné rozdělení neúplného vlastnictví bez zřízení servitutů). Zásady, dle nichž byla pastevní půda do vlastnictví (event. spoluvlastnictví) býv. poddaným vyměřena, jsou tyto: (§ 3. z. čl. VI./1836). Minimálně připadá na usedlost 4 jitra.

Pod toto minimum může se k prospěchu vrchnosti jíti jen v tom případě, když by v témž obvodu pro bývalou vrchnost jinak nic nezbylo. Pastviny se mají vydělití zásadně každé usedlosti zvláště, tedy do výlučného vlastnictví individuálního, pokud to jen místní poměry připouštějí, aby se tím vyhnulo sporům při společném užívání pastvin velmi lehce vznikajícím. Vzdor této zásadě stane se individuální vydělení jen na žádost interesentů a sice a) bývalé vrchnosti samotné neb b) aspoň některého z bývalých spolumajitelů aneb c) na žádost většiny bývalých poddaných. — Vydělení děje se za intervence komise, vyslané župním shromážděním. — Pokus o dohodu je obligátní. Nepodaří-li se dohoda pod intervencí jmenované komise, sluší oprávněným domáhati se fysického vydělení přídělů cestou urbářského řízení (viz II. odd. této části). Zásady vydělení jsou: Příděl se má vydati jednotlivcům v takových polohách, aby pastva nebyla snad pro poplavu, písek atd. znemožněna. Žádá-li toho většina interesentů (urbarialistů) má se vydělení provésti tak, pokud je to možné, aby příděl s usedlostí tvořil celek, (Zásada komasační). Když by pastvin bylo tak málo, že by nestačily ani na minimum 4 jiter, rozhodne jak o množství poukázati se majícím pro poddané, tak o části, která má zůstatí vrchnosti, kompetentní soud (sedrie) dle místních okolností. (Dle zásady volného výměru, cf. § 271. uh. civ. ř.) Maximum přídělu pastvinného činí 28 jiter uherských na usedlost, ale v obvodech pastvinami bohatých lze i nad tuto míru jednotlivým usedlostem přidělití. Zbývající půda zůstane vždy úplným vlastnictvím vrchnostenským bez břemen služebnosti ve prospěch poddaných. Při tomto individuálním vydělování byl vzat také zřetel na faru, školu a naturální důchod obecního notáře. Bez ohledu na to totiž, zdali jim snad již z jiného titulu, na př. právě proto, že jsou i držitelé urbářské usedlosti, přiděl pastvinový nepatří, obdrží farář příděl, připadající na celou usedlost, učitel a notář příděl poloviční. Panští zřizenci nemají práva na příděly pastevní. Na osm želiarských usedlostí připadá jeden příděl usedlostní (pro rata parte želiarské držby).

Kde pro nedostatek pastvin poddaní pásali v panských lesích, sluší doplniti též příděl z půdy lesní. § 40. cit. z. Oddělení pastvin urbářských od panských a individuální vydělení, pokud se ještě nestalo dle dosavadních předpisů (event. cestou dohody), může se dle zák. čl. LIII./1871 dodatečně požadovati, žádají-li toho držitelé více než jedné čtvrtiny urbářské držby toho obvodu, o který jde. Rovněž želiarové mohou požadovati oddělení pastvy želiarské od urbářské a individuální vydělení, když příděl žádáicích želiarů činí aspoň $\frac{1}{4}$ celého pastevního přídělu všem želiarům připadšího. Kde rozdělení individuální není provedeno, užívají býv. poddaní pastvin dle dosavadního zvyku a dle polněpolicejního řádu společně. (Lit. Julius Baroš »Közöselégő«.) Trovy dodatečné úpravy nese každý z interesentů dle poměru svého přídělu, § 42. cit. z.

Zákonný čl. 39/1908 ustanovuje ohledně doplnění nedostatečných pastvin společných či obecných takto: Kde (v čas žádosti o všeobecnou komassaci) není obecní pastvy aneb tato nestačí, sluší pastviny komassacího prostoru vytvořiti, resp. doplniti. Potřebu toho, rozsah prostoru a jeho místo ustanoví ministerstvo orby na základě zvláštní odborné komise hospodářské. Žádaný prostor odebere se proporcionelně jednotlivým usedlostem a tvoří pak nedělivé společné vlastnictví zúčastněných držitelů, jehož

užívání se upraví pastevní řádem (pro konkrétní obec) tak, že v první řadě přijdou do zřetele pastevní nároky drobných držitelů. Pokud se interesenti neusnesou na větší výměře, nesmí prostor takto vyměřený přesahovati 5% celého prostoru komassačního. Užitek společné pastvy pozůstává v právu pasení, ne však také v kácení a užívání stromů v pastvě se nacházejících. V případě vykácení takových stromů sluší dřevo pokládati kapitálem vzniklým z mezitimního mýtění a dle toho s ním nakládati (t. j. proporcionálně rozdělit mezi spoluvlastníky). C 29. I. 1891 č. 7545/90 a 29. I. 1891 č. 7544/90 ohledně dříví z pastvin narokovaného duchovním a učitelem, jako držítely urbářské usedlosti, ze stejného důvodu však pro analogní případy vůbec závažné.

Ohledně pertinenčního pojmání pastvin uvádíme z uh. praxe následující: Pastviny pokládají se dle § 56. z. čl. LIII./1871 potud příslušenstvím intravillánu, pokud nejsou v pozemkové knize zvláště vyznačeny. C 17. XI. 1886, č. 7388 (DI 679) tak, že pokud nepřejdou knihovně do individuálního vlastnictví jako pertinence, sdílí osud hlavní věci, t. j. intravillánu. Pro stejnou důvodu platí tato zásada ohledně urbářských příslušenství vůbec. Rovněž tak C 22. XI. 1899, č. 2779 Dt. I. 680 s tím, že při skutečně odděleném stavu užívání pastvin od intravillánu, je-li to druhé straně známo a pertinence nebyla s věcí hlavní (intravillánem) prodána. Dtto C. 26. II. 1891, č. 7624. Dle C 12. VI. 1896, č. 7816/9895, není vyloučen v případě prodeje důkaz, že příslušnost pastevní nebyla současně s nemovitostí prodána.

Tím spíše jest ovšem přípustné výslovné vyloučení pertinence, by i pozemkoknižně zvláště nevyznačené, z prodeje věci hlavní. Tedy praesumce § 56. z. čl. LIII./1891 je jen prasumptio legis, připouštějící důkaz opaku.

Tento stav jest zvláště patrný, když se neprodává celá usedlost, nýbrž jen její částka bez zmínky o pertinenci. Dle C 26. VI. 1895, č. 4059/94 prodána byla větší částka intravillánu bez pertinence pastevní. Kupec žádal pertinenci na základě zvyku v obci údajně trvajících, že pertinence patří extravillánu. Vzhledem na ustanovení § 56. cit. zákona byl tento zvyk reprobován (jako contra legem), ač by ho hospodářské důvody byly asi ospravedlňovaly.

Na tomto právním stavu nemění nic ta okolnost, že pozemkoknižně již separátně vyznačena pertinence je při hlavním předmětu poznamenána. C 20. X. 1896, č. 1980 C. 6854/1885.

III. L e s y.

Z. čl. LIII./1871 §§ 23.—33. (Lit. Zlinský—Darday cit.)

Užitek poddaných v panských lesích týkal se užívání dřeva, sbírání divokých plodů a užívání lesní půdy.

a) Užitek dřeva pozůstával zpravidla v tom, že poddaným bylo dovoleno po 1—2 dny sbírat i odnáseti dřevo odpadlé, ztrouchnivělé, suché větve, jež se daly jednoduše odlomit (event. bidlem sraziti) neb sekyrou odděliti, konečně okupace stromů vyschlých a vyvrácených. Stromy živé, ale zkřivené neb zakrnělé, mohly se jen v nedostatku prvního druhu nárokovati, když se k jinému účelu nehodily. Tento modus užívací trvá posud, kde oddělení lesů panských od poddanských nebylo provedeno. Dřevo sta-

vební příslušelo poddaným k stavbě a opravě hospodářských stavení, vyjma prken a šindele (hotového). Potřebu na dřevo stavební poukazoval majitel lesa (jeho zřízenec), cproti tomu oprávnění měl poddaný závazek vůči vrchnosti určité množství dřeva porazit, odvésti (do dvorce) a složit. Z. čl. XII./1836 § 8. Nemohla-li se potřeba dřeva pokrýti z lesa panského v téže obci (obvodu), měl poddaný právo na doplnění z panských lesů téže vrchnosti v jiném obvodu ležících. Urbář II. kap., § 6.

Toto pravidlo ukazuje, že se tu nejednalo o poměr servitutní, čemuž odporují i protizávazky poddaného (cf. Scheinservituty v § 479. obč. z. rak.).

b) Sbíráni divokých plodů (jablek, hrušek, šípků, hlohů atd.) obmezeno bylo na vlastní potřebu poddaného. Nesloužilo tudíž potřebám industrielním aneb prodeji na trhu. Sbíráni duběnek bylo zpravidla přípustno jen v lesích přidělených obcím neb jednotlivým usedlostem. Právo pobírání žaludů, resp. krmení sviň v lese dubovém (makkoltatás) na Slovensku neexistovalo.

Z. čl. LIII./1871 upravuje tyto poměry takto: Do výhradního vlastnictví bývalých poddaných připadly lesy: A) které již v urbáři aneb pozdější úpravě (instrumentum regulativum, smlouva) se vyskytují jako lesy obecní, neb k jednotlivým obcím přidělené. B) Které již před tím cestou smluvní neb na základě soudního rozhodnutí přišly do výlučného užívání obcí. Pokud v takových lesích doposud vykonávali zřízenci panští užítky (deputátní), vydělen z takových lesů přiměřený podíl ve prospěch vrchnosti. § 23. cit. Pokud tedy poddaní ne společně, nýbrž odděleně, event. ve skupinách panských lesů užívali (do 1. I. 1848), byly tyto separátní části přiděleny do úplného vlastnictví posavadních oprávněných. § 25. cit.

Kde se vzdor úpravě lesní držby v hořejším smyslu udržely služebností ve prospěch jedné neb druhé strany, mají se vykoupiti. § 26. cit. z. O rozsahu a poloze lesního přidělu bývalých poddaných rozhoduje v první řadě dohoda a pokud k ní nedojde soudní rozsudek. Za tím účelem dle § 27. cit. zák. zjistí soud především užítky, příslušející bývalým poddaným § 4. zák. čl. VI./1836), jakož i množství a kvalitu protiúkonů ve prospěch bývalých vrchností (§ 8. z. čl. VII./1876), potom při intervenci znalců: kolik lesního prostoru odpovídá vzhledem na místní poměry, zvláště kvalitu a plodnost lesa, v poměru k jednomu jitra usedlostnímu těm užtíkům dřevním, ke kterým poddaní byli posud oprávněni. Pro 8 želiarů připadá lesní prostor, příslušející na celou usedlost poddanskou.

Minimum lesního přidělu činí 2 jitra, maximum 8 jiter. (Po 1200 sáhů².) Výjimečně se mohl větší přiděl přikázati, ale více jak 12 jiter, jen v tom případě, když bývalí poddaní v lesích mimo užitek dřevní i obchod s dřevem, pálení dřevěného uhlí neb jiný mimořádný užitek doposud provozovali. Směrným je odhad toho mimořádného užtíku dle stavu před rokem 1848. V tomto případě nesmí přikázaný prostor obsahovati více jak 16 jiter na usedlost. Neměla-li vrchnost v oboi jiné půdy nežli lesy (mimo půdy v poddanské držbě) a poddaní těchto lesů výlučně užívali, mohl se přiděl zvýšiti až na 22 jiter. (§ 29. cit.) Ohledně přidělů duchovních, učitele a notáře platí analogní pravidlo jako o pastvinách. (§ 31. cit.) Po vydělení lesního přidělu faráři atd. nemá tento nárok na větší množství dříví proti přifařeným, nežli odpovídá jeho přidělu, dle posavadní zvyklosti, pokud by se tato povinnost přifařených nezakládala na jiném titulu. C 4. VI. 1884, č. 210 Dt. I. 684.

Pokud dle uvedeného lesní příděl nepřipadl do výlučného vlastnictví fyzicky odděleného jednotlivým hospodářům, spravuje se jako společenství dle předpisů o lesním hospodářství pod dozorem administrativních úřadů. § 32. Bývalým poddaným z panských lesů připadající díl tvoří pertinence extravillánu (ne intravillánu). Dtr. f. VI./110 Cf. naproti tomu o pertinenční kvalitě pastvin v předešlém odstavci II. Lesní podíl patří tomu, kdo byl v době rozdělení vlastníkem, třebaž v kupní smlouvě, kterou vlastnictví nabyt, nebylo o lesním přídělu řeči. Dt. r. f. VI./69. (viz však pod I. in fine).

IV. Sítiny

Lit. Darday—Zlinský cit.

(rákosišťe) tvořily vždy nepochybné vlastnosti vrchnosti a nepočítaly se k urbářské usedlosti jako pertinence. Protože však poddani užívali těchto sýtín společně (ne dle usedlostí), upravil zák. čl. LIII./1871 tuto otázku pro futuro: Pokud tento poměr dosud upraven nebyl (smlouvou), připadne do výlučného vlastnictví bývalých poddaných nejméně po 2 jitrech na jednu urbářskou usedlost aneb 8 želiarů, ale nanejvýše 8 jiter, aneb v případě dohody stran jiná půda téže hodnoty v témž obvodu. § 73. Stala-li se však úprava tohoto poměru vypuštěním podílu na sýtínách do společného užitku obcí neb bývalých poddaných, stávají se tyto podíly výlučným vlastnictvím držitelů a dávky je obtěžující mají se vykoupiti. § 35. cit. Když však sýtiny před vstupem cit. zákona do platnosti přirozeně neb uměle byly vysušeny, pokládají se jak jejich užitky, tak odpovídající protiúkony zamklými a vysušená půda stane se bez náhrady poddaných výlučným vlastnictvím bývalé vrchnosti. § 36. cit.

Kapitola IV.

Urbářské závazky a jejich vývazba.

I. Urbářské závazky.

Přehled: (Lit. Darday-Zlinský cit.)

Čl. IX./1848 zrušil všechny na základě urbáře teresiánského a jej nahrazujících smluv trvající úkony (robotu), desátek a peněžní dávky zároveň s vrchnostenskou (patrimonální) jurisdikcí (Civ. a trestní záležitosti jurisdikce vrchnostenské připadly služnovským úřadům, resp. župním sedriím [soudním dvorům]) počínaje dnem vyhlášení, t. j. 11. dubna 1848 na věčné časy. § 6. z. čl. XX./1848 zastavil všechny urbářské spory ohledně úkonů a dávek urbářských. Vlastnictví dosavadních usedlostí (substance, pertinenci) připadlo bývalým poddaným dle vylíčených norem bezplatně, ale za posavadní úkony a dávky přiznána byla vrchnostem v § 1. z. čl. IX./1848 zásadně náhrada, jejíž zákonné ustanovení následkem nepokojů revoluční doby mohlo se státi až patenty ze dne 2. března 1854 (náhradovým) a ze dne 1. ledna 1854. Z. čl. XII./1848 převzal stát na sebe povinnost náhrady za dosavadní urbářské závazky ve způsobu státních daní od držitelů vyvážaných usedlostí vybrati a vrchnostem vyplatiti. Protože však již před tím na základě fakultativní vykupitelnosti uvedené z. čl. VII./1840 uzavřeny byly četné smlouvy vyvazovací, t. zv. věčné, ustanovil z. čl. XII./1848 § 9., aby ministerstvo dle spravedlnosti a slušnosti i o úpravě těchto starších

poměrů rozhodlo. To stalo se z. čl. XXXIII./1868. Podobně vyzval z. čl. XIII./1848 §§ 2., 3. ministerstvo k přípravě odškodnění nižšího kléru za sedecimu.

Patent ze dne 2. března 1853, recipovaný provisorními ustanoveními zákonnými z roku 1861 určil náhradu za:

1. pohledávky ze zrušeného poměru urbářského,
2. za pohledávky vůči želiarům, nemajícím pozemků,
3. za dávky, plynoucí z pálení kořalky poddanými,
4. za pobírání dávky za povolení provozu obchodu (otevření krámu),
5. za výlučné právo k provozování řeznictví,
6. za právo svobodného pálení cihel, vápna, lámání kamene, vybírání hlíny a písku.

Taková podávání povahy neurbářské, jejichž zrušení následkem poměru r. 1848 se stalo nutným, ale zákonně vysloveno nebylo bez náhrady, povinen je erár odškodniti. Dt. r. f. XXI./74. K posuzování takových otázek je příslušný řádný soud. Dt. r. f. XXII./76. Patří sem zvláště neurbářské podávání z poměru lenního. Dt. r. f. XXVI./65.

Za základ náhrady vzato bylo župní rozřídění z roku 1844, provedené za účelem poměrného rozdělení dávek veřejných. Náhrada vyplácela se v obnosech dle zvláštních předpisů repartovaných. Podle toho rozdělení byla pro každou župu na jednotlivou usedlost připadající náhrada dle příslušné třídy (celkem 8 tříd) určena. Maximum 770 fl. (minimum 300 fl.). Základ tvořil dvacetnásobný obnos ročního užítku. § 3. z. čl. XII./1848. Z. čl. LIII./1876 § 6. ustanovil, že pokud dle z. čl. XII./1848 bývalým vrchnostem připadající náhrada posud nebyla vyplacena, počínaje lednem 1872 na výpočet ještě nahraditi se majícího obnosu sluší upotřebiti ustanovení z. čl. XXXIII./1868 (o odkupu t. zv. věcnými smlouvami vyvazovacími).

Z někdejších břemen poddanských udržely se částečně podnes t. zv. menší regálie, které dle již uvedeného tvoří jaksi obsah vlastnictví na t. zv. zemancké půdě. (Cf. C 12. II. 1892, č. 9975/1891 o právní povaze t. zv. regálního poplatku ve prospěch hlavního města Budapešti vztahem na právo výčepní, které dle této decisie není dávkou veřejnou a vůbec povahy publicistické, nýbrž pohledávkou privátně-právní a proto platí o jeho proročení zásady občanského práva [t. j. 32 roky].) Jsou to podnes: 1. právo mlynářské, 2. převozu, 3. mýta, tržného a místného (piaczog = poplatek z místa na trhu), ostatní menší regálie byly § 2. zák. ze dne 2. března 1855 bez náhrady zrušeny, ale i jmenované trvající menší regálie pozbyly valně aktuálního významu. Právo výčepní, netknuté akcí roku 1848, bylo oproti náhradě na vyvazovací obligace zrušeno. Z. čl. XXXVI./1888 a tato akce dnes již úplně zlikvidována. Viz z. čl. V./902 o stáhnutí vyvaz. obligací. Rybolov jako právo regální zanikl z. čl. XXIX./1889 § 1.

Právo výčepní: Pozůstávalo v čepování lihových nápojů pro hosty en detail a v otevírání, resp. zřizování krčem k tomuto účelu. Právo to příslušelo vrchnostem původně ex privilegio (cf. C 25. I. 1883, č. 4785/1882), během času však stalo se oprávněním vězícím ve vlastnictví zemancké půdy. Již urbář teresiánský kapit. II., § 2. s odvoláním na zákonný čl. XXXVI./1550 povolil poddaným výčep vína vlastní žně. Dle § 2. z. čl. VI./

1836 každá samostatná obec při nejmenším na jednom místě může víno čepovati. Spory mezi vrchností a poddanými o toto právo patřily před řádné soudy. Výčep vlastního vína je povolen od Svatého Michala do Svatého Jiří, cizího to masopustu. V novější době utrpělo toto právo obmezení dalšími zákony živnostenskými, povolujícími producentovi vůbec výčep vlastního vína, obchodníkovi smíšeným zbožím vín cizozemských a domácích specialit a pod. Právo výčepní jen tehdy tvořilo neoddělitelnou pertinenci nějaké nemovitosti, když výkon tohoto práva byl k určitému místu upoután na př. jako výčepní právo vykonávané na privilegovaných dvorech. (C 17. VIII. 1891, č. 5797/1890.) Vzdor zrušení tohoto práva zasluhuje pro praktický obsah naň se vztahující následující decisie kuriální zmínky: Pl. Rozh. 51. civ. (Dt. I. 700) obsahuje o urbářském výčepu, že odškodné zaň ustanovené (rozh. hovoří »o vlastnickém právu« na odškodný obnos) patří býv. urbarialistům. Ustanovené odškodné však se má ve vyvazovacích akcích vydati nynějším politickým obcím. Je to jedno z těch rozhodnutí, které uznává politickou obec za representanta urbarialistického společenství. Z důvodu uvádíme: nepochybné je, že na základě z. čl. XXXVI./1888 komu patří vlastnické právo na odškodné za urbářský výčep. Kdyžte starší zákony původně výlučně vrchnosti patřící oprávnění ke krčmaření povolovaly též poddanským obcím, činily to za účelem podporování urbarialistů, jak to výslovně uznává zák. čl. XIV./1836 ohledně výčepu vína. Politická přeměna obcí (urbářských v politické) nemůže býti na škodu práv již nabytých a bývalí urbarialisté nemohou pozbyti práva v nově zřízených obcích. Proto tedy vysloveno, že vlastnictví na odškodném za výčepní právo patří bývalým urbarialistům. Z té okolnosti však, že § 2. z. čl. VI./1836 právo výčepu vína jen těm poddanským obcím povoluje, které mají zvláštního rychtáře a koňšely a jednotlivým poddaným výkon zakazuje, a dále vzhledem na to, že společné užitky poddanským obcím, tudíž také urbářského výčepu v smyslu z. čl. IX./1836 a soudních nařízení pravidelně cestou držby se do pronájmu dávají a výtěžky na krytí obecních výdajů utřebují, je patrné, že urbářský výčep není individuálním právem povoleným jednotlivým poddaným, nýbrž důchodem poddanské obce. Urbářský patent ze dne 2. března 1853, resp. 21. června 1854 § 23., resp. 31. a § 5. z. čl. 53/1871 udržely urbářské právo krčmaření beze změny dle posavadních zákonů, následkem čeho má se důchod z něho obrátiti k těmž účelu, což však jen tou politickou obcí je možné, se kterou poddanská obec splynula. Komu jen důchod výčepního práva byl se strany oprávněného přenesen, nemá práva na odškodné následkem vývazby výčepního práva zjištěné, nýbrž jen na jeho úroky. C. 7609/1895 (Dt. I. 701) podobně C 18. XII. 1892, č. 10.834. Pouzí nájemci výčepního práva nemají nároku na účast v odškodném za jeho vývazbu. C 3552/1896. Vydržení výčepního práva během 32 let po zrušení urbářského poměru: C 10. III. 1892, č. 511.

Právo mlynářské spočívá dnes již jen v tom, že kde měla vrchnost posud výlučné právo provozovati živnost mlynářskou (buď sama nebo nájemcem), podnikatelé mlynářské živnosti musí se dohodnouti s vrchností, t. j. vlastníkem oprávněného šlechtického statku, o povolení k provozování. Dle starších zákonů (urbář, kapit. VII., 75., resp. z. čl. VI./1836) patentem ze dne 2. března 1853 zachovaných. Tato právní výjimka netýče se však

mlýnů parních. Ohledně vodních mlýnů bylo provisorním nařízením ministerstva dopravy ze dne 18. října 1867 vysloveno, že dosavadní zákony jen potud jsou platny, pokud neodporují předpisům živnostenským, praxi o právech vrchnostenských a normám vodní policie. Z. čl. XXIII./1889 o vodním právu § 1. nedotknul se posud trvavších práv na privátně-právním základě stojících. Není tedy potřebí přihlašovatí právo mlynářské do t. zv. vodní knihy. C VI./2, č. 1886 a 7847/1882 počítá vodní mlýny na mletí selské vůbec k menším regáliím a tudíž do práva vrchnostenského. Na mlýnské právo vztahuje se i C 38/1898 Dt. I. 705, dle níž mlýnský nájem tvoří realné břímě, spojené s mlýnem a lze ho tudíž i proti vlastníkovu mlýna, ne jen proti mlynáři, uplatňovatí. Myslí se tu na případ, kdy byla mlynářská živnost pronajata osobě, která si mlýn postavila, ale provozování třetí osobě do nájmu dala. O pertinenční kvalitě mlynářského práva jedná C 2. IX. 1884, č. 3549 a jiné. Dle nového názoru spočívá zvláštnost mlynářského práva, jak již opětovně řečeno, ne v pertinenční kvalitě, nýbrž v širším obsahu vlastnictví na zemanské půdě dle uh. práva.

Rybolov byl poddaným zakázán a příslušel výlučně vrchnosti. (Urbář, VI. kap. § 3. a 8. z. čl. VI./1836). Z. čl. XIX./1889, § 1., vyhlásil právo rybaření nerozlučným příslušenstvím vlastnictví půdy (Cf. § 295. obč. z.) a patří vlastníku koryta (viz z. čl. 23/1885, §§ 4. a 5.); tím přestalo právo rybolovu býti součástíou jen zemanské držby a tudíž regálem. Když na základě urbářského smíru právo rybaření v celém obvodu zachová se pro vrchnost, tvoří rybaření policejní přestupek i tehdy, když se strany obecních obyvatel se provozuje v náplavních vodách v obvodu obce. Dt. r. f. XVI./22.

Práva převozu, mýta, místného a tržného (piaczog a vasárjog) byla jen výjimečně (cestou privilegií) spojena s vlastnictvím zemanské půdy. Urbářský patent jich vůbec nevzpomíná a mohou tedy podnes jen na základě posavadního stavu (event. vydržení) jako jura acquisita býti vykonávány. Cf. C 20. XI. 1894, č. 11.030. Poněvadž však práva tohoto rázu v moderní době přísluší obcím z titulu veřejného, je tu prakticky incongruence vysvětlitelná pouze historickým vývojem a nejasností o právní povaze těchto práv v minulosti. Všecky jiné pohledávky proti poddaným a jejich závazky, pokud se následkem zrušení poddanství staly civilními, zanikly bez náhrady. Dávky povahy veřejně-právní zůstaly, pokud nebyly zvláště upraveny.

II. Náhrada za vývazbu urbářských závazků.

(Lit. Zlinský—Darday cit.)

Týče se za 1. vývazby urbářského poměru na základě zákonů 1848 patentem ze dne 2. září 1853 upravené, 2. vývazby z tak zv. věcných smluv vyvazovacích, 3. odkupu přebytných pozemků, 4. odkupu práva výčepního, 5. odkupu kněžské sedecimy (viz I. část).

A) Vyvazovací akce na základě zrušení urbářského poměru provedena řízením officiosním župními úřady za intervence státního zástupce. Nejprve byly všechny usedlosti sepsány. Zvláštní zemská komise vyvazovací pod intervencí rovněž zástupce státu vypočítávala náhradné obnosy posavadním

vlastníkům na jednotlivé usedlosti dle posavadních závazků připadající. Z rozhodnutí této zemské komise šlo odvolání k ministerstvu vnitra. Prozatím byly uděleny vrchnostem zálohy v t. zv. titrech záložních (Vorschuss-scheine), které se později vyměnily za amortisační obligace vyvazovací. Protože 1. května 1848 pozbyly vrchností nároků všechněch na podávání zrušené, připadly jim od tohoto dne 5% úroky z vyvazovacího obnosu místo posavadních důchodů. — Obligace zněly na jméno a obnos při stažení záložních listů ještě nevyplacený (tedy po srážce vyplacené zálohy). Zálohy byly vypláceny ze zvláštního fondu zemského, k tomu cíli zřízeného. Vystavení obligací vyvazovacích dělo se vzhledem na zabezpečení práv interesentů na vyvazované držbě zvláštní cestou likvidační, prostřednictvím příslušné sedrie (rei sitac). Za tím účelem správa zemského fondu vyvazovacího zaslala sedrii usnesení o náhradě s příslušnými daty. Sedrie vy-zvala interesenty, aby své nároky na vývazné do určitého termínu u sedrie přihlásili a doklady o správnosti nároků přiložili. K projednávání těchto nároků určila sedrie zvláštní termín. Pro zameškání termínu byla restituce in integrum vyloučena. O resultátu likvidace vyrozuměla sedrie správu zemského fondu vyvazovacího za účelem vystavení obligací pro oprávněné. Na termín k likvidaci nároků interesentů snažil se soud především o dohodu a v případě sporu vynesl rozhodnutí o tom, pokud a komu se obligace mají vystaviti, resp. pro koho se mají vyvazovací obligace zadržeti. (Fidei-komisní obligace deponovaly se u fideikomisní vrchnosti, t. j. sedrie, jiné zadržené obligace u soudu depositního. Intabulování věřitelé mohli požado-vati, aby obligace vyvazovací byly direktně na jejich jména vystaveny a jim vydány. Hypotekární věřitelé měli tudíž zástavní právo nejen na fundusu, který se exproprioval pro poddané bezplatně, ale i na důchodech z urbář-ské držby vrchnostem patřící, za něž přicházela vrchnostem náhrada. (Cf. Krantz System des österr. R. § 270.) Jinak ovšem zůstala práva zástavní ne-
tknuta. Rozhodnutí soudu vztahuje se i na nároky věřitelů ohledně kupního práva (Kaufrecht). Dt. r. f. XV. 16. Opravné prostředky proti usnesení sedrie řídily se dle předpisů procesních. Právomocné usnesení sedrie sdělilo se správě zemského fondu vyvazovacího za účelem dalšího vybavení. Nebylo-li přihlášek třetích osob, zemský fond po vyrozumění se strany sedrie o tom vystavil obligace pro vrchnost bez dalšího průtahu. Pokud tomu pro nároky třetích osob nebylo možno vyhověti, zaslala správa zem-ského fondu vyvazovacího obligace sedrii, která s nimi dle usnesení svého disponovala, zadržela, odevzdala sirotčí vrchnosti, armádnímu velitelství (v případě vojeuských kaucí) atd. Zároveň zrušila sedrie tituly osob obli-gacemi vyplacených. Takto vyplacenou náhradu vymáhal stát od vlastníků vyvazovaných usedlostí přírážkami k veřejným daním po způsobu amortisace vývazného. Nároky, které trvaly v době vydání záložních listů (Vorschuss-scheine), ale dle patentu o odkupném se neuplatnily, nemohou se již uplat-ňovati při dodatečném vystavení vyvazovacích titulů Dt. III. f. X. 54.

B) Z. čl. XXXIII./1868 ustanovil, že se má i za t. zv. věčné smlouvy vyvazovací do 1. května 1848 uzavřené náhrada ze zemského fondu po-skytnouti (maximum 735 fl., minimum 315 fl.). Diference oproti předešlému případu (700, resp. 300 fl.) vznikla následkem zavedení t. zv. rakouské valuty oproti dřívější konvenční (1 zl. konvenční jest 1 zl. 05 rak. měny), ale

jen v tom případě, když smlouvy vyhovují náležitostem § 9. z. čl. VIII./1840. Předmětem této náhrady může být jen ten obnos, který by vrchnost byla mohla nárokovati, kdyby vývazba se byla stala původně ze zemského fondu vyvazovacího, po srážce obnosu poddaným již skutečně vyplaceného. Také na tyto obnosy byly vystaveny amortisační obligace vyvazovací na jméno znějící, s 5% úroky od 1. listopadu 1868. Přihlášky k tomuto způsobu konverse věčných smluv byly terminovány 31. prosince 1869 pod ztrátou v případě omeškání. Liquidace nároků osob třetích dělá se analogně jako v případě předešlém. — Všecky tyto obligace pod ručením státu vystavené podléhaly vylosování a výplatě v hotovosti dle nominální hodnoty. (Náhrada v Uhrách a zemích připojených tímto způsobem vyplácená činila 232,000,000 fl. Gumpłowicz Öst. Staatsrecht § 96.) K nařízení exekuce na úroky urbářského odkupného je příslušný urbářský soud procesní. Dt. U. f. XVI. 224.

C) Náhrada za odkup t. zv. přebytných pozemků dělá se buď volnou dohodou aneb rovněž prostřednictvím zemské intervence. Dohoda jen v tom mohla spočívat, že držitel přebytného pozemku vlastníkovu půdy místo peněžní náhrady odstoupil částku vývazné držby. Při intervenci zemské postupovalo se dle zásad pod B) cit. z. čl. XXIII./1868, § 5. Úroky (5%) počítaly se ode dne dokončené úpravy držby. Vyvázaná půda obtížena byla hypotekou za vývazné s přednostním právem proti všem i již posud vtěleným závazkům. (V předešlých případech byl též právní stav následkem postavení vývazného na roveň daním při jejich vybírání.) Dle určitých modalit mohl zavázaný místo amortisačních splátek vyplatiti celou pohledávku, resp. její zbytek. Výplata mohla by se dle dohody také odchýlně od uvedených ustanovení upravit, ale při tom byly pod nullitou zakázány a) solidární ručení vývazních dlužníků, b) simultánní ručení vývazních objektů, c) ručení obecního jmění za závazky držitelů přebytných pozemků z vývazby, z. čl. LIII./1871. Spory o výplatu ustanoveného odkupného patří na pořad civilního práva. Dtr. r. f. XXIV./7.

D) Náhrada za právo výčepní dle z. čl. XXXVI./1888 stala se způsobem obdobným a následkem úplného zrealisování práv a povinností z toho vzniklých, nemá pro nás více aktuálního interestu (viz však bod 7. § 3. nař. vl. rep. čsl. ze dne 25. září 1921, č. 355. Sb. z. a n.). Rovněž tak úplně v y b a v e n a vývazba sedecimy kněžské.

Vyvazovací akce z úřadu provedená vedla k úspěšnému vybavení celé otázky, pokud se jednalo o poměry nepochybně zjištěné, t. j. o vývazbu stávajících usedlostí. Pokud však tyto poměry teprve dodatečně se z'istily v řízení urbářském, na př. ohledně pozemků, jejichž příslušnost k usedlosti urbářské teprve během tohoto řízení se zjistila, byly ovšem korektury ve prospěch vrchnosti vydáním dalších obligací na dodatečně vyvázané pozemky nutné. Jinak však se i tato doplňovací vývazba pohybovala v rámci svrchu naznačeném. Proto sedrie, před kterou se projednává spor urbářský, musí v takových případech vyrozuměti správu zemského fondu vyvazovacího, resp. nyní finanční generální ředitelství v Bratislavě, zřízené nařízením ministerstva s plnou mocou pro správu Slovenska ze dne 13. prosince 1918, č. 597. Sb. z. a n. č. 12/919, kterému přidělena celá finanční správa na Slovensku, pokud není vyhrazena ministerstvu financí. — Čl. 186. tria-

nonské smlouvy mírové s Maďarskem ustanovuje, že každý ze států, kterým připadlo území mocnářství rak.-uherského, je povinen převzít odpovědnost za část dluhu býv. vlády uherské, zajištěného na železnicích neb jiných statcích podle stavu, jaký byl 28. července 1914. Suma závazku, pokud se týče dluhu zajištěného, bude oceněna komisí reparační podle zásady, které shledá spravedlivými. Za účelem zjištění těchto titrů zákon ze dne 18. března 1921, č. 124. Sb. z. a n. a hlavně nařízení vlády rep. čsl. ze dne 25. září 1921, č. 355. Sb. z. a n. § 3., bod 7. (výkup výčepních práv regálních) a bod 8. (vyvazovací pozemkový dluh) ustanovují způsob postupu jako základ dalšího uspořádání, které je dle povahy věci posud v běhu.

III. Právní povaha odkupného jako reálního břemene.

Vyvazovací akcí urbářskou posavadní dávky poddanské konvertovány v obligace vyvazovací, zajištěné buď výslovným právem hypotekárním na vyvázaných usedlostech aneb aspoň legálním privilegovaným právem zástavním následkem postavení na roveň veřejných daní, s nimiž se ve formě přírážek mají vybírat. Dle § 92. z. čl. LIII./1871 odkupné (ohledně přebytných pozemků viz §§ 19. a 57. z. čl. LIII./1871) požívá právo privilegované zástavy, které v případě vtělení do veřejné knihy předchází každé dosud (tedy i dříve) vtělení pohledávce. (Cf. Pl. rozh. C 46 civ. dt. I. 676 při »odkupné« v V. kap. III. části této práce.) Tam však, kde není pozemkových knih, předchází odkupné s případnostmi každému jinému věřiteli již na základě zákona (pignus legále) a při sestavování pozemkoknižních vložek sluší je z úřadu do protokolu pojmati, bez ohledu na změnu v držbě snad mezi tím nastoupivší. Odkupné tvoří tedy takové reálné břemeno, které jest s držbou půdy spojeno a musí býti dočasným držitelem potud snášeno, pokud půdu drží aneb pokud pozemkové břímě samo zákonným způsobem nezanikne. V osobě držitelově nastoupivší změna však toto věcné břímě nezruší, nýbrž přejde na základě zákona i bez pozemkoknižního vkladu na nového držitele, jak universálního tak singulárního právního nástupce, resp. na nástupce, který nabyl držbu soudním přiknutím, na př. dražbou. (Cf. ohledně týchž poměrů na západě: Krainz system der öst. Privatrecht § 278. poz. 8., ale na západě měly tyto pohledávky pořadí za veřejnými daněmi, ač byly s nimi rovněž vybírány.) Dle § 57. z. čl. LIII./1871 odkupné obtěžuje simultanně intravillán i k němu patřící extravillán. Proto, když držitel intravillánu prodá extravillán, nemůže se odvolávat na to, že není povinen celé odkupné platiti, nýbrž může od vlastníka extravillánu žádati náhradu poměrně části odkupného. Dt. n. f. 3480. Nepřevzal-li prodávající na sebe výslovně placení odkupného, prodanou nemovitost zatěžujícího, nemůže kupec žádati, aby je jemu prodávající nahradil, neboť dle §§ 19. a 57. z. čl. LIII./1871 zbytky odkupného má nésti dočasný držitel. Dt. r. f. XLII. Co se týče splatných a nezaplacených obroků odkupného, přejdou i tyto bez pozemkoknižních vkladů na základě privátního obchodu, hlavně koupí, ač nedá se popírati, že takové obroky již následkem splatnosti staly se osobními závazky v placení se omeškaného předešlého držitele. Ohledně pozůstatků odkupného za přebytnou půdu nařizují §§ 19. a 52. z. čl. LIII./1871 výslovně, že pozůstatky odkupného rovněž obtěžují nástupce v držbě, který, když byl vzat v nárok, může jen cestou regressu oproti

předchůdcům v držbě vystoupiti, pokud jeho regresní právo nezaniklo vyjednáváním opačného obsahu.

Pod jiné hledisko patří však právní nástupce v držbě, kterou nabyt na soudní dražbě. Nepochybně obtěžují i jeho obroky odkupného ještě nesplatné, tudy teprve pro futuro sročné, protože dražba reální břemeno spojené s držbou půdy nekonsumuje. Ale ohledně obroků splatných do dne dražby stojí věc jednak tak, že nemovitost, která sloužila za základ uspokojení věřitele, po dražbě již jen kupní cenu reprezentuje, jinak tak, že pozůstatek od momentu splatnosti tvoří osobní závazek dřívějšího vlastníka. Ohledně tohoto osobního závazku má sice oprávnění i po splatnosti zákonné právo zástavní na ještě nezlicitované nemovitosti, ale jeho účinek je jen ten, že se pohledávka při projednávání pořadí jako přednostní položka považuje. Pro případ provedení dražby však § 456. z. čl. LIV./1868 odpovědně požadavku právní jistoty, vážnosti soudcovských výkonů a účele pozemkníční instituce nařizuje, že licitační kupec jen kupní cenu a poplatek z převodu má zaplatiti, a za břemena dřívějšího vlastníka, pokud podmínky dražební nic jiného neobsahují, není zodpovědným. Tyto právní fakty §§ 184. a 189. z. čl. LX./1881 vyslovily směrnyými i pro budoucnost. (Důvody plenárního rozhodnutí C I. civ. dt. I. 665 s ohledem na přebytné pozemky ale *cadem racione* pro odkupné urbářských poměrů vůbec.) Tím však není již řečeno, že by dřívější držitel za účelem vyvarování žalobě regresní nemohl platiti účinné obroky do doby jeho držby padající. C 483/1898. Odkupné je sice břemeno věčné, ale ne veřejné. (Rozh. tabule v Raabu Dt. 667.) Též in concreto ohledně přebytných pozemků. Podobně tabule v Debrecíně Dt. I. 668 s obmezením »pokud nebyla státní intervence vyžádána«. Odkupné za přebytné pozemky má povahu reálního břemene. Proto vždy jen držitelem nemovitost užívajícím má se snášeti a z běžného výnosu krýti. Dt. r. f. XVII. 105. Jak z řečeného patrno, judikatura obírá se výlučně jen otázkou právní kvality odkupného za přebytné pozemky. Při ostatních poměrech urbářských není proto praktického důvodu, protože se tu děje odkup a jeho vybírání zpravidla cestou veřejných daní, ale *mutatis mutandis* platí o nich vše, jako o přebytné půdě. Když pohledávka z odkupného (následkem soukromé dohody) byla jen jako obyčejná pohledávka zástavní vtělena, nemá předností normované v § 92. z. čl. LIII./1871 cit. II./9. 1898 6104. Odkupné obtěžuje simultánně jak intravillán tak extravillán. (§ 57. z. čl. LIII./1871 C 16/12 1892 č. 6448.) Pozůstatky odkupného starší 3 let pozbývají práva na výplatu z kupní ceny dražbou nabyté. Plen. rozh. C 46 civ. Dt. I. 678, viz v II. kap. 3. části této práce. Spory ohledně vyplácení úroků z odkupného mohou se vésti před soudy řádnou cestou práva. Dt. r. f. XII. Odkupné, které v čas smrti zůstavitelovy nebylo ještě liquidním, patří na místo toho pozemku, pro který bylo poukázáno a sluší dle toho s ním pozůstalostně nakládati. Dt. r. f. IX. 339.

Oddělení II.

Kapitola I.

Právo formální.

P ř e h l e d. Přeměna urbářského či poddanského poměru v soukroměprávní, zvláště v úplné vlastnictví znamenala přechod z veřejného práva

do práva občanského. Takovýto přechod dle povahy věci přirozeně lze vybavit cestou officiosní, jak jsme to pozorovali při úpravě otázky náhrady za urbářské závazky. Zákonodárství uherské nevedlo však k tomuto důsledku, pokud se jedná o zjištění předmětu vlastnického práva vývazbou s vrchností na bývalé poddané přešlého. Důvody toho mohou býti legislativně různé, právnicky je celkem důsledné, že jakmile zákony r. 1848 uznaly vlastnictví poddaných na posavadní držbě, celá otázka proměnila se rázem v otázku soukromě-právní a detailní úprava patřila by tudíž logicky na cestu civilního procesu. Naproti tomu nedá se přejíti ta okolnost, že této úpravě detailní, nemá-li se zvrhnouti v opak svého účele, zvláště při mocenských poměrech (kapitalisté-vrchnosti s jedné, hospodářsky slabí, maloroľníci s druhé strany), má veliký interes veřejnost a že proto momenty officiosního postupu v úpravě poměru jsou žádoucí. Proto také bylo pro detailní úpravu vlastnictví de iure poddaným přiznaného, zavedeno zvláštní formální pokračování, zásadně sice civilní, silně však elementy officiosními ovládané. Nicméně takto vyvolaná cesta nevedla k výsledku žádoucímu, totiž k rychlému provedení akce a tím úplné jasnosti v poměrech majetkových selského lidu a zůstává namnoze posud otevřenou.

Správnější by bylo bývalo odhlédnutí od teoretického pojmání věci a důsledně pokračovati i v tomto směru cestou officiosního řízení, jak to vidíme při mnohých obdobných otázkách agrárně-sociálních, jež jsou předmětem úpravy držby na základě popřevratového zákonodárství čsl. republiky. Formální řízení za účelem úpravy držby urbářské týká se 1. likvidace držby urbářské (birtokrendezés), t. j. zjištění substance urbářské usedlosti, zjištění přídělů jednotlivých usedlostí v pastvinách a lesích jak pro parte, tak in natura, oddělení této půdy od panské a vydělení individuelní pro jednotlivé usedlosti aneb aspoň úprava proporcionelního užívání bývalých poddaných. Platí tu z. čl. IV./1836 § 8., z. čl. VI./1836 § 3., X./1836 §§ 6. a 10., VII./1840 §§ 11., 14. (též nařízení ministerstva spravedlnosti ze dne 2. června 1890, č. 20.326). Jednotlivé sporné otázky před úpravou urbářskou, na př. zánik práva pastvy, patří na cestu spornou. C 7788/1895. § 16. urbářský patent ze dne 2. března 1853, §§ 25.—50., hlavně však z. čl. LIII./1871 §§ 43. až 54., 80.—82., 85.—88., z. čl. XII./1871. Konečně sem patří i otázky ohledně odkupného, pokud nebylo upraveno již akcí svrchu vylíčenou (zvláště ohledně přebytné půdy. Dt. III. f. XVII./110.*) Z. čl. XIV./1912 § 6. uvázející nový civilní soudní řád (Z. čl. 1/1911) v platnost, ponechal toto t. zv. urbářské řízení výslovně v platnosti. Podle starších zákonných předpisů platilo pro urbářské řízení solidárně ustanovení platných civilně-processuálních zákonů, zvláště posléze t. zv. řízení summární (z. čl. XVIII./1893). Poněvadž však tyto zákony byly platným civilním procesním řádem odstraněny, nelze je ovšem ani pro řízení urbářské pekládati směrným. § 3. cit. uvozoovacího zákona k civ. soudnímu řádu uherskému výslovně zrušil řízení sum-

*) V případě zpronevření odkupného orgány výběřčími může jen k odkupnému oprávněný po provedeném trestním řízení, nebyla-li zpronevřená suma nahrazena, žalovati na náhradu, ale ne ke kontrole vybraných peněz povoláně obecné představenstvo.

mární, jehož zásady však téměř výlučně převzal nový civilní soudní řád. 2. Kommasace, t. j. taková úprava držby, dle níž pozemky v různých polohách obecního obvodu ležící, všem tu zúčastněným vlastníkům tak se vyměří, aby každý dle možnosti obdržel svůj příděl v celku (v jediném kuse), žádají-li o to vlastníci aspoň $\frac{1}{4}$ půdy, úpravě podléhající. Uherské zákonodárství nemá totiž zvláštního zákona kommassačního, nýbrž ustanovení kommassační obsažena jsou právě v zákonech o úpravě urbářské, ač se kommassace na základě těchto předpisů i mimo případ urbářské úpravy provésti může. Na území Slovenské vztahují se na úpravu kommassací z. čl. VI./1836, X./1836, XII./1836, VII./1840, XXX./1840, XXXI./1840, XXXIX./908, LIII./1871, XV./1896. Předpisy, vztahující se na úpravu v jiných částech Uher, zvláště držby Sedmihradské atd., obsahující značnou část uherského zákonodárství v tomto předmětu, nás neinteresuji. Souvislost kommassace s úpravou urbářskou dána byla agrárně-sociálními poměry uherskými, dle nichž fakticky kommassace se jen poddanské půdy týkati mohla. 3. Pozemknovní provedení úpravy urbářské. Proti zásadě pozemknovního práva, že nikomu nemohou býti práva vnučovány, děje se ohledně úpravy urbářské zápis a vůbec transakce během urbářského řízení a z jeho příčiny nastavši z úřadu. I jiné zásadní odchylky sluší ohledně pozemknovního provedení konstatovati vůči obecnému právu tabulárnímu. Nejedná se tu však snad o pouhou oficiální evidenci, nýbrž o otázky konstituování, resp. zániku práv pozemknovních. Pokud by v řádném řízení civilním otázky urbářského poměru musely býti vybaveny (na př. důkaz urbářských podáváníí proveden), sluší použití předpisů urbářských zákonů, tedy také § 89. z. čl. LIII./1871. Dt. r. f. XXI./89. (Toto rozhodnutí je důležité tím, že konal-li poddanské úkony duchovní, pokládá se jen zřízcem dotyčné církve a tudíž legitimace pasivní církevní obci patří a ne duchovnímu neb jednotlivým členům církevní obce.)

Kapitola II.

Urbářské řízení ve vlastním smyslu.

(Lit. Zlinský—Darday cit.)

Rozeznáváme v něm tato stadia: 1. rozhodnutí o přípustnosti urbářské úpravy, 2. předběžné řízení, 3. projednávání před sedrií jako příslušným sordem I. stolice, event. řízení odvolací, 4. exekuci, 5. event. řízení t. zv. rektifikační.

ad 1. Povolení urbářské úpravy. Úprava urb. je obligátní a bývalá vrchnost je povinna do jednoho roku po vstupu z. čl. LIII./1871 (pokud se tak již nestalo) dáti spor urbářský do běhu. Pokud by tak neučinila, zřídí soud na její útraty (z úřadu) kurátora a dá jím pokračování v běh. § 48. cit. Příslušnou je sedrie rei sitae. § 44. Jedná se tu o nejdůležitější otázku urbářské úpravy, totiž zjištění vlastnictví bývalého poddaného na substanci a příslušnostech usedlosti, neboť urbářské řízení, týkající se jiných otázek, na př. fyzického rozdělení příslušností, není na žádnou lhůtu vázáno (viz materielní předpisy v I. odd. této části). § 42. z. čl. LIII./1871, z. čl. XXXIX./908.

Protože urbář teresiánský byl tak upraven, že při prohlášení zrušení poddanství a uznání vlastnictví poddaných na urbářské držbě vše bylo

de facto již hotové, co by činilo předmět úpravy, odpadá důvod k úpravě (vzhledem k officiosnímu provedení v pozemkové knize) tam, kde větší stavu teresiánským urbářem zjištěnému nenastaly změny v držbě (přirozeně mimo successi universální). Důvod k úpravě držby byl tedy tam, kde mezi poddanými a vrchnostmi odchylně od stavu urbářem zjištěného smluvní úprava dodatečně nastoupila, pokud by se odchylovala od zásad § 6. z. čl. X./1836. Byla-li tato dodatečná úprava dle zásad vzpomenutého zák. článku provedena, mohla by se urbářská úprava žádati jen z důvodu kommassace. Byla-li držba usedlosti upravena, a i příslušnosti od panského vlastnictví odděleny, nelze se úpravy nové ani z důvodů kommassace domáhati, a mohlo by býti předmětem urbářského řízení jen zmíněné již oddělení a fyzické rozdělení pastvin event. sýtin (bez omezení), ne však lesů (§ 22. z. čl. XXXIX./908). Následkem toho sluší před zavedením urbářského řízení především rozhodnouti o té otázce, je-li tu důvod k urbářské úpravě. To se děje na základě protokolárního (ústního) jednání rozsudkem, který má význam rozsudku mezitímního. (Cf. § 391. uher. soud. ř. civilního.) Oproti tomuto rozsudku I. stolice přípustno je jen odvolání a před jeho pravomocí nelze započítati s pracemi přípravnými. Rozsudek hlásí: Urbářská úprava se připouští, resp. nepřipouští. Zákon sice neopravňuje poddaného výslovně k legitimaci žalobní, ale dle povahy věci je to samozřejmé. Zvláštností ohledně processuální legitimace jest, že z bývalých vlastníků půdy kterýkoliv i sám o sobě, je oprávněn k zakročení žalobou o urbářskou úpravu, kdežto poddaní všichni dohromady tvoří jednu stranu, ať již žalující, aneb žalovanou. Jako žalovaní zastupování jsou v praxi rychtářem, který je povinen obsílku přijati i v tom případě, když žaloba se nevztahuje na všechny poddané, nýbrž na příklad jen určitou jich část. (Dt. I. 689, čl. 10. ledna 1899.) O teoretické nesprávnosti této praxe jsme se již zmínili. Odůvodniti lze formálně právně tuto praxi jedině officiosní povahou řízení a vůbec původy opportunity (uspojení ohlašování sporů atd.) při jednotlivosti interestu poddaných, tvořících společenství procesní. Důsledně tomu ovšem i vystoupení ne všech urbarialistů za účelem úpravy urbářské působí zavedení sporu pro celou urbářskou společnost (pokud zvláštní ustanovení na př. ohledně oddělení příslušnosti želiarů, neobsahují výjimku). Jednotnost interestu patrná je zvláště při otázce nerozdílných, resp. neoddělených pertinenčí, což však nemá praktického významu, protože dle vrchu uvedeného spor buď vrchnost nebo kurátor zahájití musí. Interesty výlučně individuální patří nepochybně na cestu řádného sporu civilního. Zakročení jednotlivých poddaných ovšem může býti iniciativou k zahájení urbářského řízení cestou zřízení kurátora pro vrchnost. Zastupování advokátem veškerých aneb aspoň některých interestů je samozřejmě přípustné, jinak však řízení urbářské není sporem advokátním. Při tomto stavu věci správnější by ovšem bylo vůbec pokračování z úřadu. Vhodně ustanovuje tedy § 48. z. čl. LIII./1871 v případě, kdy za účelem oddělení příslušnosti vrchnost je povinna zahájití pokračování, že se nevyžaduje podání žaloby, nýbrž žádosti s návrhem o zavedení pokračování, resp. navržení předběžného řízení k zjednání důkazních prostředků. — Dle rozhodnutí Dt. r. f. XV. 44., patří na cestu urbářského procesu žaloba, mající předmětem urbářskou záležitost, i když nesměruje proti vrchnosti. Protože urbářský patent, resp. z. čl. LIII./1871

jen ohledně otázky, je-li nějaký pozemek urbářský neb dvorský, připoutá podání žaloby na konečnou lhůtu, ale nedisponují ohledně vývazby břemen na (dvorské) držbě vězících, nelze takové žaloby z důvodů opozdění odmítnouti. Dt. r. f. XI./44.

ad 2. Po právomoci rozsudku, kterým byla přípustnost řízení urbářského vyslovena, sedrie pověří jednoho svého člena vyměřením, odhadem a rozříděním předmětného obvodu a shromážděním všech potřebných dat dle § 6. z. čl. X./1836, jejich sestavením a ověřením incl. listin k srovnání sloužících. Dle citovaného § 6. z. čl. X./1836 záleží vlastní povaha řízení urbářského v tom, aby stav věci včas zavedení urbáře teresiánského byl spolehlivě z urbářských registrů, exekučních a jiných spisů vyšetřen. Děje se tak za intervence odborníka geometra. Po tomto sebrání materiálu k rozhodnutí potřebného sestaví se návrh úpravy opatřený náčrtem (mapou). Při tom se má dbáti, aby podíly jednotlivých interesentů byly co možná v jednom kuse ustanoveny. Kultury neschopné pozemky, cesty a území za obecní hranicí neb jinou překážkou neberou se do povahy. Zjistí se pozemky přebytečné, mýtiny, stav i množství a hodnota meliorace. Kvalifikace poloh (düllö, praedium) děje se za účastenství stran a intervence důvěrníků obou stran (vrchnosti a poddaných) v rovném počtu, schopných a nestranných, svobodně zvolených stranami. Osobní intervence interesentů není však nevyhnutelně potřebnou. Po vypracování návrhu nařídí soudní komisař termin na místě a vyrozumí o tom interesenty. Na základě těchto zásad rozeznáváme v přípravném řízení 4 stadia:

A) t. zv. identifikace, spočívající v tom, že se stav urbáře srovná s faktickým stavem držby v době úřadování a zjistí posloupnost, resp. identičnost držitelů v urbářských registrech uvedených a nyníjších. (Zeť držitele usedlosti jen v tom případě nabývá vlastnického práva, když mu vrchnost usedlost odevzdá, jinak platí dědická posloupnost. Dt. r. f. XIII. 76.) Při tom platí tyto zásady:

1. Usedlosti protokolované v urbářských registrech jsou nepochybně urbářské; rovněž tak 2. usedlosti v urbáři sice nezapsané, které však po sestavení urbáře podléhaly řádným urbářským závazkům a jejich nepřerušnému plnění, 3. usedlosti, jejichž poměr k vrchnosti nebyl upraven urbářem ani faktickým stavem, ale smlouvou urbář nahrazující a, pokud smlouvy ty byly pro poddaného obsahově příznivější aneb aspoň rovný jako ustanovení urbářem zjištěné. Když by však podmínky smlouvy byly těžšími než urbarialistů, platí sice prae sumpce, že se jedná o držbu dvorské půdy, ale protidůkaz je přípustným. 4. Též pro usedlosti, zavedené do t. zv. rubrikovaného výkazu (za účelem zjištění odkupného) platí rovněž praesumpce urbářské kvality, ale důkaz opaku je přípustný.

B) Výměra předmětu úpravy, buď celého urbářského obvodu aneb částky, do úpravy spadající. Měřiče k tomu účelu zaopatří vrchnost a v případě jejího prodlení soudní komisař na její útraty. Komisař uvede měřiče ve funkci po případě i použitím moci branchiální a postará se o pomocné síly a potřeby jeho úřadování. Měřič po ukončení výměru předloží spis o tom sestavený s náčrtem komisaři, který dá celý elaborát přezkoušeti a ověřiti autorisovanému geometru. Kvalifikaci autorisovaných geometrů

upravuje nyní nařízení vlády R. Č. S. ze dne 12. května 1922, č. 148. Sb. z. a n.

C) O s n o v a úpravy a pokus o dohodu. Komisař vyslechne na místě všechny interesenty a učiní pokus o dohodu. Nedojde-li k dohodě, dá všechny námitky jejich protokolovati. Při té příležitosti pak komisař zjistí: 1. hranici mezi obcí upravovanou a sousední. Pokud se to dohodou nepodaří, sluší poukázat strany na zvláštní cestu právní. 2. Vyslechnouti také interesenty obcí sousedních o obecných a zemských cestách, silnicích, které se mají pojmáti do osnovy a vyvolati v tom směru také rozhodnutí okresních, župních neb zemských úřadů. 3. Pokusiti se o dohodu stran ohledně jednotlivých sporných otázek. § 44. z. čl. LIII./1871.

Osnova úpravy s plánem a knihou výměrní (földkönyv) vystaví se v obci po 14 dní k všeobecnému nahlédnutí a určí se termin k protokolárnímu podání námitek proti osnově, resp. poznámek protivné strany k těmto námitkám.

D) Sestavení srovnávací listiny pomocí geometra. Tato listina obsahuje: 1. sumární sestavení stran v době zavedení urbáře, 2. faktický stav přítomný, 3. stav navrhovaný. V poznámk. rubrice vyznačí, objasní a odůvodní se navrhované změny, § 45. z. čl. LIII./1871, ponechávající v platnosti § 3. z. čl. VI./1836 a §§ 6.—10. z. čl. X./1836.

ad 3. Projednávání před sedrií a odvolání. Zde sluší označovati případ a), že bývalá vrchnost výslovně se zřekla nároku na náhradu za urbářské pohledávky oproti státu po jejich zjištění smírem neb rozsudkem, aneb se spor této otázky vůbec netýká, b) aneb se jedná v urbářském řízení také o této otázce, t. j. i podávání poddanská jsou předmětem sporu, takže od jeho vyřazení závisí dodatečná úprava odkupného. ad a) v prvním případě, stala-li se mezi stranami dohoda, vezme ji soudní komisař do protokolu a se všemi spisy předloží sedrii, (§ 45. z. čl. LIII./1871), která dohodu jen formálně přezkoumá a stranám z úřadu vydá ověřené opisy. (Cf. § 423. uh. civ. p.)

Schválené vyrovnání provede se pak z úřadu. Nedojde-li k dohodě, prozkoumá sedrie přípravné řízení, nařídí event. doplnění (§ 44. cit. z.) a jinak ho prohlásí skončeným a vyzve žalující stranu, aby ohledně sporných otázek v určité lhůtě podala žalobní list. § 46. cit. Ustanovení soudcovské lhůty a podání žaloby není sice v zákonu výslovně uvedeno, ale následuje z ustanovení § 46. cit. z., kterým se navrhuje co nejrychlejší vybavení sporů urbářských. Správnější by ovšem bylo, když by se bez očekávání formální žaloby, bez toho již v návrhu na urbářskou úpravu obsažené, po pravomoci rozsudku o příslušnosti urbářské úpravy, resp. po ukončení přípravného řízení dále z úřadu pokračovalo. Po zadání žaloby, která se vztahuje ovšem jen na konkrétní sporné otázky, určí se termin k pojednávání dle předpisu civ. p. ř. Starší spory sluší dokončiti ve formě starších procesuálních předpisů s tím rozdílem, že i tu je vyloučen konečný spis a odpověď k němu staršími procesuálními předpisy normované.

Potom se vynese rozsudek. Opravné prostředky jsou jako v řádném procesu civilním (rozh. sedrie v Něm. Szatmáru 28. května 1874, č. 154).

Také proti smíru během urbářského pokračování soudně uzavřenému lze použití odvolání. C 2210/1889, č. 155 ad B).

Nezřekla-li se vrchnost nároků na náhradu podáváníi oproti státu na základě smíru neb právního rozsudku jí propadajícího, platí dle z. čl. XII./1877 § 2. následující: 1. V případě smíru přezkoumá sedrie smír mezi stranami uzavřený nejen ve formálním ohledu, ale i materiálně ohledně urbářských závazků a takovému smíru, kterým více urbářských závazků bylo zjištěno, nežli šetřením dle §. 44. z. čl. LIII./1871 z úřadu se ustanoví, odepře svolení. Z tohoto rozhodnutí lze se odvolati. 2. Nedošlo-li k smíru vůbec, rozhodne sedrie při vynesení rozsudku o urbářské úpravě na základě officiosně provedeného šetření (§ 44. cit. zákona) i ohledně urbářských závazků. V těchto dvou případech sluší však vždy schválený smír, aneb vynesení rozsudek zásadně předložiti soudní tabuli, aby jej přezkoumala ohledně ustanovení urbářských závazků. — Tabule po event. doplnění šetření rozhodne meritorně. Nejvyššímu soudu, jako třetí instanci, nepředkládá se však rozhodnutí tabule z úřadu, nýbrž jen v případě dalšího opravného prostředku stranami podaného. Po pravomoci rozhodnutí nařídí tabule provedení jeho z úřadů. § 4. z. čl. XII./1877 obmezil uplatňování nároků na posléz zmíněnou náhradu, 1. na dobu šesti měsíců po schválení vyrovnání neb pravomocí rozsudku a když tento byl již před platností cit. zákona vynesen, od vstupu téhož do platnosti, přihláškou při zprávě zemského fondu vyvazovacího oproti zániku nároku v opačném případě. 2. Uplatňování v urbářském řízení jen v tom případě, když urbářský proces během jednoho roku od vstupu cit. zákona do platnosti byl u příslušné sedrie zahájen. — Odvolací lhůta v urbářských záležitostech vyvazovacích ať sporných, ať nesporných, je 15 dnů. Dtr. r. f. XI./53 a XII./102.

ad 4. *Exekuce.* Pokračování exekuční mimo ustanovení, že se má provésti po pravomoci rozsudku (smíru) z úřadu, není nikde speciálně upraveno. Uplatňování nároků jednotlivých urbarialistů pro jednání protivící se rozsudku v urbářském řízení vynesenému, patří na pořad práva (ne do urbářské exekuce). (Dt. I. 652.) Ustanovení exekučního řádu (z. čl. LX./1881 s novelami z. čl. XLI./908, z. čl. VII./1912, z. čl. LIV./1912 a z. čl. 314/920) nelze na výkonání rozsudku urbářského použití (Zlinský—Darday cit., str. 376), neboť dle povahy řízení jako poloofficiosního vybavení úpravy komplikovaného poměru je s exekucí spojeno mnoho otázek, které sluší teprve při samém výkonu vyříditi, aniž by se poukazovalo na zvláštní pořad práva a tím proti účelu vybavení z úřadu provedení exekučního titule protahovalo. Sluší tedy posuzovati kroky exekuční z účelu zřízení stavu rozhodnutí odpovídajícího. Výrok exekuci nařizující neobsahuje také žádného rozkazu k určitému postupu exekučního komisaře, nýbrž jednoduše rozkaz: provedení rozsudku (smíru) se nařizuje. Exekučním komisařem je zase člen sedrie, k němuž se připojí zapisovatel. Zevně podobá se exekuční řízení řízení přípravnému, s tím rozdílem, že se v exekučním řízení vychází odtud, kam se v přípravném řízení mělo dojíti. Komisař vybaví exekuci vzdor event. sporným otázkám během exekuce se vyskytnuvším, kteréž pouze protokolárně zjistí a po ukončení úřadování sedrie k rozhodnutí předloží.

V praxi je průběh exekuce následující: Soudní komisař určí termin k výkonu, obešle k němu po řadě interesenty, přečte exekuční titul (smír,

resp. rozsudek) a poukáže intervenujícího geometra k výměře. Při tom se zachovávají tyto zásady: O formě poloh rolí a luk rozhoduje většina urbanistů (resp. jejich důvěrníků). Ohledně individuálních přidělů rozhoduje v první řadě dohoda, v druhé los. Po provedení individuálního přidělu komisař ověří nový stav držby v osnově úpravy (plán a kniha výměrů) po ev. vyřízení stížností. Před ověřením provede zkoušku (Stichprobe) přeměřením několika vytvořených celků držebnostních. Po tom uvede komisař jednotlivé držitele do držby jejich podílů a vyhlásí společenství poddaných a vrchnosti zrušeným. Dle § 39. z. čl. XXXIII./1868 sluší při úpravě držby oddělit pro školy již trvající aneb teprve zříditi se mající aneb pro jejich rozšíření prostor v takové výměře, aby naň odpadlo aspoň 1% z každého přidělu. Takto určený prostor odevzdá komisař obecnímu představenstvu. § 88. z. čl. LIII./1871. Prostor pro školu vydělí se však jen ze společně a nerozdílně užívaného prostoru, t. ž. jednotlivé přiděly jen ve svém rozsahu slouží za podklad určení školského prostoru co do jeho velikosti. Po ukončení práce předloží komisař všechny spisy sedrii, která sdělí vydělení školského prostoru školnímu inspektorátu, dále seznam přebytných pozemků a ev. pokud by bylo bývalým poddaným, resp. želiarům více přiděleno, nežli bylo vzato do úvahy při jednání o náhradu ze zemského fondu vyvazovacího, i tuto okolnost generálnímu finančnímu ředitelství v Bratislavě (viz v II. kap. I. odděl. této části pod II.) dá provésti učiněné změny v pozemkové knize z úřadu a konečně odevzdá rozvrh a knihu výměrů příslušnému finančnímu úřadu (evidenci katastru). Sedrie rozhodne též z úřadu o námitkách učiněných během exekučního řízení. Proti tomuto rozhodnutí lze se odvolati k soudní tabuli. Dle č. 82/1883 nemohou jednotlivé během řízení vyskytnuvší se otázky a usnesení tvořiti předmět separátního odvolání, nýbrž jen předmět odvolání proti konečnému rozhodnutí o výkonu exekuce. Cf. Dt. r. f. II. 76.

ad 5. Řízení rektifikační a doplňovací. (§ 10. z. čl. X./1836, § 52. z. čl. LIII./1871). I. Dle zák. čl. X./1836 pro případ, že během urbářské úpravy vyskytly se chyby ve výměře neb výpočtu, připustil se proces rektifikační, který podržel i z. čl. LIII./1871. Naproti tomu následkem zrušení urbářského svazku zanikl proces rektifikační, mající za předmět během času vzniklý stav v odporu v zásadě, že závazky poddanské mají býti v poměru k velikosti držby urbářské. Rektifikace je přípustna do 1 roku po provedení exekuce, opožděná žaloba odmítne se z úřadu. Od novisace liší se rektifikační spor tím, že se tu nejedná o změnu meritorního rozhodnutí. Zahájen může býti buď formální žalobou aneb žádostí, ale vždy musí obsahovati řádné vylíčení skutkové povahy a vyznačiti interesované strany (arg. § 10. z. čl. X./1836 verbo: panászára a § 52. z. čl. LIII./1871 verbo: »Kérelmezendőnek«). Pokračování průkazní je i tu officiosním, tím spíše, že chyba, o odstranění jejíž jde, stala se zaviněním jednajícího soudece. Předběžné řízení je analogické jako v základním sporu, rovněž i další pokračování. Stížnost nulitní (dle starších předpisů) ani žaloba novisační nejsou po skončení pokračování přípustny, aby ukončená úprava držby nezůstala in suspenso.

II. V praxi bývá časté t. zv. pokračování doplňovací, když v rozsudku vyneseném v urbářském řízení aneb v smíru vydaném za účelem

exekuce nenachází se žádné ustanovení ohledně některé urbářské otázky, bez jejíhož rozhodnutí exekuce by byla vadnou, zvláště:

a) když v rozsudku (smíru) jen všeobecně se ustanoví, kolik poddaných, resp. želiarů existuje, bez bližšího označení čísla domu a polohy usedlosti a jejich držitelů — neboť v takovém případě nemohou interesenti provést ani vzájemné rozdělení pastvin, ani rozdělití příslušnosti užitku dřevního.

b) Když si v některé obci urbářské pastviny jeden díl býv. poddaných, resp. želiarů přeje rozdělití. V tomto případě sluší na základě dat v již ukončeném urbářském řízení sebraných postupovati, ze kterých vysvítá vše k rozhodnutí potřebné a zvláště, jsou-li žadatelé poddanými neb želiary. (Ohledně doplnění rozsudku cf. i § 409. civ. pp.) Dle C 22. X. 1889, č. 155. změny v urbářské držbě po provedení exekučního řízení nastavší nelze odstraňovati řízením rektifikačním a doplňovacím, nýbrž řádnou cestou procesní (ne řízením urbářským).

D o d a t e k.

Zvláštnosti urbářského řízení o pertinencích.

V urbářském řízení jde především o zjištění faktického stavu, odpovídajícího právu urbarialistů. Jen implicity s tím je spojeno zjištění poměru jednotlivých usedlostí v příslušnostech, dle kterého poměru se jejich rozsah určí a od vrchnostenské půdy oddělí. Individuelní či fyzické vydělení jednotlivým usedlostem vázáno jest na zvláštní podmínky. (Viz I. oddělení této části v III. kapitole.) Pokud je tedy individuelní rozdělení materielně i po vybavení urbářské úpravy možné, platí proň předpisy nařízení ministerstva spravedlnosti ze dne 1. června 1890, č. 20.326 svrchu již zmíněné (I. odd. této části kap. III. pod I. cf. dt. III. f. XVIII./91), celkem formálním předpisům urbářského řízení odpovídajícího. Toto řízení předpokládá ovšem také zjištění proporce či ideálního podílu jednotlivých spoluvlastníků příslušnosti, o něž jde, která je však implicity předmětem již vybaveného řízení urbářského, v němž sloužila za základ zjištění rozsahu příslušnosti. Toto ustanovení poměru ve společném vlastnictví příslušnosti má svůj pendant v t. zv. řízení proporcionálním při šlechtickém kompossessorátu, obsahujícím zároveň fyzické rozdělení společenství vlastnického quoad usum. (Lit. Kationa Aranyosítás.)

Rozdělení užívání spoluvlastnictví in natura, bez pozemkovního rozdělení vlastnictví je v praxi na Slovensku velmi časté a vede k mnohým obtížím a procesům. Příčinu toho sluší hledati právě v existenci proporcionálního užívání kompossessorátu, napodobovaném v držbě selské, postrádajícím však možnosti právní úpravy. Proporcionální řízení kompossessorátní upravuje z. čl. XI/1836. Hlavním předmětem tohoto řízení je především zjištění klíče, dle něhož se má poměr jednotlivých kompossessorů v společném vlastnictví zjistiti. Proporcionální klíč je v podstatě dvojitý 1. buď se utvořil kompossessorát tak, že ten který podíl descendentů původního majitele přešel na osoby k descendentu nepatřící aneb 2. jednotlivé části od nepaměti tvořily

zvláštní držbu různých rodin, neboť jinak je směrným jednotné rozvětvení rodové dle předpisů dědické posloupnosti. §§ 2. a 10. cit. z. Pokud dědická posloupnost klíč nepodává, tvoří v prvném případě klíč poměr intravillánu a při jejich scházení poměr extravillánu, v druhém případě poměr faktické držby. (Zlinský—Darday cit.) Spor o upravení proporce může zahájit každý kompossessor (C. 19. IX. 1893 c. 113 s odvoláním na §§ 18. a 19. z. čl. XII/1832—1836) a když by od něho upustil, může ho kterýkoliv jiný převzít v témž stadiu. Petit hlásí: aby klíč proporcionelní byl soudem stanoven, podle něho užitek společných pozemků rozdělen a zároveň, aby bylo vysloveno, které pozemky neb užitky zůstanou společnými. Řízení vybavuje se současně s úpravou urbářskou v týchž formách. Zásady jsou: zachování skutečného stavu držby kompossessorů, trval-li více let oproti vynáhradě diferencí ostatním interesentům, není-li to možné, nová úprava oproti náhradě investic posavadního držitele. Pastviny rozdělí se co možná individuálně, nelze-li tak, tedy se upraví užívání jich co do poměru druhu a počtu dobytka k pastvě připuštěného. Podobně ohledně užitku společných lesů. Vyňaty jsou z proporcionelního řízení vinice a zahrady v souvislosti vedle sebe ležící a posud trvající menší regále (převozu atd.). Důležité je rozhodnutí C. 1894/1894, dle něhož společenství bývalých urbarialistů jako takových nemůže se pokládati kompossessorátem. Toto rozhodnutí, vztahující se na poměry, podléhající úpravě t. zv. sedmihradské (z. čl. LV/1871) má pro nás přece význam tím, že úpravu lesní příslušnosti, pokud se nestala cestou urbářského řízení, připouští dle svrchu cit. min. n. č. 20.320/1897. Naproti tomu se zdá, že rozhodnutí Dt. III. f. XIV. 79 v případě, když les bývalých urbarialistů při urbářské úpravě přešel do jejich vlastnictví, připouští postup jako při kompossessorátu.

Urbářské řízení upravující zákony a nařízení neobsahují sice takové předpisy, které by soud poukazovaly v případě kácení společných lesů pod segregaci se nacházejících (t. j. vyděliti, resp. odděliti se majících) k stavení jich pod zábranu aneb by jim upotřebení tohoto zakazovaly, ale v platnosti je § 9. z. čl. XVI/1807 podržený i v § 254. z. čl. LX/1881, že v proporcionelním procesu, který padá pod totéž hledisko jako proces urbářský, integrita lesů, stojících pod rozdělením, se může a má zachovati dle potřeby použitím zábrany. Nepochybným je též, že je povinností urbářského soudu, aby ty prostory a statky, které urbářský rozsudek aneb smír urbářské obci aneb jednotlivým urbarialistům zajišťuje, těmto při provedení rozsudku anebo smíru bez úhony vydal. Z toho samo sebou následuje, že též soud musí disponovati těmi právy a prostředky, které činí splnění jeho povinností možným, tedy musí mít právo na to, aby zabránil činům, které ohrožují integritu a substanci statků a důchodů urbářským obcím a jednotlivým urbarialistům vydati se majícím, čili dle analogie § 9. z. čl. XI/1807 může také les pod rozdělením (segregaci) se nacházející stavit pod zábranu (soudní zákaz). Toto právo soudu nejde však dále, nežli do odezdání držby soukromým stranám (bez ohledu na ukončení urbářské exekuce) C 20. VI. 1900, č. 53. Dt. I. 687.

Urbářským sporem lze žádati zrušení užívání pastvy i po vybavení úpravy, když urbářský poměr mezi stranami ještě po urbářské úpravě trval. Dt. r. f. XVI. 188.

Kapitola III.

Kommassace.

Lit. Tagositás — na základě z. čl. VII/908 a 39/908 pro hospodářské obecně-
stvo vydalo uh. ministerstvo orby (populární a instruktní).

Přehled.

Obsah kommassace záleží v tom, že každý vlastník tedy i zákonně určenou minoritou interesentů majorisovaný, povinnen je trpěti odebrání svých nemovitostí a převzítí místo nich nemovitosti, poskytnuté mu v jiné části kommassovaného obvodu. Pokud se kommassace provádí s úpravou urbářskou, poukazuje se k předešlé kapitole. Pokud se kommassace provádí samostatně, totiž mimo úpravu urbářské držby, vykazuje mutatis mutandis tatáž stadia a formy postupu. Doplnění urbářských zákonů o kommassaci obsahuje z. čl. XXXIX/908. Lhostejno je, kolik půdy drží kommassaci žádající držitelé, protože dle §§ 18., 19. z. čl. XII/1832—36 každý z kompossessorů má právo kommassaci požadovati. Dt. r. f. XXXVII. 24. Obecně, t. j. společně pastviny mohou se při kommassaci vyměnití za jiný způsobitý a hodnotou odpovídající prostor, když 1. to situace aneb hospodářské poměry ospravedlňují a 2. ministerstvo zemědělství k tomu přivolí. Útraty výměry obtěžují interesenty (ne tedy všechny účastníky společné pastviny). Předpisy z. čl. XXXIX/908 § 1. platí také pro kommassační řízení, vedené ve spojení s řízením proporcionelním, které bylo již v běhu, když cit. zákon vstoupil v platnost. Pouze již pravomocně provedené oddělení in natura nepodléhá vlivu tohoto zákona. Ustanovení § 2. cit. z. platí i pro ta pokračování, která jsou sice již v běhu, ale kde posud ani otázka přípustnosti nebyla pravomocně rozhodnuta.

Obecně pastviny mohou se během kommassace se svolením ministerstva orby i na jiné místo přenéstí, resp. vyměnití. Při kompossessorátu má každý kompossessor právo požadovati (proporcionelní úprava) kommassaci dle §§ 18. a 19. z. čl. XII/1832—36 i když již úprava držby bez kommassace byla v otazném obvodu provedena. C 19. IX. 1893, č. 113 Dt. 650. Úroda kommassovaných pozemků v době kommassace již obdělanych, pokud nestane se v tom směru dohoda neb úprava soudní, patří zpravidla dřívějšímu držiteli kommassované půdy, který ji obdělal. C 17. IX. 1871, č. 705. (Jinak však Dt. r. f. XIV. 126, které rozhodlo opačně mimo případ, že se odevzdání novému držiteli jinak smluvně upravilo.) Dle odpisu ministerstva spravedlnosti ze dne 11. listopadu 1922, č. 53.471/922, předložena byla ministerské radě osnova nového zákona kommassačního. Dobrozdání ve věcech kommassačních, která podávala dle uh. min. nařízení ze dne 5. června 1909, č. 20, § 28. stálá hospodářská odborná komise v ministerstvu zemědělství, podávají nyní odborní referenti ministerské komise pro agrární operace při ministerstvu zemědělství. Přezkoumáváním všech zeměměřičských prací v řízení kommassačním obstarává nyní pro celé Slovensko inspektorát katastrálního měření v Košicích, z pověření generálního finančního ředitelství v Bratislavě, jež vede veškeru kommassační agendu, pokud zasahuje do odvětví finanční správy státní.

Pro práce triangulační funguje triangulační kancelář při ministerstvu financí pro celou republiku. Výlohy, spojené s prováděním kommassace, hradí jako dříve stát zálohou a má k tomu cíli ministerstvo zemědělství potřebný úvěr ve státním rozpočtu; z úvěru toho poskytuje ministerstvo zemědělství jednotlivým sedriím na požádání potřebné prostředky otevřením úvěru u berního úřadu v sídle sedrie. Přidělení držby kommassací nemění materielné právní poměry spoluvlastníků dřívější držby. (Cf. Dt. r. f. XIII/59.) (Pozn. V praxi jsou důležitými kommassačními elaboráty, zvláště mapy pro jejich přesnost, pokud se týče extravillánu. Mimo těchto map stojí k dispozici elaborát katastrální a o zakládání pozemkových vložek. Při exekuci kommassační není přípustné separátní odvolání proti rozhodnutí o otázkách vývazby, nýbrž jen ve spojení s odvoláním proti konečnému usnesení o předmětu exekuce. Dt. r. f. II. 76.)

Kapitola IV.

Pozemnoknižní úprava urbářských poměrů.

Přehled.

I. § 4. uh. pozemkoknižního řádu ustanovuje: Ty nároky, které urbářským patentem ze dne 2. března 1853 ohledně bývalého svazku urbářského a příbuzných poměrů jsou upraveny, ať již byly zapsány v protokolu o sestavení (vloček) na místě aneb ne, jsou vyloučeny z uveřejnění výzvy k přihlášce aneb ospravedlnění (přihlášených nároků) a pojednávání této vyhlášky, což se má ve vyhlášce výslovně vzpomenouti. Cf. § 2., z. čl. LIII/1871.

Cf. C. 27. listopadu 1890, č. 1464, 17. září 1891, č. 541: Jinými slovy: Urbářské a příbuzné poměry nejsou ve svéprávní existenci závisly od pozemkoknižního zápisu. Pozemková kniha ohledně nich nemá význam konstitutivní, nýbrž evidenční. Vlastnictví urbarialisty na substanci a příslušenostech trvá tedy i mimo pozemkoknižní vklad, na základě samého zákona (t. j. vyvazovacích zákonů roku 1848). Zákon není tu jen pouhým titulem k nabytí vlastnictví. Tato anomalie není nic zvláštního, neboť ohledně t. zv. pignus legále platí totéž i na západě (cf. o přednostním právu za vyvazovací pohledávku státu vůči vyvázaným usedlostem v I. odd. kap. IV.).

Není tudíž rozhodujícím pro otázku vlastnického práva urbarialistova na t. zv. příslušenostech, je-li jeho ideální (určitý neb neurčitý) podíl v pozemkové knize na jeho jméno již vyznačen nebo ne, totiž jen všeobecně příslušnost na obec urbářskou zapsána. Vyznačení individuálního podílu má jen svrchu již vzpomenutý účinek ohledně právní schopnosti pértinence k samostatnému zcizení.

II. Úprava urbářská pokládá se dokončenou teprve tehdy, když nová držba již do pozemkové knihy byla převedena. (Dt. I. 648.)

Všecky pozemkoknižně potřebné zápisy, resp. výmazy během urbářské úpravy (jak vyvazovací, tak vlastnictví upravujícího řízení urbářského) dějí se z úřadu. Označení držby na listě A) jako urbářské, želiarské, přebytné atd. má svůj praktický význam jen potud, pokud nelze celou úpravu

úplně dokončenou pokládati vzhledem na související s tím otázku přidělu v příslušnostech. Jinak právního rozdílu mezi jednotlivými druhy selské držby není. List B) nevykazuje při substanci odchylek od vedení téhož listu vůbec. Při příslušnostech sluší rozeznávat záznam segregace, t. j. naznačení, že je úprava držby v běhu, potom zápis na celou obec urbářskou bez vyznačení podílů jednotlivých příslušníků společenství, jejichž evidence vysvitá pak jednak z listu A) jednotlivých intravillánů, při nichž je příslušnost vyznačena, jinak však ze seznamu urbarialistů vedeného jejich výborem (event. obcí). C. 8. října 1896 Dt. 686, § 56. z. čl. LIII/1871 nezakazuje separátní zcizení příslušnosti lesních, pastevních a sýtinových k urbářské usedlosti patřících, před jejich separátním vyznačením v pozemkové knize. Konečně po individuálním zjištění přidělu pertinenčního bez fyzického rozdělení vyznačení spoluvlastnictví dle obecných pravidel. Ustanovení §§ 16. a 17. z. čl. XXXIII/1899 o zápisu spoluvlastnictví při zakládání pozemkoknižních vložek neplatí ohledně kompossessorátu a společných pastvin a lesů, které se užívají poměrně, ale při urbářské úpravě byly bývalým urbarialistům do společenství vydány. (§ 18. cit. zákona.)

List C) vykazuje v případech, kde odkup neplatí stát, nýbrž vyvázaný sám, právo zástavní za odkupné, mající přednost i před staršími závazky. Z. čl. LIII/1891, § 92. dle vzoru zástavního práva za odkupné z vinic desátkových dle z. čl. XXXIX/1868, §§ 9. a 10. Původně byl připojen k pozemkové knize každé obce zvláštní list ohledně amortisace odkupného (ať již státem aneb jen s jeho intervencí vyplaceného) za účelem evidence jejího stavu. Vedení tohoto listu vedlo k manipulativním nesnázím. Závazek držitele vyvázaného pozemku byl mimo to vyznačen i na listu držebnostním (A) a tím se pokládalo hypotekární právo za závazek z vývazby vtěleným s předností před každou hypotekární, byť i starší pohledávkou. Nařízením ministerstva spravedlnosti ze dne 15. září 1870, č. 16.868 bylo pro manipulativní obtíže nařízeno, aby se pro futuro vedl jako finančním ministerstvem pro vlastní jeho účely zavedené rubrikované relace.

III. Může se naříditi samostatný zápis pozemnoknižní na bývalým urbarialistům nerozdělené a společně přidělené pastviny, lesy neb jiné nehnutečnosti? (Rozh. tab. ve V. Varadu ze dne 23. října 1891, Dt. I. 688.) Dle jednoho mínění na takové nemovitosti nemohou se naříditi samostatné zápisy, protože v smyslu urbářských zákonů tvoří právo příslušnosti pertinenční od jednotlivých usedlostí neodlučitelnou, a tak se nemohou tyto příslušnosti samostatně zcizovati, ani břemena obtěžovati a právě této zásadě odpovídá také § 7. nařízení min. spravedlnosti č. 2779/1869, který uvádí, že v těch zvláštních pozemnoknižních protokolech, do nichž tyto společně nerozdělené příslušnosti jsou zavedeny, bez vyznačení vlastníků jen ty usedlosti se mají vyznačiti, jejichž pertinence vztažné nemovitosti tvoří. Dle jiného mínění jen na základě ustanovení § 71. pozemkoknižního ř., čili jen z té příčiny nemohou se samostatné zápisy a tyto pertinence naříditi, protože dle cit. min. nařízení § 7. čl. 9 v společném pozemnoknižním protokolu otazné urbářské pertinence obsahujícím vlastníci nejsou ani vtělení ani praenotováni, ale, protože bod g) § 7. cit. nař. i nař. ministerstva spravedlnosti ze dne 16./XII. 1881. z platnosti vyzdvihlo a od té doby do společných pozemnoknižních protokolů býv. urbarialisté

již jako vlastníci byli pojeti a ten poměr, ve kterém společná nemovitost zapsaným vlastníkům patří, byl v pozemknovním protokole dle částek vztahujících se na celou společnou nemovitost vyznačen a protože při takovém pozemknovním stavu ustanovení § 76. poz. kn. ř. nemůže sloužiti za překážku zápisům a poněvadž kvoty dle jednotlivých usedlostí z takových společných nemovitostí připadající nemohou tvořiti takovou neodlučitelnou pertinenční, že by nemohla býti separátně zcizitelná neb obtěžitelná, následkem toho není překážky k nařízení samostatných pozemknovních zápisů ohledně otazných pertinencí. Toto druhé mínění bylo cit. rozhodnutím akceptováno.

D o d a t e k: Útraty urbářské úpravy. Protože vrchnost musí zahájit urbářský spor, musí také trovy sporu ve formě zálohy nésti (viz svrchu přípravné řízení), ostatně řízení je prosto kolků a veřejných poplatků a jedná se tudíž jen o hotové výdavky. Dle rozhodnutí Dt. I. 648. pokládají se trovy urbářské úpravy za taková břemena na držbě vězici, která i bez vtělení na nového držitele přecházejí. Materiálně jsou v zájmu toho, kdo urbářskou úpravou vlastnictví nabývá, a proto je povinným nahraditi, pokud byly z protivné strany předběžně vyplaceny (řádnou cestou práva, ne tedy rozhodnutím v urbářském řízení). Dt. I. 649. Na tyto útraty vztahuje se ustanovení § 45. z. čl. LIII/1871., resp. v něm cit. § 8. z. čl. X/1836: útraty vyměřování nese vlastník půdy jen v tom případě, když urbarialisté přeji si úpravu držby, patří jim břímě ručních a potahových prací nésti a sice bez náhrady se strany vlastníka půdy, když však vrchnost žalobu podala, nejsou k těmto útratám povinni. Ustanovení toho je dle svrchu řečeného materiálně právní, čili rozhodnutí o útratách není součástí urbářského pokračování. (Na starší rozhodnutí v těchto útratách se toto ustanovení § 45. cit. nevztahuje. Dt. r. f. XII. 98.)

Část III.

Poměry urbářským příbuzné.

Kapitola I.

Všobecná charakteristika.

Poměry, o nichž tu jednatí hodláme, vyznačují se od urbářských tím, že 1. jsou nepochybně a původně povahy civilněprávní, 2. vztahují se k držbě dvorské (neurbářské). Formální příbuznost je jen zevní, totiž v tom, že ponejvíce jsou k úzkém faktickém spojení s urbářskými poměry, protože oproti vrchnosti i zde stojí často urbarialisté (na příkl. ohledně mýtin) dále, že jsou to poměry trvalé vyjádřené na venek závazky držitelů půdy vůči vrchnosti na urbářské závazky upomínající a že hospodářsky představují tutěž vázanost půdy, jako poměr urbářský.

ad 1. Právní charakter těchto poměrů vyjadřuje dělené vlastnictví. Nepochybně to platí o poměru t. zv. želiarů na půdě dvorské (z. čl. XXV. 1896.), ale i poměr kolonistů a desátkových vinic na tomto právním základě spočívá. Méně je to patrné při mýtinách. Nicméně zákonodárství úpravou těchto poměrů se obírající předmětem úpravy činí zásadně ta-

kové poměry, jejichž původ je dávný a trvání věčné, tedy kde praesamperce hovoří pro poměr vlastnictví. (Cf. C. 19./III. 1895. č. 2890.) Ostatně jednotlivé zákony těmito poměry se obírající obsahují o tom speciální ustanovení. Ohledně děleného vlastnictví platí na Slovensku (v Uhrách) v praxi rak. obč. zákon (Dárday-Zlinský cit.) § 357. Jako zvláštní druhy tohoto děleného vlastnictví pojímají se v uherském právu poměry t. zv. pachtovních rolí (viz Katona & Comp. cit.) a želiarů dvorských. Tento případ poslednější dočkal se ještě před převratem zákonné úpravy z. čl. XXV/1896. (Viz následující kapitolu.) Případ prvnější v zákoně upraven nebyl. Opakuje se tu již v úvodu vylíčená historie, že určitá půda následkem stálého užívání v určité formě právní sroste s touto formou tak, že na dále její užívání patří k jejímu obsahu, čili že forma představuje kvalitu půdy. Pachtovní pozemky byly totiž součástky extravillánu, které byly oproti ročním dávkám (robotě, in natura, v hotovosti = census taxa), smluvně vydávány držitelům do hospodářského užívání. Jedná se tu patrně o týž poměr, který nyní nazývá se drobným pachtem v smyslu zákona ze dne 27./V. 1919. č. 318. Sb. z. a n. pokud pro trvalost poměrů ztratil povahu obligatorní a stal se poměrem věčným. Z hospodářských příčin byla §§ 18. a 19. urb. pat. ze dne 2./III. 1853. vývazba tohoto poměru vzata do výhledu, ale k zákonné úpravě nedošlo. (Uplatňování pohledávek z poměru pachtů nepatřících pod ustanovení z. čl. LIII. 1871. patří na řádnou cestu civilního práva. Dt. r. f. XVII. 5.) ač v praxi proto mnoho obtíží vzniklo, neboť mnozí pachtýřové snažili se na základě cit. urbářského patentu samého vývazbu zpachtované půdy vymoci. (Ludvik Tot: Urběři Kalauz str. 277.) Od poměru dvorských želiarů liší se tento poměr tím, že se tu nejedná o půdu dvorskou, t. j. takovou, kterou vrchnost v poddanské obci ve vlastní držbě má. Jinak pro příslušnost k dělenému vlastnictví jsou právní známky obou poměrů stejné.

ad 2. Vázanost poměrů urbářským příbuzným na držbu dvorskou patrna je z následujícího: O t. zv. želiarech dvorských platí to již pojmově. Kolonisace na urbářské půdě vedla pojmově k zřízení poměru urbářského. O vinicích na půdě urbářské patrna dle § 17. urb. pat., že nejsou předmětem zvláštního poměru. Otazné by bylo toto pojmání jen ohledně mýtin. Mýtiny jsou však, pokud se nedějí se svolením vrchnosti usurpacemi a pokud by se dály v půdě urbářské, padaly by pod urbářské usurpace. (Viz II. část této práce.)

Historický vývoj vytvořil do 19. věku několik svrchu uvedených poměrů urbářskému příbuzných, ale ač zákonodárství vztáhlo ruku po těchto poměrech, aby zreformovalo, pokud se týče pro praesente zrušilo, nezastavil se hospodářský život, který tvoří vždy nové a nové zjevy právní. Všecky uvedené poměry vznikly organisací zemědělské práce, a toutéž vznikají nové. Zmínili jsme se již s vrchu o t. zv. drobném pachtu, který představuje na Slovensku velkou část hospodářské organisace. Jeho příbuznost s poměrem dvorských želiarů, ač se tu jedná posud o poměru nepochybně obligatorním, vyjádřila novela I. k zákonu o přidělu půdy drobným pachtýřům, totiž z. ze dne 6. IV. 1920 č. 247. Sb. z. a nař., ustanovivší výslovně, že i želiarské poměry podléhají normám zá-

kona ze dne 27. V. 1919 č. 318 Sb. z. a n., ač i z. čl. XXV/1896 zůstal v platnosti. Poměr obou zákonů je ten, že zák. čl. 318/919 je sice časově obmezenější, ale má větší rozsah a při tom platnost z. čl. XXV/1896 nevyklučuje.

Není úkolem této práce líčiti vývoj sociálně agrárních poměrů vůbec, ale k vůli úplnosti sluší přece poukázat na tu skutečnost, že k již normovaným poměrům druží se nový poměr sice na základě služební smlouvy spočívající, ale pokud je s touto užívání půdy t. zv. deputátní spojeno. nápadně poměrům urbářským příbuzným podobný, totiž t. zv. poměr bířešský, čili deputátních dělníků. — Vzhledem k okolnosti, že tvoření se poměrů na dělení vlastnictví založených pro futuro, není de lege zakázáno (na západě je tato otázka spornou), patrně je, že během času i z tohoto poměru vznikne trvalý (dědičný) poměr právní k půdě, nepostaví-li se tomu v cestu ovšem zákonodárství agrárně politické.

Poměry o nichž tuto jednáme jsou: 1. poměr želiarů dvorských, 2. poměr kolonistů, 3. mýtin a 4. desátkových vinic.

Kapitola II.

Poměr dvorských želiarů.

(Lit. Jan Marschalko: Maorsági zsellérbirtok.)

I. Přehled.

Z významu slova želiar (zsellér) je patrné, že se tu původně jednalo o pacht či nájem, který opětováním původní smlouvy aneb trvalým jejím faktickým prodlužováním s generace na generaci během času ztratil povahu obligatorní a stal se právem věcným. Již z. čl. XXII./1873 uvedl vývazbu tohoto poměru cestou dohody, ale podmíněčně obligátní vývazbu upravil teprve z. čl. XXV./1896, totiž vázanou na podmínku, že jedna neb druhá strana si vývazbu přeje, také nezahrnuje úprava tímto zavedená všechny želiarske poměry dvorské již stávající vůbec, nýbrž jen potud, pokud vznikly 1./I. 1848, tedy dodatečně k úpravě urbářské vůbec. (Cf. i pat. ze dne 2./III. 1853 a 21./V. 1854.) Na poměry pozdější se tento zákon nevztahuje a také tvoření nových nebylo zastaveno. Teprve zákonodárství popřevratové, ze dne 28. V. 1919 č. 318 Sb. z. a n. a jeho novela I. upravilo také možnost vývazby poměrů po 1./I. 1848 vzniklých, aniž by však též zastavilo další tvoření poměrů nových a aniž by zrušení stávajících poměrů učinila obligátním. Vedle toho zůstává platnost z. čl. XV/1896, protože možnost úpravy dané t. zv. zákonem k zajištění půdy drobným pachtýřům a jeho novelami je jen časově přechodná, a želiarům majícím právo na odkup želiarského poměru dvorského dle z. čl. XXV/1896 stojí na vůli, přidržeti se tohoto zákona, aneb zákona o zajištění půdy drobným pachtýřům.

Zůstává tudíž otázka právní existence t. zv. děleného či neúplného vlastnictví vyhrazena i na dále úpravě občanského práva v Uhrách a tudíž i na Slovensku podnes nekodifikovaného.

Dle cit. z. čl. XXV/1896 obě strany (vrchnost a želiar) mohou žádati vývazbu ročních závazků želiarových v hotovosti a zrušení děleného vlastnictví tak, že pozemek připadne do výhradního vlastnictví posavadního vlastníka užitkového. Vývazba, pokud se nestane cestou dohody, děje

se cestou zvláštního procesu upraveného mimo cit. zákon ještě nařízením ministerstva spravedlnosti č. 17780/1897. Odkupné činí dvacateronásobné ročního podávání, tedy na základě zkapitalisování 5%ního, splatné jsouc během 20 let. Za účelem usnadnění odkupu, může uživatelský vlastník nárokovat sprostředkování zemského fondu vyvazovacího, obdobně jako při vývazbě urbářské. Pozemnoknižní úprava vlastnictví posavadního vlastníka uživatelského děje se z úřadu. Břemena bývalého vlastníka direktního se vymažou a superintabulují na obnos odkupného ve prospěch bývalého vlastníka půdy právem zástavním na nynějším vlastnictví skutečného držitele zabezpečeného. To ovšem možno jen při vybavení cestou zmíněného procesu, neboť mimo tento případ dohodou upravená vývazba nemůže se týkat práv osob třetích. Solidární závazek vykoupených želiarů, simultánní ručení vyvazaných pozemků a ručení obecného jmění za odkupné je nullitní. § 139. cit. z.

Závazek bývalých želiarů spočívající v práci (nápszám) odhaduje se dle průměrné hodnoty veškerých robotních výkonů. Odplata želiary vrchnosti (tento výraz tu z technických příčin podržujeme, protože se jedná o poměrech na půdě vrchnostenské na rozdíl od půdy urbářské, ač rovněž ve vlastnictví šlechtickém se nachází; právně ovšem myslí se tu jen na vlastníka půdy). poskytovaná pozůstávala buď v hotovosti aneb jiných podáváních (v službě, robotě atd.). Užívání půdy dvorské se strany želiarů nedělo se vždy jen k účelům zemědělským, ale i k účelům industriálním. — Také budovy mohly býti předmětem poměru § 1. zák. čl. XXV/1896. Tento § vyměřuje poměry pod úpravu zákona patřící také negativně, vylučuje usurpace, pozemky přebývací, mýtiny a kolonie.

Jiné označení pozemků, pod tento pojem patřících, jsou: usedlosti dvorské, taxální (taxa znamenala často pro svou nepřiměřenost jen jakýsi census recognitionis pro vlastnické právo vrchnosti) či censuální, průmyslové atd. Již urbářský patent ze dne 2./III. 1853 v § 19. vyslovil, že ty pozemky, které nepadají pod pojem urbářských (§§ 3., 4., 6., až 9., 15. a 17. cit. zákona), opuštěných usedlostí, přebývacích pozemků a mýtin, a které již při zavedení urbáře aneb později byly osídleny, aneb jinak do užítka vzaty (obdělávány) na základě smlouvy písemní aneb ústní oproti ročním naturálním podáváním, dávkám neb nájmu (census) na věčné časy, aneb do vyměření mužské linie (držitelovy) mají zůstat v poměru smluvním neb v poměru doposud zvyklém. Týž patent připustil však vývazbu těchto poměrů s výhradou (§ 22.) zvláštní úpravy, za jakých podmínek a jakým způsobem se mají otazné podávání vykoupiti. Do té doby mohl se dít odkup cestou dohody prostřednictvím politických úřadů. Tato úprava byla později z. čl. LIII/1871 sice všeobecně normována, ale zase jen při spojení s úpravou urbářskou (§§ 46., 48.) a když se úprava urbářská ukončila, nebylo více zákonné možnosti k tomu, aby se vyjímečně urbářské řízení rozšířilo i na držbu dvorských želiarů. — Také podmínky odkupu nebyly blíže určeny, takže ani řádná cesta právní při pojmání ustanovení urbářského patentu § 19. jako základního vyslovení vývazby, nemohla vésti k žádoucímu výsledku. V nedostatku pozitivních předpisů byla by se mohla vývazba jen na základě privátně právních předpisů o úplné náhradě státi, ale právě tomu překážela výhrada § 22. cit. pat. (Cf. Katona & Com. Magánjog,

II. sv. str. 56. a násl.). Skutečně v praxi žádali interesovaní často o úpravu na základě § 19. cit. pat. cestou soudní a tím vznikaly značné obtíže pro judikaturu, kterýmž odpomohl teprve z. čl. XXV/1896.

II. Úprava dle z. čl. XXV/1896.

A) *Všeobecně.* Také tento zákon je v určitém smyslu jen přechodným, pokud totiž jen poměry před r. 1848 do povahy běže, pozdějších se netýče. Zákon tento pojímal otázku právní s hlediska práva občanského, a určil proto základem úpravy volnou dohodu (viz § 13. z. čl. 12/1836). Proto směřuje k tomu, aby na tento poměr vzdor úpravě z veřejnoprávních důvodů použito bylo norem občanského práva. (§ 44. cit.)

Vývazba jen v těch případech je přípustná, když držba měla trvalý charakter. Při tom postavuje zákon praesumpci, že poměry z doby před 1./I. 1848. nebyly jen dočasné, ač důkaz opaku se strany posavadního (direktního) vlastníka je přípustný § 2. S tím ve spojení stojí požadavek náležitosti, že se při otazném poměru jedná o dělené, či neúplné vlastnictví. §§ 3. a 4. cit. Nepřípustným byl odkup v těchto případech:

1. Ohledně intravillánu event. i extravillánu s intravillánem želiarovi současně do držby daného, když stavení na intravillánu stojící bylo vlastnictvím vrchnosti. Rozumí se tím obytné stavení. (C. 31. X. 1901. Dt. I. 655, tedy odkup sluší povolití když dům na intravillánu patří želiarovi aneb když tam domu vůbec není.)

2. Když poměr vznikl po roku 1848.

3. Když sice trval již před rokem 1848, ale později (před platností z. čl. XXV./1896) přestal a vlastník půdy mezi tím třetí osobě odevzdal. Okolnost, že vlastník půdy, vrchnost, je zapsán do pozemkové knihy a že následkem knihovního vlastnictví má i právo na držbu, nerozhoduje, nebo dle § 4. poz. kn. ř. urbářské a příbuzné poměry mohou se i bez ohledu na pozemnoknižní stav uplatnit. (C. 17./VIII. 1891 č. 541.) Okolnost, že nedbalé placení aneb nepořádné chování želiarovo opravňovalo pána půdy k odstranění želiara, nevylučuje právo tohoto na odkup. (C. 28./XII. 1900.) Důležitý rozdíl od vývazby poměru urbářského je v tom, že s odkupem urbářské držby není spojen nárok na lesní neb pastevní příslušnosti (§ 8. cit.), kde želiar na základě zvláštní smlouvy nárok na tyto užítky neb jiný důchod bezplatný měl, vzal se na to ohled při odkupu tak, že se hodnota těchto užitků percentuelně oproti hodnotě celého užitku z vyvázané držby želiarovi připadajícího vyjádřila a z odkupného tolik procent strhlo. Kde však želiar za tyto důchody konal protiúkony, zaniklo právo na důchody, resp. protiúkony do jednoho roku po ukončení vyvazovacího řízení rozsudkem neb smírem!

B. *Odkupné,* vzhledem na civilně právní povahu poměru bylo tak upravené, že představuje skutečné odškodnění za posavadní podávání. §§ 5. a 8. Toto odkupné, jak již řečeno, činí 20násobně ročního podávání (při tom sluší zjistiti skutečnou hodnotu úkonů želiarských, ne snad jen tu, kterou byl želiar de iure povinnen, ale neplnil. C. 18./IX. 1902. Dt. I. 656. Dle téhož rozhodnutí pouze skutečnost úkonu opravňuje k odkupu, byť i držba de facto nebyla v rukou želiarových, pokud nepřešla mezi tím ve smyslu § 4. B 3. cit. z. do rukou jiného držitele) dle těchto pravidel:

1. Kde želiar platil roční dávku v hotovosti, vezme se za základ průměr posledních 10 let před vstupem z. čl. XXV./1896 do platnosti t. j. z. 1886—1895.

2. Kde se platila odplata in natura, sluší rozeznávat: a) při podávání kvoty z úrody (1./X., 1./IX. atd.) vypočítá se množství a hodnota průměru za vzpomenutých 10 let, b) pozůstával-li roční závazek z určitého quanta, vypočítá se průměrná hodnota z úrody v těchto letech.

3. Pozůstávalo-li roční podávání v robotě, aneb službách, slouží průměr desíťročních mezd za základ.

4. Byl-li závazek plněn promiscue, t. j. dílem v hotovosti, dílem in natura, aneb jednou tak, po druhé jinak, vypočítá se průměrná hodnota roční každého závazku (naturálního, pekuniárního, robotního) dle způsobu pod 1—3 uvedeného. Pokud smlouva mezi stranami zjištěná obsahuje ustanovení o ev. relutum naturálních podávání a služeb, sluší toto relutum při zjištění ročního průměrného závazku vzítí do úvahy. § 6. cit. Dle uvedených zásad sluší vypočítati hodnotu ročního závazku i v tom případě, když podávání se vůbec neplnilo, aneb nepořádně. § 7. Až do pravomoci rozsudku (smíru) sluší plniti posavadní závazky. Zjištěné odkupné zúrokuje se ode dne pravomoci rozsudku (smíru) na 5% (§ 10. cit.) a sluší ho během 20 let v pololetních napřed splatných obrocích vyplatiti. Soud ustanoví dle okolnosti den splatnosti pololetních obroků. Strany mohou se ohledně modalit placení odchýlně od těchto zákonných ustanovení dohodnouti. § 12. cit.

Pokládá-li želiar odkupné soudem ustanovené za nemírné, může držbu dosavadnímu vlastníkovi vrátiti, ale bez náhrady pro svoje právo. § 13. cit. Ohledně výplaty může želiar nárokovati také vládní intervenci dle norem §§ 90., 95. z. čl. LIII/1871 se vzpomenutými úchyly. § 11. cit. Poskytne-li mu se tato výhoda, vyplatí se odkupné v hotovosti z kreditu proto určeného na státní útraty. Vezme-li však intervenci zemskou do nároku teprve, když již bylo odkupné ustanovené rozsudkem neb smírem po nějakou dobu placeno, je předmětem intervence zemské ovšem jen obnos ještě nevyplacený. § 11. Ohledně odkupného erárních pozemků taxálních cestou dohody, je potřebné schválení ministerstva financí č. 1187/1895 (jinak však C. 9012/1893 Dt. I. 674) Dt. 675.

C. Řízení k úpravě želiarského poměru. 1. Obě strany (želiar aneb vlastník direktní) mohou také spor zahájití ve formě žaloby. Je-li předmět odkupu zároveň předmětem úpravy urbářské (§§ 46., 48. z. čl. LIII/1871), musí se vyčkati, až se v urbářském řízení zjistí právní povaha otazné držby, resp. zahájený spor musí se suspendovati k vyřízení této předběžné otázky. § 14. cit. (Cf. § 234. civpp.) Dle C. 35/1895 (Dt. I. 653) může žádati odkup želiarské držby, kdo vykáže, že jeho předchůdcové v daňových registrech před rokem 1848 jako taxální aneb kuriální držitel byl veden aneb v opačném případě otaznou půdu ne v nájmu, ale oproti placení stálé taxy držel. Pasivní legitimaci k sporu mají nejen pozemnoknižní vlastníci (direktní), ev. nárokovatelé vlastnictví k držbě želiarské půdy, ale i hypotekární

věřitelé. Smír může jen tehdy platně býti uzavřen, když k němu všichni interesenti pasivně legitimovaní přivolí. § 15. cit. Důvod toho je radikální úprava knihovnických práv třetích osob při vývazbě. (proměna reálních práv na substanci v reální práva na hypotéce za odkupné). Žaloba musí býti instruována pozemnoknižním výtahem a event. potřebnými dáty za účelem pozemnoknižního záznamu. Žaloby stran z téže obce lze spojit k jednotnému projednávání § 17. Protože urb. patent resp. z. čl. LIII/1871 jen ohledně otázky, je-li pozemek urbářský neb dvorský, připoutaly podání žaloby na konečnou lhůtu, ale ohledně vývazby břemen vězících na dvorské držbě nedisponují, nelze takové žaloby odmítnouti z tohoto důvodu, že byly opožděně podány. Dt. r. f. XI. 44.

2. Přípravné jednání bývá dle potřeby na místě samém pod vedením soudce vyslaného neb dožádaného. Pokus o smír je obligátní. Účelem přípravného jednání je sebrání materiálu k rozhodnutí potřebného (faktů i důkazů) v otázkách sporných. Je-li patrné, že některá otázka sporná je zralá k rozhodnutí, na příkl. otázka o přípustnosti odkupu (viz svrchu pod a), jednající soudce může se obmezit na přípravu rozhodnutí o této otázce. § 20. cit. V tom je tedy rozdíl od řízení urbářského, že rozhodnutí o přípustnosti odkupu netvoří samo o sobě samostatný článek v řízení, nýbrž jen event. interimistické rozhodnutí. Subsidiárně platí o řízení předpisy civ. procesu, pokud neustanovuje zákon odchylky. Z. čl. XXV/1896 §§ 16., 21., a jiné hovoří vyslovně o řízení summárním, ale protože toto bylo zrušeno uvozovacím zákonem k civ. ř. soudnímu (z. čl. I/1912), patrně, že dnes platí nový civilní řád soudní jako tato norma subsidiární.

Pro nedostavivší se stranu zřídí soudce kurátora z úřadu, který event. již jinou ze stran zastupuje, pokud tu není kollise interestů. Nelze-li kurátora ihned zříditi, sluší pojednávání odročiti. Další usnesení však sluší doručiti vždy nejen kurátorovi, ale i straně samé (§ 21. cit.). Po skončení přípravného řízení předloží jednacím soudce spisy sedrii k rozhodnutí.

3. Sedrie dle potřeby nařídí doplnění pokračování. § 22. Potom se ustanoví termin k ústnímu projednání. § 23. Jeden člen senátu referuje na ústním pojednávání o stavu věci na základě předložených spisů. Po jeho přednesu mohou strany ústně odůvodniti svoje návrhy. (Toto pokračování je velmi podobné t. zv. veřejnému přednesu v apelačním řízení §§ 512. a násl. civ. pp.) § 26. Předseda může také z úřadu naříditi protokolování podstatných vyjádření. (§ 28. cit., §§ 160., 161., z. čl. XVIII/1893, ostatně souhlasně s civ. pp. § 245.)

Omeškání jedné z obeslaných stran nepřekáží vybavení pojednávání a vynesení rozhodnutí. § 29. cit.

4. Každá strana nese sama trovy zastupování vlastního práva a interestu. Procesní útraty nesou obě strany rovným dílem. Strana, která vedla spor proti zřejmým ustanovením zákona, může býti odsouzena k snášení útrat druhé straně tím způsobených. (§ 30. cit. — Cf. §§ 425. a násl. civpp.)

5: Proti rozsudku sedrie lze se odvolati k soudní tabuli. O pokračování soudní tabule platí mimo předpisy subsidiární civ. s. ř. tyto modifikace:

Omeškání stran řádně obeslaných nepřekáží vybavení odvolání. Nebyl-li v odvolání uveden petit a odvolávající se nedostaví, sluší odvolání usnesením odmítnouti. Eventuelní žádost připojovací (Cf. § 493. civpp.) protivné strany v tomto případě jen tehdy lze vzítí do úvahy, když se může pokládati samostatným odvoláním. V tom případě následky kontumační proti straně odvolávající se vysloví se v rozsudku vyneseném o žádosti připojovací.

Na faktické překážky, vyjádření a důkazy nedostavivší se strany obažené v odvolání neb přípravném spisu, které nebyly předmětem posavadního jednání, nelze vzítí zřetele při rozhodnutí a odvolání. Jinak platí o faktických sděleních nedostavivší se straně řádně oznámených zásady civilního procesu. (§ 510. civ. — nepotřebují důkazů.) Když se žádná strana nedostaví a apelační soud by musel pojednávatí o otázkách, které nebyly v I. stolici rozhodnuty, aneb když je výslech stran k řádnému vysvětlení žádoucí, odvolací soud odročí projednání a obešle k novému termínu strany s poučením, že v případě dalšího omeškání spor bude spočívati. 31. § cit.

6. Proti rozsudku soudní tabule přípustná je revise k Nejvyššímu soudu. § 32.

7. Obnova sporu (a stížnost nullitní — dle starších procesních norem) jsou vyloučeny.

8. Restitutio in integrum je možné, pro omeškání nezaviněné ohledně odvolání a revisionální žádosti. Protivná strana může o žádosti restituční se vyjádřiti v přípravném spise (odpovědi). § 33. cit.

9. Exekuce, pokud je na místě potřebnou (a nesměhuje jen k vymáhání přisouzeného obnosu) vybavuje se jako v řízení urbářském. (Z. čl. LIII/1871 §§ 50., 52. Z. čl. XLV/1880, §§ 28., 36., z. čl. XXIV/1892, z. čl. XVI/1892.) § 34. cit.

Kde byla již provedena kommassace a bývalému vlastníku půdy (direktnímu) jeho podíl oddělen v souvislosti (kommassovaně) má se k odkoupení určená držba želiarská vyděliti novému vlastníkovi (posud užítkovému) tak, aby tím bývalý vlastník neutrpěl na výhodách kommassacemi nastavších. § 9. Z toho následuje, že kde kommassace ještě provedena nebyla, bývalý vlastník tohoto nemá. (C 16./X. 1902, Dt. 659.)

10. Na základě pravomocného rozsudku (smíru) vtělí se vlastnické právo na pozemky doposud želiarské ve prospěch nového vlastníka z úřadu a pokud nebylo odkupné zároveň vyplaceno, vtělí se za obnos odkupného s úroky právo zástavní. Ohledně zemské intervence při výplatě odkupného platí o záznamu odkupného v pozemkové knize zvláštní předpisy § 35. (analogní jako při poměru urbářském). Vlastnické nároky a břemeno ve prospěch třetích osob sluší vymazati a pokud bylo za odkupné vloženo na nemovitost právo zástavní, superintabulují, resp. pranotují se posavadní nároky třetích osob na toto právo zástavní.

Odkupné v případě práv třetím osobám příslušejících sluší složití u soudu, který obnos ručí nárokům těmto dle předpisů platných o zemské intervenci vyvazovací, i když taková skutečně nepůsobila. (§ 36. cit. —

Cf. řízení urbářské a vývazbu urbářskou v druhé části.) Pozemknovní soud po provedení všech, k této úpravě směřujících zápisů odevzdá usnesení zápis nařizující a dáta za základ zápisu sloužící finanční správě (§ 37. cit.). Odkupné do pozemkové knihy vložené má přednost před každým posud vtěleným břemenem (po zápisu k odkupu oprávněného do pozemkové knihy § 38. cit. (Cf. pl. rozh. č. 46. Dt. I. 676. při odkupné V. kap. této části.)

11. Pokračování o želiarskou úpravu je osvobozeno od kolků a veřejných poplatků.

12. Pokud poměr želiarský byl upraven staršími smlouvami odkupními aneb rozsudkem právoplatně rozhodnut, neplatí proň úprava normovaná z. čl. XXV/1896.

13. Starší spory o odkup želiarské držby, pokud nejsou ukončeny právomocným rozsudkem mají se vésti na dále dle z. čl. XXV/1896, ale pokud by se tyto předpisy v 2. neb 3. stolici nedaly upotřebiti, mají soudy 2. neb 3. stolice rozsudek zrušiti a nové projednávání a rozhodnutí naříditi. § 42. cit. Toto ustanovení má praktický význam vzhledem na zásady civ. pp. ř. uh., dle něhož možnost zrušení rozsudku nižší instance velmi je omezená. (Cf. §§ 504., 505. civ. pr.)

14. Vymáhání dlužných dávek (z doby před odkupem splatných) patří na řádné cesty právní, pokud není o nich již pravomocným rozsudkem (smírem soudním) rozhodnuto, podléhají tyto pohledávky proročení v těchto případech:

a) když spadají do doby před r. 1890 vůbec,

b) když pocházejí z doby starší 3 let před podáním žaloby § 43. cit. § 19. urb. patentu dne 2./III. 1853 vyňal sice poměry želiarů dvorských z oboru soukromého práva, ale do úpravy odkupem ponechal posavadní stav v platnosti. (§ 22. cit.) Z toho následuje dle C. 19./IX. 1900 Dt. I. 660., že v mezičasi před vstupem z. čl. XXV/1896 do platnosti, nemůže býti hovořeno o proročení práva býv. vlastníka neb jeho práv. nástupce na výkup želiarských pohledávek. Zákon (čl. XXV/1896) výslovně toto právo nevylučuje, když podávání určitou dobu nebyla plněna, nýbrž v § 7. jasně vyslovil, že v § 6. vyznačeným způsobem sluší vypočítati pohledávky i v těch případech, když podávání právě nebyla plněna, což však nemůže se vztahovati na mezičasi 1886—95, protože kdyby tomu zákon tak byl chtěl, byl by to výslovně řekl. Roboty kuriálních želiarů může se mimo spor o odkup in natura požadovati. C. 23./V. 1900 Dt. I. 661.) Toto rozhodnutí obsahuje několik důležitých zásad o želiarském poměru robotním. 1. dle povahy věci má vlastník půdy želiara k výkonu práce sám vyzvati, a předmět práce mu označiti, 2. nevyužil-li pán půdy práci in natura, nemůže ji přeměnit v pohledávky peněžní. 3. V jednom roce nevyužitá robotna nemůže se pro následující rok požadovati a tím robotna pozdějšího roku rozmnožovati.

15. Uplatňování nároku na odkup želiarského poměru není vázáno časově. Také zahájení sporu z úřadu prostřednictvím kurátora, jako při úpravě urbářské, nebylo vzhledem na civilně právní povahu želiarského poměru k zájmu zákonodárství a proto nejsou tyto případy normovány. K z. čl. XXV/1896 obsahuje ustanovení povahy manipulativní a přechodné nařízení ministerstva spravedlnosti ze dne 14./III. 1897 č. 17780.

III. Zákonodárství o přidělu půdy drobným pachtýřům ve vztahu na poměr dvorských želiarů.

Sedes materiae: Z. ze dne 27. května 1919, č. 318 Sb. z. a n. a novely

I. Z. ze dne 6. dubna 1920, č. 247 Sb. z. a n.

II. Z. ze dne 15. dubna 1920, č. 311 (lit. Dr. Max Lorenc Erläuterungen k tomu Z. Prager Archiv für Gesetzgebung und Rechtssprechung II. roč. čís. 24.).

III. Z. ze dne 1. dubna 1921, č. 166.

Obsahově je rozsah tohoto zákonodárství širší nežli z. čl. XXV/1896, neboť z. č. 318/1919 pojímá do oboru své působnosti:

1. všechny pozemky, podléhající úpravě dle z. čl. XXV/1896,
2. také poměry pod tento zákon nespádající, protože vznikly až po 1. lednu 1848,
3. ale též poměry mimo poměr želiarský, totiž čistě obligatorní, nejen povahy neúplného vlastnictví.

4. Poměry původně sice želiarské, které teprve po roce 1848 smluvně byly proměněny v poměr dočasný neb vypověditelný, služební, námezdný (bířešský) neb pachtovní, vůbec poměry pachtýřů t. zv. drobných pod tento pojem blíže určujícími podmínkami. Časově je tento zákon obmezenější, neboť oprávnění jim t. zv. drobným pachtýřům poskytnuté, jsou co do povahy uplatňování obmezena na určitou lhůtu, jejíž promeškání má za následek ztrátu práva vývazby. — To se však netýče poměru, spadajícího zároveň pod z. čl. XXV/1896, který je výslovně cit. novelou I. ponechán plně v platnosti, takže předpisů z. čl. 318/1919 na Slovensku dvorští želiarové použítí mohou, ale když ho nepoužijí, neztrácejí tím oprávnění dle z. čl. XXV/1896. Novela I. (tvoří článkem I, nový § 30. a) k z. o zajištění půdy drobným pachtýřům) k z. o zajištění půdy drobným pachtýřům pojímá pod z. ze dne 27. května 1919, č. 318 Sb. z. a n. všechny želiary vůbec, tedy i poměry starší z doby před 1. I. 1848 i mladší po této době vzniklé, ale i poměry služební, námezdní a pachtovní, které teprve po 1. I. 1848 tak vznikly, že původní poměr želiarský byl smluvně proměněn v poměr obligatorní jmenovaného druhu. Ohledně odkupného ustanovuje novela, že odkupné činí při pozemcích záborových, t. j. zabraných dle z. ze dne 16. IV. 1919, č. 215 Sb. z. a n. (zákona záborového) a při pozemcích státních $\frac{1}{3}$ a v ostatních případech $\frac{1}{2}$ obnosu, který by dle § 8. z. o zajištění půdy drobným pachtýřům připadal. — Důvod tohoto odchylného ustanovení při této kategorii je patrný úmysl státu, odkup drobným zemědělcům na Slovensku co možno ulehčiti. V ostatních případech ustanovuje se pro Slovensko odkupné ve výšce poloviny obnosu, který by jinak dle § 8. cit. z. připadal, ale když by dle toho odkupné vypadlo níže, nežli dle z. čl. XXV/1896 (§§ 3.—8.), sluší na žádost majitele půdy přiznati mu tuto vyšší náhradu, ale nikdy více, jak by připadlo dle výměru § 8. z. o zajištění půdy drobným pachtýřům. Nastává tu ovšem pro ty poměry, které se nemohou posuzovati zároveň dle z. čl. XXV/1896, nesrovnalost pro posuzování náhrady majitelům půdy přisouditi se mající vůči majitelům půdy na západě republiky, která se vysvětluje snad tím, že kdyby konkrétní poměry byly dle z. čl.

XXV/1896 posuzovány, následkem devalvace měny, by bez toho náhrada majitelům půdy připadající zůstávala za obnosem, který jim připadne dle novely I. a tím, že pro slovenské poměry bylo dlužno výhodu odkupujícímu se drobnému zemědělci usnadnit. — Ohlásí-li želiar své požadující právo v čas, t. j. ve lhůtě k tomu určené (dle čl. I. cit. novely do 30. IX. 1920 dle novely 3., t. j. z. ze dne 1. IV. 1921, č. 166 Sb. z. a n. do 12. VI. 1921 prodloužené, pokud nebylo ohlášení již řádně do 18. IX. 1919 podáno, čl. III. cit.), vybaví se pokračování dle cit. zák. čl. 318/1919. Závisí tedy jeho platnost na konkrétní případ od včasného přihlášení oprávněného želiara, resp. pachtýře vůbec. Omešká-li se tato přihláška v čas, zanikne tím sice nárok osob, které dle z. čl. XXV/1896 byly oprávněny, ne však těch, které mohou svůj nárok dle tohoto posléz cit. zákona uplatňovati.

A) Úprava otázky dle cit. zákona č. 318/1919 v přehledu je tato:

Předpoklady uplatňování nároků želiarů (drobných pachtýřů) na přiděl posavadní držby. Nárok dle zákona o přidělu půdy drobným pachtýřům je založen: 1. když požadovaný pozemek patří státu, neb byl jím zabrán na základě záborového zákona ze dne 16/IV. 1919 č. 2158 Sb. z. a n. neb je součástí statku církevního) dle novely 2. čl. 1. rozumí se tím kterákoliv církev aneb nábož. společnost) aneb nadačního. Tedy nelze tento nárok uplatňovati proti majitelům půdy nepatřící do těchto kategorií. 2. Že byl nejméně od 1./X. 1901 nepřetržitě až do vyhlášení cit. zákona (t. j. 12./VI. 1919) v dražbě želiarově (pachtýřově), jeho manželky neb jejich rodin, neb právních předchůdců jejich v držbě nemovitostí, s nimž je požadovaný pozemek obděláván. Přestávky kratší jednoho roku tohoto nároku neruší, rovněž ne střídání pozemků při dílcovém pachtu. Pouhé užívání vedlejších užitku pozemkových (u příkl. trávy, v zahradě a pod.) nároků toho nezakládá. 3. Že se nejedná o místa stavební, t. j. pozemky zastavené části měst a obcí, třeba až doposud zemědělsky užívané. 4. Že nároků želiarům (pachtýřům) nestojí v cestě t. zv. nárok přednostní. Nárok přednostní je takový, který přísluší na požadovaný pozemek obcím, státu, zemím, župám a okresům pod předpokladem jeho uznání se strany pozemkového úřadu (zřízeného zákonem ze dne 11./VI. 1919 č. 330 Sb. z. a n. v Praze). Pro Slovensko funguje obvodová úřadovna v Trenč. Teplicích a mimo to dle místní potřeby obvodové komisariáty. Toto uznání bývá povoleno, potřebuje-li obec atd. otazný pozemek pro stavební rozvoj, komunikační a humanitní podniky a j. podniky veřejné. O subsidiárním nároku želiarově (pachtýřově) na provisorní pacht pozemku přednostním právem vyhrazeného viz dolejší. Požadovací právo želiarovo (pachtýřovo) ožívuje, když oprávněná korporace (nebo ústav) vzdají se přednostního nároku aneb tento nárok pomine (nepřihlášením neb opožděním jeho přihlášky). Proto se má želiar (pachtýř) vyrozuměti okresním soudem. (ev. soudem knihovním) z úřadu o pomnutí přednostního nároku s vyzváním, aby do tří týdnů po doručení oznámil soudu, zda na nároku trvá, jinak jeho nárok požadovací zanikne. Přednostní nárok netýká se pozemků, které byly již želiarům (pachtýřům) do vlastnictví převedeny. Proti přednostním nárokům uznaným ještě před platností novely 3. může želiar (pachtýř) uplatňovati práva uvedená v této třetí novele.

B) Požadovací právo želiarovo. (pachtýřovo) vztahuje se objektivně na a) 1. stavení obytná a hospodářská s arsou, dvorky a domovní zahrádky jím užívané na základě téhož poměru jakož i

2. služebnosti spojené s vlastnictvím pozemku propachtovaného (želiarem užívaného) jako se statkem panujícím, a

3. práva, která vykonává želiar (pachtýř) na ostatních pozemcích vlastnických za trvání pachtu (želiarského poměru), pokud jich je i nadále nutně třeba k hospodáření napožadovaném pozemku. Pachtýř (želiar) může žádati, aby zároveň s vkladem práva vlastnického byla i tato práva vložena do knih pozemkových jako břemena dotyčných pozemků vlastníka půdy,

b) subjektivně přísluší tento nárok želiarovi (pachtýřovi) jen 1. když požadovaný pozemek sám aneb s rodinou obdělává nebo na požadovaném pozemku bydlí a jen potud, pokud 2. získáním tohoto pozemku nepřestoupí jeho vlastní zemědělská půda výměry 8 ha. K přebytkům menším 1 ha se nehledí. Nepřísluší tento nárok osobám, jimž byl pozemek propachtován jen v důsledku služebního poměru jako část služebného nebo mzdy, aneb pachtýřům celých hospodářských jednotek (dvorů, statků). § 3. cit. zák.

Právo požadovací má také majitel stavení zbudovaného na pozemku pachtovním, nehledě k době, po kterou pacht trvá a to jednak na plochu stavením zaujatou, jednak na pozemky, sloužící k jeho užívání (dvorky, zahrádky atd.). § 28. cit.

2. Nechce-li pachtýř (želiar) uplatňovati své požadovací právo na všechny pozemky, které má v držbě aneb nepatří-li mu právo požadovací v takovém rozsahu (protože by půda jeho činila potom více jak 8 ha.) může voliti mezi jednotlivými parcelami neb dílci v jeho držbě se nalézajícími. Dělení jednotlivé pozemky proti vůli vlastníkově lze za tímto účelem jen tehdy, když by jinak pachtýř (želiar) nemohl plně využití svého práva požadovacího a byl by zkrácen o více jak 1 ha. V žádném případě nesmí býti vlastníku znemožněno neb stíženo užívání jeho vlastních pozemků. § 4. cit.

3. V případě dohody zvláště za účelem zcelení pozemků může býti pachtýři (želiarovi) na místě pozemku fakticky užívaného přičten pozemek jiný ve stejné hodnotě. Tato výměna je pro pachtýře (želiari) obligátní, když by jinak vznikly ve vlastnictví posavadního vlastníka enklávy, aneb když by s tím bylo spojeno znemožnění aneb stížení hospodářství vlastníkova (i průmyslového). § 5. cit.

4. Právo požadovací trvá i tehdy, když po 1./VIII. 1914 vlastník půdy pozemek pachtýři (želiarovi) neb jeho rodině odňal proto, aby si zjednal vyšší pachtovné neb z jiných důvodů, proti jeho vůli bezpodstatné příčiny, byl-li před tím pozemek v držbě pachtýře (želiara), jeho manželky neb jejich rodin nejméně od 1./X. 1921, třeba nyní se takový pozemek v drobném pachtu třetí osoby nacházel. Totéž platí, byl-li pachtýř (želiar) po 1./VIII. 1914 donucen válečnými poměry zvláště vojenskou službou, internací pro činy politické a pod. zřící se držby pozemku. Tyto předpisy (§ 7.) neplatí však, byl-li pozemek mezi tím zastavěn, promě-

něn v zahradu, vinici, rybník nebo stal-li se součástí podniku průmyslového, báňského neb dopravního, nebo když ho bylo použito k úpravě vodního toku, ale vlastník pozemku je povinný želiarovi (pachtýři) aneb jeho rodině postoupiti stejný pozemek stejné výměry neb hodnoty.

5. Musí-li nyníjší pachtýř následkem uplatňování práva požadovacího staršímu pachtýři (želiarovi) ustoupiti, povinen mu je tento k náhradě skutečné škody, kterou utrpí tím, že nemůže využití náležitě nákladů na pozemek účelně vydaných (zejména mrvení). Vlastníku půdy v tomto případě náhrada nepřísluší. Má-li sám vlastník pozemek v správě, zůstane mu až do konce hospodářského roku, cproti pachtovnému přiměřenému dle pachtů běžných v konkrétní krajině v roku 1913. (§ 8. cit.) O náhradě nákladů vlastnickových platí totéž, co o nákladech pozdějšího pachtýře (nynějšího).

6. Rozsah práva pořadovacího určen je zásadně skutečnými hranicemi pozemku v den vyhlášení zákona (12./VI. 1918) když již pachtýř (želiar) v této době nebyl de facto v držbě (viz případy §§ 6. a 7. cit.) a líší-li se hranice v této době podstatně od hranice v době, kdy požadovatel pozemek odevzdal, rozhoduje stav hranic v den odevzdání. Vnikne-li později pochybnost, o rozsahu vlastnického práva k pozemku pachtýři (želiarovi) přiřčenému, platí totéž pravidlo (na příkl. i vůči osobám třetím) leda, že by bylo ustanoveno něco jiného dohodou stran, aneb rozhodnutím soudu.

7. Na žádost a náklad účastníků okresní úřad vyznačí skutečné hranice pozemků mezníky (odstranění neb posunutí mezníků trestá se jako přešrtek vězením od jednoho týdne do tří měsíců). Přesné vyměření provede evidenční geometr při příležitosti svého periodického úřadování. Účastníci mohou si ho dáti i sami provésti autorisovaným geometrem civilním. Pokud je toho třeba ke knihovnímu provedení, sluší ovšem provésti přesné vyměření během pokračování cit. z. předepsaného. (§ 20 cit.)

C) Subsidiární právo požadovací: má dvě formy:

1. Pachtýř (želiar) má právo žádati, aby mu vlastník pozemku ponechal pozemek místo do vlastnictví nadále jen v pachtu za stejných podmínek, jako posud a to nejméně na dobu 6 let. — Totéž právo přísluší pachtýři (želiarovi), který své právo požadovací uplatnil jen částečně a jen na část jemu propachtovaných pozemků (§ 4.). § 29. cit. z.

2. Pachtýř (želiar), který musí ustoupiti právu přednostnímu, může žádati, aby mu obec atd. ponechala pozemek, pokud ho nepoužije k účelu přednostnímu, za roční pachtovné v 6% ceny přejímací a náhradu daní, přírázek a veřejných dávek, připadající na pozemek v době pachtu. — Nárok sluší uplatňovati do 14 dnů po doručení vyrozumění o tom, že byl nárok přednostní uznán. § 17. cit. z.

D) Kolise požadovacího práva drobných pachtýřů se záborovým právem státu.

Novel. III. čl. I. Ch). Oznamí-li pozemkový úřad, dle § 2. náhr. zák., knihovnímu soudu, že se rozhodl převzít zabranou půdu, na kterou přihlásili nároky drobní pachtýři, může pozemkový úřad u okresního soudu (rei sitae)

navrhnouti, aby stran převzaté zabrané půdy dle zákona o zajištění půdy drobným pachtýřům zastavil. — Pozemkovému úřadu pak náleží, aby při podělování převzaté půdy uspokojil řádně ohlášené a zákonně odůvodněné nároky pachtýřů (želiarů) přidělem půdy téže hodnoty a pokud jde o právo korporací a ústavů — k těmž účelu způsobilé. — Na pozemky do vlastnictví již přiřčené se toto ustanovení nevztahuje.

E) **N á h r a d a:** Přejímací ceny za parcelovaný pozemek vysloví soud, event. po vyslechnutí znalce. Při tom jsou směrnými ceny pozemků v téže krajině roku 1913. (§ 8. cit. zák.) Dle novely II. čl. I. počítá se 1 K rak.-uh. měny za 1 Kčs. — Práva, jež si po čas trvání pachtu vyhradil vlastník ku pozemku, budou zachovávána bez započtení v cenu přejímací, pokud jich vlastník k hospodaření na jiných svých pozemcích nutně potřebuje a může žádati, aby byla při vkladu vlastnictví pozemku na pachtýře (želiara) ve prospěch jeho jako břemeno vložena. — Podobně tomu je, i když pozemek, v jehož prospěch tato práva byla vyhrazena, uplatněním požadovacího práva přejde do vlastnictví jiného pachtýře (želiara). Pachtýř je povinen převzítí pozemkové služebnosti a reálná břemena váznoucí na požadovaném pozemku v době vydání zákona, pokud jich k hospodaření na panujícím pozemku nadále bude potřebí, a to bez započtení jich do ceny přejímací. Cena přejímací je dle volby přejímatelovy splatná buď najednou před vkladem práva vlastnického do kn. pozemkových, aneb v 10 stejných částech, z nichž prvé dvě splatny jsou před vkladem, ostatních 8 pak počínaje příštím rokem vždy 1. srpna každého roku. (Novela III. C.)

Z nedoplatku ceny přejímací platí se 4% úroky po zadu v týchž lhůtách. Při splatnosti jednotlivé lhůty lze splatiti bez výpovědi více lhůt nebo i celý zbytek ceny přejímací. Nedoplatek ceny přejímací se závazkem zúrokování zajistí se právem zástavním na odstoupeném pozemku při převodu práva vlastnického na pachtýře (želiara). (§ 11. cit.)

F) **Ř í z e n í:** Všichni, kdož uplatnit hodlají své právo požadovací, musí v předepsané lhůtě ohlásiti svůj nárok vlastníku pozemku aneb jeho hospodářské správě a kromě toho okresnímu soudu *reisitae* pod ztrátou požadovacího práva při zmeškání včasného přihlášení. Přihláška má předepsaný obsah potřebný k zjištění oprávněnosti nároku požadovacího. Účastníkům se ponechá na vůli, aby se shodli o sporných otázkách. V další lhůtě (dle čl. III. novely III. z. z. 1. IV. 1921, č. 166 Sb. z. a n. prodloužena je lhůta k těmto vyjádřením vlastníků do 31. VIII. 1921), ustanovené pro vyjádření vlastníka půdy, je tento povinen sděliti příslušnému okresnímu soudu výsledek jednání a pokud došlo k dohodě a které otázky zůstaly sporny. K oznámení třeba připojiti náčrt, jenž by dostatečně označoval aspoň polohu požadovaných dílů vůči sousedním pozemkům. — Na odůvodněnou žádost může býti vlastníku lhůta k vyjádření přiměřeně prodloužena. Zmešká-li vlastník vyjádření, má se za to, že s údaji v přihlášce uvedenými souhlasí. Dohodu mezi stranami usnadňují důvěrníci k návrhu okresního soudu v jednotlivých obvodech se strany ministerstva zemědělství v srozumění s ministerstvem spravedlnosti ustanovení a soudně slib složivši. (Jsou osobami úředními.) Odměnu upravuje jim nařízení vlády čsl. republiky ze dne 9. prosince 1921, č. 447. Po uplynutí lhůty vyjádření vlastníka, resp. po jeho vyjádření soud vyslechne všechny osoby, jejichž práva mohou

býti žádanou úpravou dotčena a vyšetří rozhodné okolnosti, případně na místě za součinnosti důvěrníků, a vynese rozhodnutí: O nároku požadavacím, náhradě a lhůtách splatnosti, o knihovních právech zřízení neb převzítí se majících a o event. právu zástavním pro nedoplatky. — Dle potřeby může soud pro každou knihovni vložku dosavadního vlastníka vydati zvláštní usnesení. — O pokračování platí zásady řízení nesporného, pokud zákon jinak neustanovuje. Proti I. stupňovému rozhodnutí je stížnost k soudnímu dvoru do 14 dnů od doručení rozhodnutí. § 17. cit. Je-li sporné, zda-li je pozemkový majetek vlastníků státem zabrán, pokud to není z pozemno-knižního záznamu vidno, požádá soud v tomto směru o posudek pozemkového úřadu. — Tento posudek, jakož i výrok pozemkového úřadu o právu přednostním, jsou pro soud závazny. — § 18. cit. Usnesení soudní doručí se všem knihovně oprávněným ohledně otazného pozemku, při čemž se nehledí k právům zapsaným po vydání cit. zákona, a k právům, která jsou dle § 7. záborového zákona vůči státu bezúčinná (transakce atd. bez souhlasu pozemkového úřadu). Uvedení interesenti mohou do 14 dnů po doručení u okresního soudu odporovati pro porušení svých práv a mohou žádati soudní odhad těchto pozemků při příliš nízké ceně ustanovené dohodou. — Proti ceně, ustanovené soudním odhadem, nepřipouští se další námitky. — Byla-li cena přejímací následkem odporu zvýšena, vyzve se požadující, aby do jednoho měsíce (lhůtu tu lze na žádost prodloužiti, § 21.) pod následky ztráty práva požadovacího tuto cenu, resp. příslušnou splátku u knihovního soudu složil. — To platí ovšem i mimo případ zvýšení přejímací ceny následkem odporu. — V téže lhůtě je povinnen přejímatel složiti 5% ceny přejímací na úhradu nákladů, spojených s provedením zákona. Přímé placení přejímací ceny vlastníku půdy je vůči civilním interesentům a státu bezúčinné. Přejímací cena totiž vstupuje na místo pozemku v příčině práv a závazků na odepsaných pozemcích váznoucí a nemůže býti bez svolení reálních interesentů posavadnímu držiteli vydána. § 24. Složené obnosy spravuje soud na účet oprávněných, ukládaje je na úroky. Po uplynutí lhůty ke složení ceny přejímací (resp. prvé její splátky) provede soud usnesení v pozemkové knize ve prospěch přejímatele, který složil přejímací cenu, resp. její část, a vyřkne zároveň usnesením, která požadovací práva zanikla z důvodu nesložení přejímací ceny, resp. I. splátky. § 12. cit. Nabyvatel pozemku je povinnen podrobiti pozemek úřednímu řízení kommassačnímu, resp. přijati místo požadovaného pozemku jiný téže hodnoty, když mu jej pozemkový úřad nabízí za tím účelem, aby zamezil tříštění přidělů z převzatého zabraného majetku, jehož částí je pozemek nabyvatelem nabytý. O potřebě a podmínkách směny rozhodne pozemkový úřad. Nepřijme-li nabyvatel do 14 dnů od doručení rozhodnutí pozemkového úřadu nabízené směny a nepodepíše-li příslušné vkladní listiny, provede soud směnu beze všeho jen na návrh pozemkového úřadu. Proti soudnímu usnesení tohoto směru není opravného prostředku. § 22.

Jde-li o vklad vlastnictví na celé knihovni těleso, buďtež vymazány veškeré knihovni závady, kromě převzatých služebností. Tomu, jakož i dluhu prostému odpisu přičíčených pozemků z dosavadní knihovni vložky není na závadu, že kromě služebností, jež povinnen je převzítí nabyvatel (§ 10.), váznou tam jiná práva osob třetích, nebo že pozemek vešel ode

dne vydání zákona do vlastnictví osoby jiné, nežli proti níž zní usnesení. Ke zmíněným zápisům není potřebí svolení úřadu pozemkového ani svěřenského neb jiného dozorcího. § 23. Veškerá právní úřední jednání této akce jsou osvobozeny od kolků, poplatků, vyjma sporné řízení, poplatek z převodu vlastnického práva, poplatky vkladní, schovávací, evidenční a ze smluv pachtovních. § 30. Útraty I. stolice nesou žadatelé je způsobivší v poměru ceny pozemků jimi požadovaných. — Novela III. I. čl. H) O útratách II. stolice platí zásady řízení sporného.

Kapitola III.

Poměr kolonistů.

I. Přehled:

Urbářský patent ze dne 2. března r. 1853 poměr kolonistů z úpravy urbářské úplně vyloučil. (§§ 19. a 20. cit.) Teprv z. čl. XXII/1873 obsahuje úpravu tohoto poměru. Koloniemi nazýváme ty šlechtické pozemky, které vlastník (vrchnost) jednotlivcům nebo celým skupinám oproti ročnímu podávání smluvně do užívání přenechala, pokud následkem toho vznikly celé obce. Je to tedy patrně jedna z forem, kterými vznikal kdysi poměr poddanský (zvláště po válkách tureckých, Zlínský-Darday cit.), jenže nedošlo in concreto k uskutečnění poměru poddanského. Obce v koloniích vzniklé jsou tedy obcemi politickými mimo poměr urbářský. Obšahově je i tu poměr neúplného vlastnictví (Bodenrecht).

Vývazba tohoto poměru stala se namnoze méně radikálně, nežli při poměru želiarském, totiž za časté v smysle osvobození vlastnictví direktního od vlastnictví užitkového.

II. Zásady o nároku vyvazovacím.

A) Kolonista může nabytí do vlastnictví celou usedlost (intravillán, extravillán i pertinence).

1. když byla jeho koloniální držba přenechána kolonistovi na neurčito, aneb na vždy, aneb po vyměření v příčné linii aneb v mužském pokolení, a sice na základě smlouvy;

2. když byla smlouva uzavřena sice na určitou dobu, ale tato doba uplynula do 1./I. 1848, aniž by od té doby smlouva byla na neurčitou dobu obnovena (a kolonista se fakticky v držbě nachází). Ke kolonisační držbě nepočítají se takové prostory, na který kolonisté užívali určité důchody, na př. pastvu, užitok dřeva atd., ale při ustanovení odkupného sluší z ročního závazku tolik % strhnouti, kolik % činí hodnota těchto důchodů v poměru k hodnotě veškerého užitku kolonistovi patřícího.

B) Hlásí-li smlouva na určitou dobu ať již byla uzavřena před rokem 1848 aneb později, oprávnění jsou kolonisté vykoupiti intravillán za skutečnou hodnotu. Ohledně extravillánu ponecháva zákon úpravu dohodě stran. § 5. Nedohodnou-li se strany ohledně extravillánu a kolonista se s intravillánem nespokojí, má právo požadovati od státu usazení na státním majetku. § 6. cit. Rozsah intravillánu obsahuje v prvé řadě smlouva, jinak skutečný stav na 1./I. 1872. Nelze-li ho takto zjistiti aneb nemohou-li se strany dohodnouti, vyšetří rozsah soudce a zjistí tak, že nesmí býti menší 800 sáhů a ne větší 1600 sáhů čtverečných. Dohodnou-li se strany ohledně

jedné části extravillánu, ale při odevzdání nemohou se dohodnouti ohledně kvality, soud vyznačí a určí prostor odevzdati se mající.

C) Podle smlouvy ke koloniálnímu pozemku patřící a vlastníkem půdy kolonistům do užitku přenechaná jiná držba zůstane vlastnictvím pána půdy a ohledně toho všechny otázky mezi stranami se vyskytující posuzují se dle smlouvy. § 7.

D) Extravillánní pozemky, pokud jich kolonisté nenabylí v celosti mají se na žádost vlastníka půdy zceliti na útraty stran rozdělené v poměru držby kolonistovi a vlastníkovi.

E) Neuplatnil-li kolonista svoje právo požadovací do 2 let od platnosti zákona, aneb nedojde-li mezi stranami k dohodě, zůstane celá držba kolonistova vlastnictvím kolonisujícího vlastníka, který je však povinen nahraditi kolonistům stavby a jiné investice. Odhadní cenu nedohodnou-li se strany, určí soud a rozsudkem zjištěnou cenu sluší vyplatiti do jednoho roku po právoplatnosti rozsudku. Jakmile odhadní cena byla vyplacena, kolonista je povinen po sklizni toho roku pozemek vlastníku odevzdati. § 10.

F) Nemohou-li se strany dohodnouti o odkupném, určí je soud. Při ustanovení hodnoty intravillánu mají se vzítí za základ pozemky v témž obvodu obdělávané a podobné třídy co do hodnoty. § 8.

G) Právo kolonistovo na usazení na státní půdě (viz. II.) nemůže uplatňovati, když vlastník se vyjádřil, že celý extravillán, a když by byl větší 4 kat. jiter prostor 4 kat. jiter střední kvality za pravou hodnotu soudně zjištěnou na 20 ročních obrocích je ochoten kolonistovi odstoupiti. Toto vyjádření vlastníkovo je tehdy účinné, když se stalo před služnovským úřadem, který o tom vystaví vysvědčení. — Takové vyjádření je povinným dáti kolonisujícím vlastník do jednoho roku po vstupu zákona do platnosti, resp. po uplynutí smlouvy, vyprší-li až po vstupu zákona do platnosti. § 15. cit. Kolonista může uplatňovati toto právo do jednoho roku po uplynutí dvouročního lhůty k zahájení sporu o odkup. Takovým způsobem na erární půdu přesazený kolonista má obdržeti aspoň jedno kat. jitra intravillánu a 4 kat. jitra extravillánu. § 16. Dnes vyhoví se nejlépe tomuto kolonistovi přidělem půdy ve smyslu §§ 1. b, 1. a, § 2. z. ze dne 30./I. 1929 č. 81. Sb. z. a n., t. zv. zákona přidělového.

H) Zák. čl. XXII/1873 nevztahuje se na kolonie, kde nejen půda, ale i budovy jsou vlastnictvím kolonisujícího a také ne na t. zv. industrialní kolonie (dělnické osady při podnicích továrních, lesních báňských atd.). (§ 26. cit.)

III. Odkupné

obnáší 20násobný obnos ročního závazku. § 2. cit. Tato náhrada vypočítává se analogně, jak ustanoveno pro odkup dvorských želiarů. (Cf. § 6. z. čl. XXV/1896.

Toto odkupné i s 5% úroky sluší kolonistovi bez státní intervence během 20 let v rovných ročních obrocích amortisovati. § 12. Na erárních pozemcích kolonisovaným může vláda (finanční ministr) dle zákonem blíže určených modalit zaopatřiti půjčku. Na žádost stran může se tato intervence i ve prospěch kolonistů na soukromé půdě poskytnouti. § 13. (analogně jako při věčných smlouvách o odkupu urbářském).

Strany mohou též odchylně od těchto zákonných předpisů upravit odkup, výplatu a zajištění odkupného, ale s obmezením analogním, jako při odkupu dvorských želiarů. (Cf. 14. cit. a § 39. z. čl. XXV/1896.)

IV. Řízení k úpravě tohoto poměru.

Kolonista může právo odkupu, resp. výkupu (§§ 2. a 5. cit. zák.) uplatnit během 2 let od vstupu z. čl. XXII/1896 do platnosti, resp. od vypršení smlouvy koloniální cestou spornou.

Pokud kolonista během těchto 2 let nepodá žaloby, aneb mezi stranami nedošlo k dohodě, zanikne právo odkupu, resp. výkupu a kolonista může jen během dalšího 1 roku žádati náhradu staveb a jiných investic a vlastník odhad cestou žaloby. Pokud by však žádná strana žalobu nepodala, vyjmenuje příslušná sedrie na útraty vlastníka kolonisujícího kurátora a dá tím spor do běhu přivésti. § 15. V tomto směru tedy jde o obligátní vybavení poměru.

Jsou-li na koloniální držbu, resp. budovy označeny vlastnické nároky, spor se musí vésti zároveň proti těmto nárokovatelům. Dohoda ohledně takových nehnuteľností je jen tehdy účinná, když všichni nárokovatelé k dohodě přivolí. (§ 17.) Příslušnou je sedrie rei sitae.

Ohledně spojení sporů platí analogie z. čl. XXV/1896 (§ 17. c p., § 18. cit. z.) pokud se jedná o jednu smlouvu společnou aneb sice o několik smluv, ale podobného obsahu.

Přípravné řízení je rovněž analogické. Totéž platí o pojednávání před sedrií.

Útraty nesou strany poměrně, ale při neodůvodněném sporu nese je výhradně strana prohravší. (§ 19. cit.)

Jakmile poměry koloniální držby dohoda neb pravomocný rozsudek upraví, vlastnictví kolonistovo, resp. kolonisujícího vtělí se z úřadu do poz. knih a pokud odkupné, výkupné, resp. odhadné za investice nebylo zapláceno, vtělí se i zástavní právo do výšky zbytku na bývalou koloniální držbu. § 20. Pokud na tuto nároky vlastníka půdy aneb na budovy vlastnické nároky neb břemeno proti kolonistovi bylo vtěleno, má se převod práva vlastnického provésti bez těchto zápisů a obnos příslušný za držbu, resp. investice složí se u soudu.

Pokud však odkupné, výkupné neb zbytek odhadného byly na držbu vtěleny, mají se na ně vymazána břemena a nároky z úřadu superintabulovati, resp. zaznamenati. Pozemnoknižní věřitelé, resp. nárokovatelé držby jen na držbu, resp. na obnos zastupující investice mohou nárok svůj uplatňovati § 21. Ve prospěch vlastníka půdy složený obnos odkupní, resp. výkupní má přednost před všemi vtělenými břemeny. (§ 22.) (Cf. K tomu Pl. Rozh. C 46 ai Dt. I. 676) při: odkupné v V. kapitole této části. (Chrám, školy, stromovní školky, ulice, veřejná náměstí, potřebná pro veřejný ruch a hřbitovy stávají se bez odkupného vlastnictvím obce, resp. církvi, v jejíž držbě byly.) Ohledně škol platí předpisy při urbářských poměrech uvedené totiž §§ 39, 41 z. čl. XXXVIII z roku 1868. (Nař. min. osvěty ze dne 3./VI. 1877. č. 13124.). § 23. Řízení je prosto kolků a veřejných poplatků. § 24. Smlouvy před platností z. čl. XXII/1883

ohledně odkupu koloniální držby uzavřené zůstaly tímto zákonem ne-
tknutými. § 25.

Z praxe: Rozh. Dt. r. f. XXI. 52: trvá-li mezi vlastníkem půdy a
majetkovým držitelem poměr kolonisační, zrušení poměru, resp. odstra-
nění užitkového vlastníka z pachtovního předmětu nepatří na civilní po-
řad práva (nýbrž na pořad cestou urbářského sporu).

Kapitola IV.

Mýtiny.

I. Přehled.

Mýtiny, t. j. zpracované pozemky dosud neužitečné neb. jen za
lesy aneb pastviny sloužící — nyní účelům hospodářským, mohou na-
stati buď samovolně a představují pak usurpace (buď urbářské, viz II.
část aneb obecné, pokud se netýkají půdy urbářské) aneb nastanou
a priori se svolením vlastníka půdy aneb tento původní usurpaci schválí
a oproti požadování držitelovi ponechá. O tyto mýtiny nám jde. Podá-
vání za uznání skutečného stavu vyměřené bývalo zpravidla obtížnější
nežli podávání urbářské. Zevně i právně je tento poměr podobný poměru
želiarů dvorských, ale z úpravy tohoto poměru § 1. z. čl. XXV/1895.
výslovně vyloučen, protože úprava takovýchto mýtin se stala už z. čl.
LIV/1871, ale jen ohledně mýtin t. zv. starších, t. j. mýtiny po 1./I. 1848
vzniklé podléhají ustanovením smluvním, pokud vznikly se svolením
vlastníka půdy, jinak je sluší pokladáti usurpacemi a posuzovati dle vše-
obecných pravidel občanského práva. Také mýtiny přeu 1./I. 1848 vzniklé,
ale vzájemnou dohodou stran (výslovně neb mlčky) neupravené, sluší
posuzovati jako usurpace. Úprava mýtin spočívá na tom, že určité mý-
tiny případnou bez obmezení posavadnímu držiteli (mýtiny nevykupitel-
né) a jiné jen dle určité proporce, mýtiny vykupitelné.

Tripartitum I. článku tit. 134 § 2. stálo ještě na zásadě, že mýtiny
nepatří k poddanské usedlosti, ale poddaným. Z. čl. VI/1836. opravňoval
však zásadně vlastníka půdy, aby mýtiny zpět do držby požadoval.
§ 1. tohoto zákona ustanovuje: »Aby ohledně mýtin, které v budoucnosti
nastanou, což se bez svolení vrchnosti vůbec zakazuje, žádná strana
neutrpěla příkoří, má se vrchnostenské svolení dle potřeby vždy pí-
semně sestaviti a při tom pro případ zpětvzetí (mýtiny do držby vrch-
nostenské) jasně vyznačiti náhradu za práci (s mýtěním spojenou). Toto
povolení se má protokolovati do protokolu o koupěprodejních smlouvách
u každého panství a v každé obci vedeného. Když mýtina bez svolení
vrchnosti vznikla, může ji vrchnost za intervence úřední komise a úřed-
ního zástupce (župního) bez vsí náhrady (za práci s vymytěním spojenou)
zpět požadovati. Vzpomenutá komise má toho dbáti, aby tímto způso-
bem nebylo nic ze substance urbářské ani z mýtin starších z doby před
vyhlášením tohoto zákona, odebráno. Ale i právo na vrácení mýtin bez
přivolení vrchnosti nastávších je ohraničeno na dobu tří let od počátku
užívání mýtiny. Po uplynutí této lhůty bez vrchnostenského přivolení
předsevzaté mýtiny ještě cestou urbářské úpravy mohou se zpět nabýti.
Když by však vrchnost podmínky výkupu pominula pojeti do písemního
svolení, může se výkup jen cestou volné dohody státi.«

Bylo-li v těchto poměrech před vstupem zákonného čl. LIV/1871. do platnosti vyneseno již právoplatné rozhodnutí (rozsudek neb soudní smír), zůstává při tom § 2. cit. z. (res. judicata).

II. Druhy mýtín co do vývazby: Mýtiny vykupitelné a nevykupitelné:

Z. čl. LIV/1871 rozeznává dva druhy mýtín dle toho, může-li vrchnost vymýtěnou půdu zpět požadovati oproti náhradě práce, a investicí držitelových (výkupu), aneb musí-li mu odstoupiti své vlastnictví jen pod podmínkou, ev. odkupu závazků držitelových vůči vrchnosti. Prvé nazýváme vykupitelnými, tyto nevykupitelnými.

a) Nevykupitelný jsou a případnou tudíž do vlastnictví posavadních držitelů bez náhrady za substanci oproti náhradě za závazky z držbou spojené (§ 4. cit. z.) tyto druhy mýtín:

1. které byly dle zákon. předpisů spojeny s urbářskou usedlostí tak, že svoji posavadní kvalitu ztratily. (Viz již § 1. z. čl. VI/1836.).

2. Které býv. urbarialistům již původně za účelem výživy byly postoupeny.

3. Na kterých se nachází obytné stavení, když držitelé mýtiny mimo toto obytné stavení v čas usídlení neměli jiných pozemků, k urbářské držbě patřících.

4. Které byly odevzdány držitelům oproti nájemnému, dávkám in natura aneb službám na vždy na základě smlouvy (takže se event. stalý držbou želiarskou.)

5. Ohledně kterých nebyla žaloba o vrácení (v smyslu § 1. z. čl. VI/1836) do konce roku 1859 u příslušného soudu podána.

6. Které sice nepatří pod předchozí druhy (1.—5.) a byly za určitých podmínek na určitou dobu k používání odevzdány, ale ohledně kterých vlastníků půdy po uplynutí smluvní doby a splnění podmínek do tří let nepodal žalobu o jejich vrácení.

b) Mimo tyto případy platí pravidlo, že vlastník půdy může mýtinu z rukou držitelových oproti zmíněné náhradě vykoupiti. Náhradu sluší dle z. čl. LIV./1871. ustanoviti i v těch případech, kdy mýtiny před platností zákona byly vlastníkem zpět vzaty, ale ohledně investice nebylo rozhodnuto. §§ 3., 5. cit. z. Pokud byl výkup se strany vrchnosti upraven smluvně dle § 1. odst. 2, z. čl. VI/1836. zůstane při tom.

III. Výkupné a odkupné:

I. Výkupné se řídí těmito zásadami:

a) Platil-li držitel mýtiny ročně desátek neb desetinu vrchnosti, patří držiteli mýtiny $\frac{2}{3}$, vlastníkovi $\frac{1}{3}$ mýtiny do vlastnictví.

b) Kde držitel platil více nežli $\frac{1}{10}$ úrody ročně ($\frac{1}{7}$, $\frac{1}{8}$ atd.), rozdělí se mýtina mezi držitelem a vrchností rovným dílem.

c) Kde držitel platil méně než-li $\frac{1}{10}$ roční úrody, případně vlastníku $\frac{1}{4}$, držiteli $\frac{3}{4}$ do vlastnictví.

d) Pozůstávalo-li podávání v hotovosti, službách aneb bylo-li smíšeno z proporcionální dávky a jiných podávání, upotřebí se dle úhrnné hodnoty všech podávání módus dle a)—c) tomuto případu odpovídající.

e) Nečinil-li však držitel žádných podávání, ani pro praeterito jich dlužen nebyl aneb pro futuro nebylo titulu k jeho závazku v tom ohledu, patří mu celá mýtina do vlastnictví. Když by však vrchnost dokázala, že na základě svého vlastnictví byla oprávněna podávání neb plat od držitele mýtiny požadovati, ač toho výslovně vyjednáno nebylo, případně vlastníkovu mýtiny $\frac{1}{8}$ a ostatek ($\frac{7}{8}$) posavadnímu držiteli do úplného vlastnictví. V těchto případech nemůže držitel mýtiny od vlastníka půdy požadovati ničeho z titulu investic, superficiesi neb náhrady za práci s mýtním spojenou. § 5. Přišla-li mýtina do rukou držitelových cestou koupě, může si vybrati, trvá-li na kupní smlouvě, aneb žádá-li úpravu dle způsobu svrchu pod a)—e) uvedeného. § 6.

IV. O d k u p n é. Při mýtinách nevykupitelných tvoří ohledně závazků na nich vězících odkupné ten obnos, který vznikne 20násobnou hodnotou ročních závazků po srážce $\frac{1}{6}$ jako ušetřených výloh správy a vybírání. Odkupné povinnen je platiti držitel. § 7. Hodnota ročních závazků vypočítává se takto:

1. pozůstávaly-li hotovosti, bude jejich součet tvořiti odkupné,
2. nádeničina ruční počítá se za $17\frac{1}{2}\times$, nádeničina potahem za $35\times$.
3. naturální podávání odhadnou se eventuálně soudně za dobu 6 let (1842—1847) a dle průměrné hodnoty v téže krajině určí se roční hodnota, která se násobí 20 (a strhne z toho $\frac{1}{6}$).
4. Jiná podávání zjistí se soudním odhadem. § 8.

V. Ř í z e n í. Pokud v obvodu, o který jde, nebyla provedena ještě urbářská úprava, resp. kommassace, strany mohou se svobodně dohodnouti tak, že k odkupu závazků držitel pánu půdy jednu část mýtiny odstoupí. § 9. Státní intervence při odkupu řídí se zásadami jako při odkupu urbářském. § 10. Při volné dohodě zakázáno je pod nullitou ručení solidární, simultání a obecního jmění. § 11. Postup za zjištěním závazků a odkupného je analogickým jako v urbářském pokračování. § 12.

Výhlási-li se mýtiny pravomocným rozsudkem za nevykupitelné, musí bývalý vlastník od pravomoci rozsudku (resp. platnosti z. čl. LIV/1871) do jednoho roku podati žalobu ku sedrii reistae ohledně odkupu závazků na mýtině vězících, jinak pozbývá nároků na odkupné. (Zákon hovoří o proročení, je to však patrně praekluze.)

Pokud jsou otázky úpravy mýtin v souvislosti s úpravou urbářskou, mohou se uplatňovati v urbářském řízení. § 13. Bylo-li již urbářské řízení, resp. kommassace provedeny, sluší při rozdělení mýtin vykupitelných dle možnosti vyděliti části, které se mají odstoupiti bývalým pánum půdy, v jednom kuse tak, že se jim takový příděl vydělí, který co do rozměru v počtu jiter odpovídá kvalitnímu poměru jiter dle výpočtu částí vlastníkům připadajících (tedy při lepší kvalitě skutečně vyděleného přídělu menší počet jiter a naopak). Když by to pro místní poměry nebylo možné, může vrchnost žádati místo přídělu in natura, aby se mýtina pokládala nevykupitelnou a držitel odkoupil závazky. (§§ 7., 8., 10., 11. cit. z.) Tohoto práva nemůže však vrchnost použiti, když již

úprava dle § 5. cit. z. byla provedena (rozdělení dle klíče in natura). § 14. Řízení je osvobozeno od kolků a veřejných poplatků. § 16.

Kapitola V.

Desátková vinice.

I. Všeobecně: Vinice tvoří dle uherského práva dvě skupiny:

1. vinohrady, to je takové pozemky, které s výslovným povolením majitele půdy byly posázeny vinou révou a z nichž majitel bral desátek, desitinu, dávku v hotovosti (hegyvám) aneb jiné podávání.

2. Pozemky posázené révou, ale nevykazující tyto známky, pokládají se zahradami (§ 2. z. čl. VI/1836) a neplatí pro ně tedy zásady o vinicích, zvláště ne o vinicích desátkových, o něž tu jde. Vinohrady jsou zase dvojího druhu:

a) součástky urbářské usedlosti, aneb vzniklé ze společných pastvin bývalých poddaných neb z jiných urbářských a příbuzných pozemků s výslovným přivolením majitele půdy. Platí o nich vše co platí o urbářské držbě vůbec. Dle § 17. urbářského patentu ze dne 2./III. 1853 byly dávky neb podávání z takových vinic vyhlášeny zrušenými a pozemky tyto staly se úplným vlastnictvím bývalých poddaných oproti odkupu posavadních podávání cestou zemského odškodnění.

b) Vinice, vzniklé na původně privátní půdě panské či na šlechtických samotách (puszta) — [puszta má hospodářsky význam hospodářství, statků, dvorce, čili majírů (Meierei), o samotě, mimo souvislost obecních intravillánu stojícího] se svolením vlastníka půdy oproti roční dávce neb službě — dále vinice dvorské, od vlastníka půdy na základě privátně právních smluv (nájemné, zástavní, deputátní), na určitý neb neurčitý čas do užívání přenechané. Tyto poměry (pod b) tvoří tu speciálně předmět samotné akce vývazovací. Jak vidno, jedná se i tu především o poměry neúplného vlastnictví, ale z hospodářských (ne právních) příčin o mnohé poměry skutečně obligatorní. Výraz desátkový (dézsmás szöllő), který se i legislativně všeobecně na označení těchto poměrů používá, platí jen per abusum, neboť již dle řečeného vidno, že ne ve všech sem patřících poměrech jedná se o dávku desátkovou, která ovšem tvoří hlavní typus těchto poměrů a poukazuje na příbuznost se všeobecnou dávkou desátkovou ve prospěch církve. (Cf. § 26. z. čl. XXIX/1868). Pokud nebylo podávání držitele vinice (vinařova) smluvně upraveno, řídilo se dle zvyku. Teprv z. čl. XXIX/1868 vyslovil vývazbu t. zv. desátkových vinic. Dle § 1. cit. z. zrušují se všechny závazky, které držitelé vinic z fundusu a povrchu vinic, buď ve vinohradech aneb vinicích zahradních vlastníků půdy dle smlouvy aneb dle zvyku platiti povinni jsou a sice oproti odkupnému. Dle § 32. nepatří však pod tuto akci vývazovací ty viničné držby, které vlastník písemně smlouvou s určitou a jasně vyjádřenou podmínkou do užívání přenechal, že po uplynutí určité doby aneb v určitý čas mu mají zpět připadnouti. Ale i v tomto případě je vlastník půdy povinný, pokud vymíněný termín již uplynul do jednoho roku po vstupu zákona do platnosti, pokud však ještě neuplynul, do jed-

noho roku po uplynutí smluvní držby svoje právo retrakční uplatnit pod jeho ztrátou v opačném případě.

II. Odkupné za zrušené závazky desátkové vináře činí 20násobný obnos ročního závazku po srážce $\frac{1}{6}$ z titulu výloh správy a vybírání. § 2. cit. z. Za podklad výpočtu odkupného byl vzat průměr posledních 20letí 1858—1867. Při tom platily dle § 3. cit. z. tytéž zásady, jaké jsme vylíčili v odkupném dvorských želiarů. (Cf. § 6. z. čl. XXV/1896.) Pokud by se množství a hodnota závazků dle těchto zásad nedala vypočítati (při úhorech, zrušených vinicích, novějších násadách, v případě popírání závazků atd.), sluší je dle okolností a účele vhodné vyšetřiti a zjistiti. Odkupné platí držitelé vinic s event. intervencí zemskou (zástavní obligace vyvazovací) cestou amortisační. (§ 4.) Amortisace 8% vybaví se do 22 let. § 7. Mutatis mutandis platí zde vše jako při vládních intervencí při odkupu urbářském (při t. zv. věčných smlouvách vyvazovacích). Podobné je i knihovní provedení, resp. zabezpečení amortisačního břemene. (Nařízení ministerstva spravedlnosti ze dne 15./IX. 1870, č. 16.868.). Rovněž analogně je upraven případ, že když by držitel vinice chtěl zbytek amortisačního dluhu na jednou vyplatiti. § 12. Zdá-li se držitel vinice obnos odkupného soudně ustanovený přílišný, může držbu bezplatně majiteli vrátiti, ale o tom se musí do 15 dnů po právoplatnosti usnesení o odkupném vyjádřiti. (§ 13.)

Také na základě starších smluv a rozsudků o odkupu vinic lze ohledně zbytku posud nevyplaceného odkupného poměr upravit dle cit. zákona. § 16. V takových případech lze odepřiti vládní svolení k intervencí, když by obnos odkupného nebyl pokryt hypotékou na předmětu odkupu.

Ohledně individuálního ručení za odkupné platí rovněž zásady o předešlých poměrech vyslovené. § 17. Viničné odkupné má priv. právo zástavní na předmětu odkupu před všemi jinými pohledávkami. § 9. Z praxe sluší připomenouti: Pl. rozh. c. 46 civ. Dt. I. 676. Ty částky odkupného za viničny desátek, které zůstaly před dnem dražby více jak 3 roky v zaostatku, nemohou se zařaditi před pohledávkami hypotekárních věřitelů k úhradě z kupní ceny dražbou nabyté. Důvody: § 9. z. čl. XXIX/1868, kterým byla dána viničnému odkupnému přednost před všemi jinými pohledávkami bezpodmínečně, utrpěl změnu § 189. z. čl. LX/1881 (exekuč. řád), pokud v bodu č. cit. § jasně je nařízeno, že z kupní ceny viničné držby na dražbě prodané jen obroky viničného odkupného ne starší 3 let přede dnem dražby co do splatnosti, se mají uspokojiti před hypotekárními věřiteli. O starších pozůstatcích sice exek. ř. výslovně nehovoří, ale že tyto nemohou z dražební ceny kupní vůbec býti uspokojeny vyplývá z § 190. z. čl. LX/1881, dle něhož po uspokojení v předchozím § vypočítaných přednostních položek hypotekárních věřitelů dle pozemknížního pořadí mají se uspokojiti. K těmto však na listě držebnostním poznačené, tudíž na listě břemen pořadí nemající viničné odkupné nepatří. V dalších důvodech se uvádí, že odůvodnění nároku zákona o exekučním držení uvádí, že nelze dáti odkupnému za viničnou držbu, odkup urbářský a podobné odkupy ohledně pozůstatků nesplacených obnosů z doby starší jak tří let, výjimku dále jdoucí, nežli ve prospěch státní daně. Nelze vysvětlovati ustanovení § 189. lit. c. exek. ř. snad tak, že odhlédna od jeho ustanovení zůstává jinak zákonný čl. XXIX/1868

v platnosti, protože v případě tom by cit. § exek. ř. neměl vůbec významu, neboť na listu břemen nejsou jiné pohledávky, nežli které právě cit. § vyznačuje. Toto rozhodnutí má pro uvedené důvody (viz odůvodnění k exek. ř.) praktický význam pro analogickou otázku ohledně odkupného z urbářských a příbuzných poměrů vůbec.

III. Řízení: Úprava tohoto poměru dělá se tak, že ministerstvo spravedlnosti vyslalo do vinařských krajů potřebný počet komisařů, kteří vyzvali interesenty (vlastníky půdy a držitele vinic), aby předložili mezi tím snad již zřízené dohody, resp. dostavili se za účelem volby smírčího soudce. § 19. Smírčí soud, kterému ponecháno dle cit. rozhodnutí, sestavil se tak, že strany vybraly dva soudce závazně i pro nedostavivší se interesenty té které strany a vybraní smírčí soudcové vybrali si samí předsedu. Tento soud dle ministerské instrukce ze dne 7. IV. 1864, IV. část, zjistil odkupné pro všechny interesenty téže krajiny. Když by interesenti smírčí soudce nevybrali, resp. tito by se neshodli o předsedu, určil smírčí soudce, resp. předsedu, komisař. § 21.

Spokojí-li se strany s odkupným zjištěným uvedeným způsobem, smírčí soud vypočítá, resp. individuálně rozdělí odkupné na jednotlivé interesenty. V opačném případě mají strany právo odvolání k zvláštní instanci odvolací, zřízené ministerstvem zemědělství, spravedlnosti a vnitra, jež rozhodne s konečnou platností. §§ 22., 23. cit. Náklady komisaře a odvolacího soudu nese vláda, náklady prvé stolice interesenti společně. 1. cit.

Disposice s odkupným je analogní jako při odkupu dle věčných smluv urbářských. Řízení je prosto kolků a poplatků. § 14.

Detailní ustanovení vyšla cestou nařízení: svrchu cit. prováděcí nařízení ze dne 7. IV. 1869 hlavně o pozemnoknižní úpravě, smírčím soudu a držení v případě soudního zákazu aneb závěru (arrest) ohledně odkupného a jeho úroků; nařízení ministerstva spravedlnosti ze dne 15. VII. 1870, č. 16.868 o manipulaci s tabulárním výkazem viničního odkupu jako listu břemen (tento modus stal se pak i pro jiné poměry příbuzné předpisem) nařízení ministerstva spravedlnosti ze dne 22. června 1870, č. 7925 ohledně vyznačení vinařského odkupu v pozemkové knize; nařízení finančního ministerstva ze dne 23. III. 1876, č. 10.090 ohledně řízení při knihovním výmazu splacených pohledávek za odkup vinic a jiné.

Z obsahu těchto nařízení sluší především vytknouti:

a) viniční odkup se má v každé knize pozemkové pod zvláštním řadovým číslem jako pozemnoknižní korpus vedené držbě viniční vyznačiti, ať je zapsána pod jedním neb několika místními čísly;

b) odkupné na viniční držbu téže osoby nemá se vtěliti jako simultánní hypotéka, nýbrž když vinice pod různými čísly řadovými přicházejí, je povinen komisař odkupní obnos pro každou jednotlivou držbu viniční zvláště vypočítati (z odkupného na držitele celkem případného);

c) v případě rozdělení vinice obtížené závazkem odkupného může se poměrné rozdělení závazků vyvazovacích a pozemnoknižní provedení její se svolením příslušného finančního úřadu provésti;

d) přenese-li se viniční držba do jiné knihy pozemkové, má se to na evidenčním listu břemen vytknouti. Po ukončení amortisace vybaví se vý-

maz z oznamu na listech držebnostných (A) i na listu břemen (C) z úradu § 15. cit. z. dle min. nař. ze dne 22. VI. 1870, č. 7925 sprav. děje se výmaz tak, že se výrok zapíše na listu vlastnickém (B) a na listu držebnostním (A) se poznamená, že vinice je vyvázaná desátková, neb. nájemní (hegyvámos) držba. Toto je nutným ohledně právní kvality těchto pozemků.

D o d a t e k: Při vinicích, od kterých se mimo jiné dávky i desátek platil, poukazyvala tato okolnost na t. zv. kněžský desátek, který de facto přešel do rukou vrchnostenských. Když tedy o povaze této dávky není rozhodnuto před platností z. čl. XXIX/1868 rozsudkem neb soudním smířením, aneb pokud držitel vinice popírá, že by vinice patřila k substanci úrbánské usedlosti, musí se v řízení o vývazbu viničné držby i o těchto otázkách rozhodnouti. Pokud takový spor není ještě v běhu, sluší rozeznávati, byl-li desátek odpírán (čimž držitel tvrdil, že se jedná o zahiklý desátek kněžský), musí vlastník půdy, v jiných případech však držitel vinice do 1. VII. 1868 spor zahájit pod ztrátou žalobního nároku. § 26. cit. Odkup vinic, podléhajících z. čl. XXIX/1868, je obligatorní § 30. z důvodů hospodářsky politických. Novější nařízení a ustanovení zákona vztahují se vesměs na výhody ohledně amortisace odkupného (z. čl. XI/1883, XIV/1895, nařízení ze dne 11. III. 1896, č. 18.633 k provedení předešlého čl. 2., z. čl. 1. 1891). Zvláštní způsob viničného desátku připomíná Dř. r. f. IV. 160, dle kterého vrchnost povolila pod svojimi pozemky přenechanými za účelem vinaření oproti placení desátku (z úrody) vykopati sklepy oproti placení taxy za ně.

Bylo-li mezi oprávněnými a zavázanými i z vývazby viničného desátku uzavřeno ujednání pod intervencí eráru a erár později bez svolení oprávněného při splatnosti odkupného povolil odklad, takto způsobenou ztrátu nemůže na oprávněného převáliti. Dř. r. f. XXXVI/42.

Dr. Štefan Benko:

Prehľad slovenskej časti rozhodnutí Najvyššieho správneho súdu Československej republiky z roku 1923.

Vymeranie dávky z majetku zatýmnym platebným rozkazom osobám právnickým.

(Nález č. 3773/923 zo dňa 7. marca 1923.)

Dľa § 39. 4. odst. zákona z 8. apríla 1920, č. 309. Sb. z. a n. je proti zatýmnemu vymeraniu prípustný rekurz čo do výpočtu a predpisu dávky.

Má-li toto ustanovenie byť správne vyložené, treba vziať zreteľ na ustanovenie § 111. ústavnej listiny, dľa ktorého dane a verejné dávky vôbec môžu sa uložiť len na základe zákona, totiž len osobám, ktorým ich ukladá zákon a nijako osobám, ktoré zákon od nich oslobodzuje (v danom prípade obec T. dľa 2. odst. § 43. zákona 309/920.).